

4542.

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౯.	{	విక్రమ శ్రేష్ఠ-భాద్రపదములు.	{	సంచిక ౨-౩
౨౪				౨ ౩

కా కి నా డ :

పత్తాభిరాయమున బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోస్టవ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసొందెకు రు. ౧-౦-౦.

1940 జూన్ - సెప్టెంబరు.

విషయసూచిక.

౧.	నాటకము-హాస్యము	౬౯-౭౩
	దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని, ఎమ్. ఏ. ఆచార్యుగారు.	
౨.	వినోదవిమర్శలు	౭౪-౭౬
	వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.	
౩.	ముద్రిక	౭౬
	చెళ్లపిల్ల బంగారేశ్వరశర్మ.	
౪.	చోడవంశము	౭౭-౮౪
	వడ్డాది శ్రీరామచంద్రమూర్తి M. A. B. Ed. గారు.	
౫.	కావ్యాలంకారచూడామణి-పాఠభేదములు	౮౫-౧౧౩
	వ్యాకరణవిద్యాప్రణిః-చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.	
౬.	గ్రంథస్వీకారము	౧౧౪-౧౧౬
౭.	చాళుక్యభీముఁడు ప్రథమాంధ్రకవి కాండ	౧౧౭-౧౧౮
	బండారు తమ్మయ్యగారు.	
౮.	శ్రీమహిళూరము-రాజకృష్ణరాజేంద్రప్రసాదభావ	౧౧౯
	స్మృతిః	
	కాశ్యపానిధి-పిఠాపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారు.	
౯.	సంస్కృతకవములు-మణికొండలు	౧౨౦-౧౨౨
	ఈయూర్ణి వేంకటాచార్యునివాచాప్యలు, ఎమ్. ఏ., గారు.	
౧౦.	లక్షణసారసంగ్రహము-ఉపోద్ఘాతము	౧౨౩
	నిశాదవోలు వెంకట్రావు, బి. ఏ., గారు.	
౧౧.	లక్షణసారసంగ్రహము-విషయసూచిక	1-1
౧౨.	పరివర్తన సక్రమణాగారము-మూలద్రవభాగము	17-24
౧౩.	సీతారామచరిత్రము-ప్రథమాశ్వాసము	81-98
	మంత్రిప్రగడ నూర్యప్రకాశకవి.	

శ్రీ అంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొరతనా సేవకై వ్రాయుచున్నాను.

సంపుటము ౨౯. { విక్రమ సంవత్సరము-భాద్రపదములు. } సంచిక ౨-౩.

శ్రీ

నాటకము-హాస్యము.

ది.వాకిర్ల వేంకటాచలధాని, ఎమ్. ఏ. ఆనందం.

రసానందజనతా సీతిబోధనలు నాటకవృక్షముననుకూలము- రెండు పరిపక్వములైన ఫలములు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యలాక్షణికు లందఱు నీవిషయమున నేటిభావము విహించియున్నారు. ధనంజయుడు నాటకమున కానందమే ప్రధానఫలమనియు సీతివ్యవస్థయైన లానుషంగికములనియు నుడిపెను. పై చెప్పిన మున్నగు పాశ్చాత్యవిమర్శకులుకూడ సంతోషమును గలిగించి సీతిని బోధించుటచే (to delight and teach) నాటకముయొక్క ప్రధానప్రయోజనమని నుడిచియున్నారు. రసానందజనకత్వము నాటకమున కందలి రసపరిపోషణముచుట్టి వచ్చును. ప్రధానరసము పర్యాప్తముగాఁ బోషింపఁబడక పోయినచో రససిద్ధి కలుగనే కలుగదు. సీతిబోధనము నాటకకవి గ్రహించు వస్తువుపై నాధారపడి యుండును. అతఁడు సీతిబోధ కనువగు వస్తువునే గ్రహించుటచే నీప్రయోజనము మిక్కిలి సులభముగా సాధింపఁబడును.

నాటకమున దుర్నిత వర్ణింపఁబడుచో నది లోకకళ్యాణమునకు భంగముకలిగించుట యట్లుండ, సామాజకులలో నసహ్యభావమును

బుట్టించి రససిద్ధి కాటంకము కలుగజేయును. అందుచే నాటకకర్త నాటకమునకుఁ బ్రధానప్రయోజనమైన రసానందమునకు నిరోధము కలిగించునంత యధికముగాఁ గాక సామాన్యముగాఁ గథద్వారా నీతిని బోధించుచుండవలెను. దుర్మతి నొకవిధముగా హేళనచేసినచో నది సామాజికలమనస్సులను శాగుగా నాకర్షించును. “ఇది దుర్మతి. దీనిని బరిహరింపవలయును” అని పాత్రలచే ననిపించుటకంటె హేళనపూర్వకముగా దుర్మతిని బహిష్కరించుట నీతిబోధకు మిక్కిలి శక్తివంతమైన సాధనము. ఇట్టి పద్ధతి పరిహసితమగు దుర్మతికే వశులగు సామాజికులకు సైతము నీతిబోధతోసాఁగఁగలదమును గలిగించును. లేనిచో నాటకము కొండఱకై నను వైముఖ్యము ఘటించుట తటస్థించును.

హాస్యమువలన జనించు నవ్వే యానందమని భ్రమింపరాదు. రసానందహాస్యములకు స్వర్గనర్త్యముల కున్నంత భేదము కలదు. రసానంద మిహమును విస్మరింపజేసి, పాపమును బ్రత్యక్షించు పరమానందము. హాస్యపాత్రమగు న ప్రియకుల యాకారాచారాదులయందలి వికృతత్వముచేఁగాని, వైపరీత్యముచేఁగాని కలిగెడు సభరచలనరూపమగు హాసము. హాస్యముకూడఁ బ్రాచ్యలాక్షణికులచే నొకరసముగాఁ జెప్పఁబడినది కాని దీనికాధారమునకుఁ గొంత లాఘవము చేకూర్చు గుణము కలదు విదూషకాది సామాన్యపాత్రలద్వారా మాత్రమే హాస్యమును వర్ణించుట కవకాశము కలదు; కాని, నాయకాద్యుత్తమపాత్రలచే దానిని బోధించుట కంత విలు లేదు. ఏలయున నుత్తమపాత్రలముఖమున హాస్యమును బ్రయోగింపజేయుట వారి యుదాత్తతకు భంగము కలుగజేయును. కులీనులగు స్త్రీపురుషులుమాత్రమే ప్రాధాన్యము వహింపవలసిన విషాదనాటకములలో నీకారణముచేతనే హాస్య మంతగాఁ గాని పింపదు. అందుకూడ హాస్యమును బ్రవేశపెట్టవలెనన్న నందలి పాత్రలయదాత్తనను గొంతవఱకుఁ దగ్గించి సామాన్యపాత్రలకుఁగూడఁ బ్రవేశము కలిగింపవలెను. అందుచేతనే “గోల్డుస్మిత్” ఉదాత్తమైన హాస్యము

(Exalted humour) మాత్రమే కావ్యములలో నుండవలె ననుట లోని యదాత్త హాస్య పదములు రెండును బరస్పరవిరుద్ధములని నుడి పెను. ఏలయన హాస్యమునకు నుదాత్తముగానుండుటకుఁ బాల యం తరము.

శ్రవ్యకావ్యములు పండితులకుమాత్ర ముద్బోధము కలిగించును. అవి పామరులవిజ్ఞానమున కందరాని వౌటచే వారికెట్టి లాభమును గలి గింపఁజాలవు. దృశ్యకావ్యము లట్లుకాక పండితులకుఁ బామరులకుఁ గూడ నానందము కలిగింపఁగలవు. అందుచేతనే “కావ్యేషు నాటకం రమ్యమ్”ను నానుడి యేర్పడినది. నాటకములలోఁ బామరులను సైతము రంజించు శక్తి నిస్సర్గముగానేయున్నను, హాస్యము దానికి మఱింత తోడ్పడును. సీతి యాపదమువంటిది. కటువైన యాపదమునకు హాస్యమును తియ్యని పంచదార కొంచెము కలిపినచోఁ బామరుడగు రోగి దాని నానందముతోఁ గొనును. అంత నాతని దుర్లయరోగము తేలికగాఁ గుదురును. లేనిచో నీ సీత్యేషధ మొంటబట్టుటయే దుర్లభము. కాని యాహాస్యము నాటకకథలో సంతర్గతమై యుండుట మిక్కిలి యావశ్యకము. కొన్ని వీధినాటకములలో నటకుల నేపథ్యథా రణ మాలస్యమగుటచేతనో, పామరజనుల సంతృప్తికొఱకొ కథతో సంబంధములేని కొంత హాస్యమును గేవలహాస్యముకొఱకే ప్రదర్శించు హాస్యము కథాసంపిధానముపై సంతగా దృష్టిలేని పామరజనులకు బాధకము కాకపోయినను మొత్తముమీఁద రసస్థితికి విచ్ఛేదము కలిగి చుననుటలో సందేహము లేదు. అందుచే నాటకమున హాస్యము కథా వస్త్రంతర్గతముగానే యుండవలయునుగాని నేలవిడిన సాముగా నుంప రాదు.

రసములలో నన్నిటికిని సామరస్యము లేదు. కొన్నిరసములకు మఱికొన్ని రసములతోఁబొత్తుకుదురదు. ఇట్లుండొంటితోఁబొత్తుకుదురని రసముల నొకేనాటకమునఁ బోషింపయత్నించుట యానాటకమునందలి

రసపరిణామమునకు విఘ్నము కలిగించుట. శృంగారహాస్యములకుబోలె గరుణమునకును హాస్యమునకును బాత్తు కుదురదు. అందుచే గరుణర సప్రధానములైన నాటకములలో నీహాస్యము ఛాయకూడఁ గానిపించ రాదు. పేర్చియరు హాస్యప్రియుఁడే చుయ్యుఁ దనవిషాదనాటకముల లో హాస్యమును బ్రవేశింపఁజేయుకుండుట కిదియే హేతువై యుండును. కావున నాటకమునందలి ప్రధానరసమునుబట్టియు నీ హాస్యమునకు దా నితోఁగల మైత్రినిబట్టియు దీనిని గొంచెముగనో యధికముగనో వాడు చుండవలయును.

హాస్యమును హాస్యముకొఱకే (Humour for the sake of humour) వాడినచో నుండునంత నైర్మల్యము దానివలన నన్య ప్రయోజనమును గూడ నాశించుచో నుండదు. నీతిబోధకై నను హాస్య ము సహాయకారియేకాని యేకైకసాధనము కాదు. కొండలు తమమన స్సులలోని సంస్కారభావములను బ్రజలహృదయములలోని క్షోభిమట్లకై యీహాస్యము మూతగాఁ గొందురు. కాని యిట్టిసమయములలో హాస్య ము ప్రారంభమున మృదువుగా నే యున్నను రానురాను దీవ్రమై దూషణములొనికి వీగును. ఇట్టి దూషణము హాస్యముయొక్క నైర్మల్యమును జెఱచుటయే కాక సామాజికుల కసహ్యభావమునుగూడఁ గలిగించును. మనవాఙ్మయమున సన్యథానిర్మలముగా నుండవలసిన వీరేశలింగంపంతులుగారి హాస్యమును వేమన్న హాస్యమును గొంతవఱకుఁ గలుషితము లగుటకుఁ గారణ మీసంస్కారమునెవ వారికిఁగల యత్సుత్సాహమే.

కవియును సహృదయుఁడగు సామాజికుఁడును బెక్కువిషయముల నితరేతరసానుభూతిదర్శకులుగా నుండవలయును. లేనిచోఁ గవి తననైపుణ్యముచే సామాజికుల కానందము నొసంగలేడు; సామాజికుఁడు కవి సామర్థ్యము మెచ్చుకొని యానందింపను లేడు. హాస్యవిషయమునఁగూడఁ గవి సహృదయు లిరువురును సమరసభావమును గలిగియుండుట మ్మిక్కిలి యవసరము. కవి యెట్టిపరిస్థితులందైనను దాను బ్రయోగించు హాస్య

మున కస్తభ్యతాదోషము కలిగింపరాదు. అతఁడు జనుల నాగరికత పరిశీలించి తదనుగుణముగా సరసహాస్యమునే ప్రదర్శింపవలెను గాని యామేర మీఱి ప్రవర్తించినచో సతని హాస్య మెంత కౌశలముతోఁ గూర్పఁబడినదైనను సామాజికులలో రోత కలిగించును. పానుగంటివారి హాస్యమున క్లిటి గతియే కొంతవఱకుఁ బట్టింది. సామాజికుఁడును నిట్టి విషయములలోఁ దనయహంకారమును గొంతవఱకు విడవవలెను. లేనిచో నాటకజన్యమగు రస మతనిపాలి కుండనేయుండదు.

నాటకపాత్రలకును సామాజికులకును గల సంబంధ మన్నియెడల నొకేమాదిరిగా నుండదు. నాటకకథా పరిస్థితులను బట్టి కొన్ని పాత్రలు శోచ్యములుగా నుండును. కొన్ని యసహ్యములుగా నుండును. శోచ్యులైన వారు ప్రమాదవశమున దోషముల నొనరించువారే యయ్యైన సామాజికులు వారియెడ సానుభూతి చూపుదురు. ఇట్లు సానుభూతిసంధుక్షకములగు పాత్రలను బహిహసపాత్రములుగా నొనరించుట సామాజికులమనములకు నొప్పి కలిగించును. ఇట్టివిషయములలోఁ గవి మిక్కిలి జాగరూకత వహింపవలయును. సురాపానాదివ్యసనము లొక విధముగా శోచనీయములేయయ్య హాస్యమునకు మూలములగుటయును, నిట్టి హాస్యము దురాచారనిరాసమునకు శక్తివంతమైన సాధనమగుటయుఁ గానిపించుచున్నది. ఇట్టిది తఱచు నాటకకవి కథానిర్వాహముపై నాధారపడియుండును. ఎట్లైనను హాస్యము నీచవిషయజన్యమునుగూరతాచ్ఛాదితమును, సరసికతామయమును గాకుండుట యావశ్యకము.

వి నో ద వి మ ర్మ లు .

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.

చ. పలుకులపొందులేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాతవడ్డ మా
టలఁ గొని నేర్పునూపి యొకటన్ హృదయం బలరింపలేక యే
పాలమును గాని యట్టి క్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్యసలఁ బారయన్ జరించు కుకపుల్ ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగాన్.
ఈపద్యము తిక్కనసోమయాజులవారి నిర్వచనోత్తరరామాయణము
లోనిది. కుకవినింద. దీని యర్థమునుగూర్చి కొందఱతో నా కభిప్రాయ
భేద మేర్పడినది. తిక్కనసోమయాజులవా రీపద్యమునఁ బ్రయోగించిన
ప్రాతవడ్డమాట లన్న పదమునకు వ్యవహారముననుండి తొలఁగిపోయిన
ప్రాచీనపదము లర్థమనీ, వానిఁ బ్రయోగించువారు కుకపులనీ, తిక్కన
గర్వించెననీ కొందఱు వాకొనియున్నారు. నాకుఁ దోచిన యర్థ మిందు
వివరించుచున్నాఁడను.

ప్రాతవడ్డమాట లనఁగా - పలువురు ప్రాచీనులు ప్రయోగించి
యుచ్చిష్టమయిన పలుకుబట్లు. పద్యార్థ మెల్ల వివరించిన నీయర్థము స్పష్ట
పడును. ఇందుకుఁ గవులు దుర్విటులతోఁబోల్పఁబడిరి. ఆ యిరుదెగలవా
రును, పలుకులపొందు లేనివారు. అనఁగాఁ దీర్చి తిన్నగాఁ గవిత కూర్ప
(మాటాడ) నేరరు. రసభంగము సేయుదురు. రచనలో (సంభాషణలో)
ససిగా రసపరిపోషణము సేయఁజాలరు. పలుకులపొందులేక, అనుటలో,
సౌశబ్దము, మంచిపలుకులకూర్పలేమియు, రసభంగము సేయుచు- అను
టలో సరసార్థసంగతి శాసింపలేమియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇంక నాలోపముఁ
గప్పిపుచ్చుకొనుటకుఁగాఁ బ్రాచీనకవులు వాడిన మంచిపలుకుబట్లను,
(తొల్లింటిరిసికకవులు నెఱపిన చమత్కారవాగ్ద్యవహారములను) మరలఁ
దాము ప్రయోగించి, నేర్పు నూపఁబోయి వానినిగూడ ససిగా సరియ

యినపట్టులఁ బ్రయోగింపఁజాలమిచే రసికహృదయములను రంజింపఁ జేయఁ జాలకపోవుదు రని చెప్పట యీక్రింది ప్రాతవడ్డమాటలు=పలువురు ప్రయోగించుటచే ప్రాతపడిపోయిన పలుకులను (అంతే కాని, నాడు వ్యవహారమున లేని, యుత్సన్నములయి పోయిన పలుకులని యర్థము కాదు) గొని నేర్పుమాపి యొకటన్ హృదయం బలరింపలేక=ఆమాటలను దమవిగాఁ బ్రయోగించుట యెఱుంగనివారిముందు నేర్పుగాఁ గానవచ్చినను, పూర్వోత్తరసందర్భముల సరిగాఁ బాసఁగింపఁజాలకపోవుటచే నొక్కపట్టునఁ గూడ (ఒక్కవృత్తిదగ్గఱలేక, ఒక్కరచనా (సంభాషణ) వ్రసక్తివిగూడ హృదయావర్జనము సేయఁజాలుట, పొలమును గాని యట్టిక్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల నవ్వలఁ బారయన్ జరింతును=సస్తవిధకవుల గద్యపద్యగేయాదికావ్యముల, శృంగారాదిరసముల పద్ధతులలో నేపద్ధతికిని జెందని దేదో మరక తీరు (దత్తకపాంచాలాది విటభేదములలో నేభేదమునకుఁ బొందుపడని మరక తీరు) తమకు నచ్చినదని సాగించుకొనుచు, ఎఱిగిన లోక మెల్ల పరిహసింపఁగాఁ దిరుగాడుచుండురు.

ఇక్కడ ప్రాతవడ్డమాట లనుటకు భ్రాంతివడ్డమాట లని పాఠమున్నట్టు మున్నెన్నడో శ్రీ నడకుడుటి వీరరాజుగారు వ్రాసినట్లు స్మరణము. ఆపాఠము మంచిదిగాఁ దోఁవదు. ప్రాతవడ్డ (పలువురు పలుమాటల ప్రయోగించి యుచ్చిష్టములయిన) మాటల నుపయోగించువారు కుకవులని తిక్కన వెక్కిరించినాడు గాన నతనికిఁ బ్రియమయిన తీరు 'అపూర్వార్థశబ్దచారుకవిత' యని గుర్తించి, కేతన తిక్కనను

క. అగుననఁ గొమ్మయ తిక్కడు

జగతి నపూర్వార్థశబ్దచారుకవితమై

నగడిన బాణోచ్చిష్టం

జగత్ప్రియం బనిన పల్కు సఫలం బయ్యెన్.

అని నుతించినాడు.

ఇక్కడ నొక్కసంశయము :—పయిపద్యమున ‘బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయం’ బనిన పల్కు (ల్కు + అసఫలం?) సఫలంబయ్యెన్ అనుచో నర్థ మెట్లు పొసఁగింపవగును ? శబ్దప్రపంచ మెల్ల బాణోచ్ఛిష్టము కాఁ గాఁ గవిబ్రహ్మ తిక్కన యపూర్వార్థశబ్దసృష్టి చేసినాఁడా ?

ము ద్రి క.

చెళ్లపిళ్ల బంగారేశ్వరశర్మ.

చ. తనువునఁ జెమ్మటల్ పొడమె తామది పొంగె నటానవాల్ గనన్
గనుగవయందు బాష్పములు గ్రమ్మఁగ సంతట సీత దానిన్
గనుఁగొని లజ్జ గంతు లిడఁగా మఱియేమియుఁ బల్కు లేక మో
మునఁ గనవచ్చు సిగ్గు విడిపోవఁగ నీనిధి నుంగరంబుతోన్.

క. మక్కువ సనియెరు ముద్దిడి
యిక్కడ నే నిట్టులుండ నిరు నిజేశు
డక్కడ నెట్లుగిది విభుఁ
డక్కట నన్ గూర్చి యెన్నఁడైన దలచునే.

చ. నరపతిహాళి రామునకు నాకురు సమ్మద పూర్వకంబుగాఁ
బరిణమ మిచ్చు చేరితి వధంకురసౌఖ్యప్రసంతిఁ దేలఁగాఁ
జరముగ లంకలో నిటులఁ జిక్కి తపింపచునుండ సన్న నా
వరునినిఁ గూర్పఁగాఁ దలఁచి వచ్చితె ? యుంగరమా రమాగ్రమా !

చోడవంశము.

I

పేటవభీమ, నల్లభీమ, మైలమభీమ, చొక్కభీములు.

వడ్డాది శ్రీరామచంద్రమూర్తి, M. A., B. Ed.

P. R. C. School, Cocanada.

క్రీస్తుశకము పదుమూడు, పదునాలుగు, పదునేనవ శతాబ్దములలో, ఆంధ్రదేశపు మాండలికవంశములలో నిప్పటి గోదావరి, విశాఖ పట్టణప్రాంతదేశమును బాలించి సూర్యవంశపుఁజోడల మునియు, కరికాలాస్వయుల మునియుఁ జెప్పకొనినట్టి చోడవంశ మొకటి. వీరి శాసనముల ననుసరించి వీరివంశము, ఆంధ్రదేశమున వేటపేటభాగములఁ బరిపాలించిన తెలుఁగుచోడలు, రేనాటిచోడలు, పెలనాటిచోడలు, మొదలగు నితరచోడవంశములకు భిన్నమైన దనియు, కాకతీయసామ్రాజ్యవినాశనానంతర మాంధ్రదేశమునఁ గల్గిన యరాజకము నాధారము చేసికొని సామ్రాజ్యనిర్మాణమునకై ప్రయత్నముచేసిన మాండలికవంశములలో నొకటి యనియుఁ దెలియుచున్నది.

ఈచోడవంశీయులలో ముఖ్యులగు భక్తిరాజు, అన్నదేవచోడల శాసనముల ¹ ననుసరించి మన కీరాజవంశపుచరిత్ర చాలభాగము తెలియుచున్నది. వీనిలో, చోడభక్తిరాజు కండ్వకొలను శాసనము ^{1a} ననుసరించియు, అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరపుశాసనము ^{1b} ననుసరించియు మన కీచోడవంశములోని రాజులపేర్లు చాలవఱకుఁ దెలియుచున్నవి. వీనివలన మన కీక్రింది వంశవృక్షములు లభించుచున్నవి.

1. (a) Bharati. July 1931 pages 120 ff (b) J. A. H. R. S. Vol. I P. 172 ff. (c) S. I. I., IV Nos. 1347, 1348, Vol. V No. 145 (d) Local Records Vol II P 210 ff. (e) An. Re. S. Epi. 254 of 1905.

భక్తిరాజుకండ్వకొలను శాసనములోని
చంశవృక్షము.

(Bharati. July 1931 Page 120)

అన్న దేవచోడుని శాసనము.
రాజమహేంద్రవర వస్తుప్రదర్శన
శాల లోనిది.

(J. A. H. Rs. Vol. I. Page 172.)

... .. = అన్నమాంబ

నల్లభీముడు
|
దామభూపుడు = లక్ష్మీ
|
సోమనృపతి = సూరాంబిక
|
గంగాధరుడు = ఇరుగాంబిక
|
భక్తిరాజు

ఏఱువభీముడు = ప్రోలాంబిక
|
దామనృపాలుడు = లక్ష్మీ
|
సోమభూపతి = సూరాంబిక
|
గంగాధరుడు = ఇరుగాంబిక
|
కామరాజు అను భక్తిరాజు = అన్నమాంబ
|
అన్నదేవుడు = ఇరుగాంబిక
|
వీరభద్రుడు.

పై శాసనముల ననుసరించి మనకు నల్లభీముడును ఏఱువభీముడును నీవంశ
ములో మొదటివాడుగా గన్పించుచున్నాడు. వేములవాడ భీమకవి
కృతములుగా లక్షణగ్రంథములయందు దాహరింపబడి, అనుశ్రుతము
లుగా వచ్చుచున్న చాటువులలో, ఏఱువభీమ, మైలమభీమ, చిక్కభీము
లను ముస్సోరు రాజుల పరాక్రమము లుద్ఘాటితములైనవి. పైమూడు
పేర్లు చాటువులలో లభించుటయే కాక, ఏఱువభీమ, చిక్కభీములపేర్లు
శాసనస్థమై యుండుటచేతను, చాటుపద్యములలో నొకటియగు నీక్రింది
పద్య మొక శాసనములో నుదాహృతమగుటచేతను మన కీపద్యముల
లోని విషయముల చారిత్రకప్రాధాన్యము వేయిరెట్లధికమైనదిగా
బాడనూపుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగము 59 వ పుటలోనున్న యీక్రిందిపద్యము.

ఉ. పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెర వెట్టినవారై చారుచే
విన్న భయంబునం గలఁగి వేసటనాటన చక్రగోట్టముల్
మన్నియ పట్టణంబులును మక్కెన వేగి కళింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్కపెట్టెగనె నేఱువభీమనృపాలుధాటికిన్.

(శ్రీ) జయంతిరామయ్యపంతులుగారిచే సంపాదించబడి, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వారిచేఁ బ్రకటింపబడిన శాసనపద్యమంజరిలో 'కడప మండలమునందలి తాళ్లప్రాస్తటూరు గ్రామమునందు ఆంజనేయస్వామి యాలయమునకుఁ దూర్పుగా నున్న తాతిమీఁడ నున్నదని యీక్రింది మార్పులతోఁ బ్రకటింపబడినది.

ఉ. పన్ని తురంగమంబునకుం బక్కెర వెట్టినవారై (హే ?) రిచే
విన్న భయంబునం గలంగె వీసరనాండునుం జక్రగోట్టమును
మన్నియ(వడ్ల క్కేలియ)మ(ల...ద్యన)వేగి కళింగలాదిగా
నిన్నియు నొక్కనాండ... .. నేఱువభీమ నృపాలుధాటికిని. ²

పైనిఁ జెప్పిన ఏఱువభీమ, మైలమభీమ, చిక్కభీములపేర్లొకే వ్యక్తివా లేక భిన్నవ్యక్తులవా యని చర్చించుటకుఁ బూర్వము, పాఠకుల సౌకర్యార్థమాచాలువులలోఁ గొన్నిటి నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢమహాశనికోటు ³ సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపుకోటలు పట్టుకాల్లు ది
క్కరటి శిరంబు దాయ లయకాలుడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణగుణాభిరాముడగు మైలమభీముని ఖడ్గస్మప్టికిన్. ³

ఉ. ఏఱువభీమ ! నీ పగతు తెక్కనికొండలు చంచలాత్ములై
దూఱనియట్టి ఘోరవనదుర్గములున్ వనితావియోగులై

2. శాసనపద్యమంజరి ద్వితీయభాగము 59 వ శాసనము పుట 92.

3. 'హ' లోహమవగాహ 495). ప. గ్రం. సం. మైలమ భీమక లోహవకగాఢ 8675, సంకెటల్. రాయ, కాయ, సంపాదకము.

పాటని త్రోవలుం దినని పండ్లును, నాకటఁ గూర లుప్పుగా
నేటని కట్టలుం గలవె యీలవణాంబుధివేష్టితావనిక ? ³

డి. యాచకభేదరుండు సుగుణాంబుధి మైలమభీముడిల్లిగన్

జూచి వరించె రంభ, యెడఁ జొచ్చెఁ దిలోత్తమ దారి నిద్దటన్
ద్రోచె ఘృతాచి ముగ్గురకు దొద్దడి కయ్యము పుట్టె సంతలో
నాచుకుపోయె ముక్తిసతి నవ్విరి యద్దశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోచినవారిసాము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్.

చ. అహితులఁ దాఁకి పోరునెడ నంబుధి కల్గిన నాటి రాము గో
గ్రహణమునాటి పార్థ గదగాఁ గౌరవు నేసిన నాటి భీము నా
గ్రహ మెసఁగం బురత్రయము గాల్చిన నాటి లలాటలోచనున్
మహినుపమింపఁగాఁ దగునెమైలమభీముని భీమవిక్రమున్.

డి. నేరుపుబ్రహ్మజేరె నిజనిర్మలతేజము సూర్యులఁ జేరె నా
కారము కాముఁజేరె నధికంబగు లక్ష్మీ యనంతఁ జేరె గం
భీరత వార్ధిఁజేరె గల పెంపు కులాద్రులఁ జేరె గీరి దా
నూటలేక త్రిమృదుచునున్నది మైలమభీముడిల్లిగన్.

చిక్కభీముఁడు

మ. తెరలంబాటి సభంబుదాఁకినఁ బయోధిం జొచ్చినన్ శైలగ
హ్వరముల్ దూఁకినఁ జిక్కభీముఁడు నృపవ్రాతంబుఁ బోనిచ్చునే
గరుఁడుండై చని పట్టు మింటితుద నుగ్రగ్రాహమై చొచ్చి సా
గరమధ్యంబున మ్రింగుఁ బట్టుకొను సింగంబై గుహంతంబునన్.

క. ఆలమునఁ జిక్కభీముఁడు

వా లతివేగమునఁ బెఱికి వడి తుదఁ గవియన్

బ్రేలిపడ బడుగు నేసెను ?

ఏలేరును గసిమి భైరవేశుం డెఱుంగన్.

8. ఈరెండుపద్యములు చాటుపద్యమణిమంజరి మొదటిసంపుటము 114 వ పుట
లోనిది. మిగిలినది రెండవసంపుటము 53 వ పుటలోనిది.

మైలమభీముడు

ఉ వీరగుణప్రతాప గుణవిశృత ! మైలమభీమ ! నీ యశం

బారభమాన తారకరహరవిలాసము నీ నికేతనం

బారభమాన తారకరహర విలాసము నీభుజార్గళం

బారభమాన తారకరహర విలాసము చిత్ర మిద్ధరన్.

చ. అసమునఁ గాసికానగరమం దనువుల్ త్యజించినంతనే

యసదృశమైన కన్ను గల దచ్చట మైలమభీమభూప నీ

యసిఁ జెగిపడ్డ వైరులకు సంబకముల్ పదిసూటు లయ్యెనీ

యసికిని వారణాసికిని నంతర మెంత దలంచిచూచినన్.

అన్నదేవుని రాజమహేంద్రవరశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారు ఏఱువభీమునికి మైలమభీముడును నది నామాంతరమని వ్రాసియున్నారు. ⁴ చోడభక్తిరాజు కండ్వకొలను శాసనమును బ్రకటించిన శ్రీయుత టి. యన్. రామచంద్రన్ గా క్రిందనుదహరించిన కారణములచే నై నారాయూహ సరియైనది కాదని వ్రాసియున్నారు. “ఈ [ఏఱువ] భీమునికి మైలమభీముడును పేరు ఆతనితల్లినిబట్టియే కలిగినయెడల (అల్లెతోచును) వాయూహ [అన్నదేవునిశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారి యూహ] సరియైనది కాదని చెప్పవలెను. ఏలన వారు ప్రకటించిన రాజమహేంద్రవర శాసనమువలననే ఏఱువ భీమునితల్లి అన్నమాంబ యని తెలియుచున్నది. ఏఱువ భీమునికి నల్లభీముడును పేరు వర్ణ మునుబట్టియో ప్రవర్తననుబట్టియో కలిగియుండునని” రామచంద్రన్ గారు వ్రాసియున్నారు. ⁵ పర్యాలోచనమున మైలమభీమ ఏఱువభీమ, నల్లభీమనామము లొకరివే యనియు శ్రీ వడ్డాది అప్పారావు, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగార్ల ‘ఏఱువభీమ, మైలమభీమ పదము లొక్కనిపేర్లే’ ⁶ యన్న యూహ సరియైనదే యనియు

4 J. A. H. R. S. Vol I, P. 172 H.

5 Bharati July 1931 Page 120 ff.

6 చాటు పద్యమణిమంజరి. Vol II p. 58.

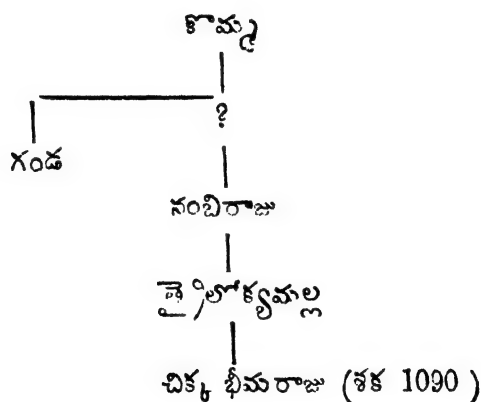
7 S. I. I. Vol. IV no 1216.

తోచుచున్నది. ఏలయన ద్రాక్షారామభీమేశ్వరస్వామివారి యాలయ ములోనిదగు శక 1043 నాటి శాసన మొకటి యీచోడవంశమునకు సంబంధించినట్టియు, ఏఱువ భీమునితండ్రిదేమోయని సంశయింపదగినట్టి దియుఁగాఁ గన్పించుచున్నది. దీని ననుసరించి సమస్తభువనాశ్రయ మహారాజాధిరాజపరమేశ్వర పరమభట్టారక సత్యాశ్రయకులతలక శ్రీ మత్రిభువనమల్లదేవరకాలమున సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామణ్డలేశ్వర వీరమాహేశ్వర కోడూరుపురవరేశ్వర సూర్యవంశోద్భవ కులతలక కాస్యపగోత్ర కరికాలాస్వయనామాది సమస్త ప్రాశస్త్య సహిత శ్రీ మన్మహామణ్డలేశ్వర ఏఱువ తొడ్డయరాజుల మహాదేవి మైలమదేవి శక వర్షంబులు 1043 చైత్రబహుళ అమావాస్య బుధవారమునాడు ద్రాక్షారామభీమేశ్వరమహాదేవర కొక అఖండదివియ సమర్పించినట్లు తెలియుచున్నది. చాటుపద్యములయందు ఏఱువభీమ, మైలమభీముల భరాక్రమముల వర్ణననుబట్టి యొక రేమోయనఁ దగియుండుటచేతను, పై శాసనములోని ఏఱువమాండలికుఁడగు ఏఱువతొడ్డయరాజు ఏఱువభీముని తండ్రియనియు, మైలమమహాదేవి తల్లియనియు, [ఏఱువమాండలికుఁడగుటచే ఏఱువభీముఁడనియు, మైలమమహాదేవి పుత్రుఁడగుటచే మైలమభీముఁడయ్యెననియు] అన్న దేవచోడుని శాసనమందు ఏఱువభీముని తల్లిగా సూచింపఁబడిన అన్నమాంబ ఏఱువతొడ్డయరాజుల రెండవభార్యయనియు నూహింపవలసియున్నది. తండ్రి కిరువురు భార్య లున్న యిరువురిపేర్లనుగూడ శాసనముల నుదాహరించుట యీవంశీయుల కాచారమే. ⁸ ఏఱువతొడ్డయరాజు కుమారుఁడు, ఏఱువమాణ్డలికుఁడగుటచే

8 స్వప్రీతి శకవ.౯౦బులు 1259? అగు నేటిపరాధిక, ఆశ్వయుజ శు ౧౦ యందు నూర్యవంశోద్భవులైన భక్తి రాజుంగారి అన్నదేవమ్మగారికిన్మీ, నిరవద్యపుర చక్రవైరాలంకారమై చాళుక్య నారాయణదిరుదుగల పనుమండి చోద్రాజుంగారి తుఱుగుదైన నాగరాజుంగారి, లక్ష్మీదేవమ్మగారికిన్మీ వుదయించిన వీరదేవమ్మగారికిన్మీ వుదయించిన గండరగండభేరుండ రాయవేశ్యాభుజంగ రవికులతలక రాజపరమేశ్వరరూప నారాయణ.....నకలదేవాదివిద అన్నదేవభూషణుడు etc.

ఏఱువభీముడనియు, మైలమమహాదేవులకు జనించినవాడగుటచే మైల
మభీముడనియు వర్ణమునుబట్టి సల్లభీముడనియు యీతనినామము వ్యవ
హరింపబడి యుండును. అందుచే ఏఱువభీమునికి మైలమభీముడనునది
నామాంతరమును సూహ సమైవ్యమునదే యని తోచుచున్నది.

ఇతఁ జాటుపద్యములలోను, శాసనములలోను నుదాహరింపఁ
బడిన చిక్కిభీముడు, ఏఱువభీముడు నొకరా ? వేరేఱువృత్తులా ? యను
విషయము చర్చింపవలసియున్నది. ఈచిక్కిభీముని శాసన మొకటి ద్రాక్షా
రామభీమేశ్వరాలయములో మనకు లభించుచున్నది. ⁹ కాని యీశాస
నము మిక్కిలి యసంపూర్ణముగాఁజనువఁ బడినది. దీని ననుసరించి మన
కీ క్రింది వంశవృక్షము లభించుచున్నది.

వైవంశములోని నంబిరాజుయొక్కయు, అతనికుమారుడు త్రై
లోక్యమల్లరాజుయొక్కయు శాసనములు శక 1053¹⁰ శక 1081¹¹ నాటి
వి రెండు మనకు లభించుచున్నవి. వీని ననుసరించి చిక్కిభీమరాజుతండ్రి
త్రైలోక్యమల్లరాజునియు 'సమధిగతపంచమహాశస్త్రి మహామణ్డలేశ్వర

9. S. I. I. Vol IV no 1039.

10. S. I. I. IV No 1127.

11. S. I. I. IV No 1128.

కొల్లిపాకపురవరాధీశ్వర దుష్టజయకులకుముదాచంద్ర రిపుగజమ్మగేంద్ర మల్లికావల్లభ పరాంగనాదుల్లభ విలాసవిద్యాధర భోగపురంధర కృష్ణ వేణ్ణానదీతీరదక్షిణపట్టహస్రావనయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్తి సుధాకర గుణరత్నరత్నాకర వేంగీచాళుక్యమూలస్తంభ రిపుదళితకుంభి కుంభ జయాంగనాగ్రహతోరణ సత్యహరిచ్చంద్ర దీనానాథ జనసస్య ప్రమేఘవర్ష సంభవినగంద్వారణనామాదిసమస్తప్రశస్తిసహితుడైన ఓంగేటుమార్గాధిపతి యని తెలియుచున్నది.

ఏఱువభీముని తండ్రియని సూచించిన ఏఱువతోడ్డయరాజుబిరు దావభులు, చిక్కభీమునితండ్రియగు శ్రీలోక్యమల్లరాజు బిరుదావ భులతో బోల్చిచూచిన, ఏఱువభీముడు, చిక్కభీముడు సమకాలికు లైనను వేటోఱువంశములకు సంబంధించినవారని తెలియుచున్నది. ఏఱు వతోడ్డయ, ఏఱువభీములు కరికాలాస్వయులు సూర్యవంశోద్భవులు. కోడూరుపురవరేశ్వరులు. చిక్కభీముని సంతతివారు దుర్జయకులమునా రు 'శ్రీ క్రిష్ణవేణ్ణానదీదక్షిణపట్టహస్రావనీవల్లభ కొల్లిపాకస్తవసహస్రావనీవల్లభులు. వీరువురి బిరుదావభులుకూడ భిన్నములే. అందుచే చిక్కభీముడు ఏఱువభీముడు సమకాలికులే కాని నొకరు మాత్రము కారని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ¹²

మనకు లభించిన ఏఱువతోడ్డయరాజుల శాసనముననుసరించి అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరశాసనములోని వంశావతారక్రమ మొకపురుషాంతరము ముందుకు జరిగినది. ఈచోడవంశమునకు ఏఱువ తోడ్డయరాజు మూలపురుషుఁ డగుచున్నాఁడు. పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి యగు ఆఱవనిక్రమాదిత్యునికిసామంతులై ఏఱువమాండలికులుగానుండి, తరువాత రాజకీయపరిస్థితులలోఁ బ్రాముఖ్యతవహించినదీచోడవంశము.

12. చిక్కభీమునిపూర్వుల బిరుదావభులనే ధరించి కొల్లిపాక పరిపాలించిన పరి చేదవంశీయుల శాసనములు తెలుసుచు మనకు లభించుచున్నవి. (S.I.I. IV re 985-986) చిక్కభీముని సంతతివారి నీపరిచేదవంశమునా రోడించినయ్యదురు.

తృతీయోల్లాసము.

- ౧ పొంగారన్ వివరింతునేర్పడ క. పొంగారన్ వినిపింతుసమ్మతి
 ' గేడింపక యాదరింపుడు క. గీడింపక యాదరింపుడు.
 గ. గేటింపక యాదరింపుడు.
- దూషణమేళనంబు క. గ. చ. దూషకామేళనంబు
 వెలయుగుణములు ,, వెలయుగుణముల
- ౬ తనుఁజెప్పమదింపనిపెద్ద ,, తనుఁజెప్పి మదింపనిపెద్ద
- ౮ పరభూపాల పలాయన గ. చ. పరభూపాళి పలాయన
- ౧౦ అరుదగు చ. అరుదుగ
- నయప్రియుచేతికినిచ్చి క. గ. చ. నయక్రియ చేతికినిచ్చి
- ౧౧ సద్విజ్ఞాతుల వంశప్రభవుండు ,, సద్విజ్ఞానులవంశప్రభవుండు
 అన్నాయకుఁడభినుతముగ ,, అన్నాయకుఁడభినుతముగ
 అనఁబొగడుండు ,, అనఁబెంపొండు
- ౧౨ క్రిస్తివాన్తల నిష్ఠులనించు,, క్రిస్తివాన్తలగ్రీష్ఠులనించు
 లచ్చికేయెడల ,, లచ్చికేయెడల
 ధీరులకుఁ జిత్తమునందు ,, ధీరులకుఁజిత్తమునందు
- ౨౦ వరాళికపయి క. చ. వరాళికపయి
 గాడిపై క. గ. చ. గాళిపై
 నీమాటలరాతిరాజతనయా ,, నీమాటలరాగ రాజతనయా
- ౨౩ పృథివి నేతత్సహాయులు ,, పృథివినేతృ సహాయులు
- ౨౪ తగుఁగార్యపేళలుండు క. గురు కార్యపేళలుండు
 గ.చ. గురువాక్యపేళలుండు
- తొడఁగి నవిప్పించునేని క.గ. తొడఁగి నగిపించునేని
 చ. తొడరి నగిపించునేని

- ౨౧ ఒప్పున్ మదత్వంగత్ క.గ.చ. ఒప్పున్మతి త్వంగత్
 ౨౩ గుణాయత్తార్థములు ,, గుణాయతభేదములు
 ౨౪ వ పద్యమునకుఁ దరువాత “అదియె” అనికలను.
 ౨౫ శీలార్జవకలితయు క. శీలార్జవకలితయు
 ౨౬ సంధివేళలక క. గ. చ. సంధికాలముక
 ౩౦ పఠిత రాగరసముల ,, పఠిత యంగరసముల
 ౩౧ రసమునందుఁగ నుత్తింప ,, స్వీయ రసమునగునుత్తింప
 తనకుపెండ్లికొఁమాటలు గ.చ. తనకు పెండ్లిచిమాటలు
 ౩౪ కైకొని యేపుమీఱుమున్న క.గ.చ. కైకొనియల్పదారుమున్న
 ౩౬ జవ్వఁములోన నడుగిశ ,, జవ్వఁములోన నడుగిశి
 నివ్వటిలంగఁద లెఱుంగని క. నివ్వటిలంగ బనులెఱుంగని
 గ. నివ్వటిలంగరులెఱుంగని చ. నివ్వటిలంగఁదలెఱుంగని
 ముగ్ధయనంగనభివత క.గ.చ. ముగ్ధమనంగ నభివత
 ౩౭ ఆత్మసేమంబున కట్టాడు ,, ఆత్మసేమంబున కట్టాడు
 గ్రాలంగడుగు వాలికచూడ్కి. క. గ్రాలంగదురువాలికచూడ్కి
 సిగ్గుతో సుడివడంగ క. గ. చ. సిగ్గులో సుడివడంగ
 నలకనైతోచు ,, నలకమై తోచు
 ఉష్ణశరదాగమంబుల ,, ఉష్ణశరదాగమంబుల
 ౩౮ సమలజ్జయుఁ బ్రేరింపంగ ,, సమలజ్జయుఁ బ్రేరింపగు
 ౩౯ సమాయతాంగవిస్ఫూర్తిపై. క. సమాయతాంగవిస్ఫూర్తికి
 సంపత్తి దభుకులొత్త క.గ.చ. సంపదదభుకులొత్త
 మృదుగల్ల పాళిపై క. మృదుగండపాళిపై
 భావజక్రీడగవఁగూడి చ. భావజక్రీడగమిఁగూడి
 సూచకః—“నుబ్బురుల్లంబు జనువులనుగ్గడింప” అను నీగీతపాదము
 క. గ. చ. ప్రతులు మూడింటను రెండవపాదమై యధికముగ
 గన్పట్టుచున్నది. ఇట్లీగీతి పంచపాదమై యున్నది.

- ౪౧ కొంగులోపలఁ బిక్కటిలై క.చ. కొంగులోపల గ్రక్కటిలైదు
ప్రణయానురాగ సంపత్తిలో ,, ప్రణయానురాగసంపత్తిలో
వీడ్వాటుపనిగల ,, వీడ్వాటుపనిగల
- ౪౨ ధీరాధీరయు ధీశేతరయును క.చ. ధీరాధీరయుధీరయును
అనంగద్రవిధాఖ్యలిలక క. యనంగనెసంగుఁ ద్రివిధాఖ్యలిలక
గ. చ వరుసద్రవిధాఖ్యలిలక.
- ౪౪ లసితములైన లేఁజెమరులక.గ.చ. లసితములైనకౌఁజెమరులక
శ్రమంపడకుండిన చ. శ్రమంపడకుండిన
- ౪౫ నేరముచేసినపతి క. గ. చ. నేరముచేసినపతి
ధృతికడకొదవక క. ధృతికడకొదవక
గ. చ. ధృతికడకొదవక
- ౪౬ ప్రతిభవహించిలాటి క. చ. ప్రతిభవహించి. క. తాళి
పతిపముఁ గౌఁజుల్కి క. గ. చ. పతిపముఁబాఁజుల్కి
పరికించెనొకదే ,, పరికించియొకదే
- ౪౮ ఊఁజుడఁ బల్కి క. ఊఁజుటఁబల్కి
తరుణిమానములేతకు క. గ. చ. తరుణిమానపులేతకు
- ౫౦ చూపుచూపులనలరింపదయ్యె ,, జూచుచూపులుపవ
రింపదయ్యె
నెన్నడఁజూపుచుండుటక ,, నెన్నడఁజూపుచూపులక
- ౫౧ మాటలనా ,, మాటలయది
తగవడిదలఁపక ,, తగవడిదలఁపక
- ౫౨ సంతతమోదంబు ,, సంతతమోహంబు
సోత్పాసోక్తికిజొచ్చింక ,, సోత్పాసోక్తిచేజొచ్చింక
- ౫౪ పర్యాప్తికి నెగ్గుగా గ. చ. పర్యాప్తికి నెగ్గుగా
హృదయప్రవాతకికిఁ మ్రొక్కి.గ.చ. హృదయప్రవాతముచూడఁ మ్రొక్కి
క. చ. తెలచెంజాఘక్యవిశ్వేశ్వరుక
నిలిచెఁజాఘక్యవిశ్వేశ్వరుక గ. తెలసెంజాఘక్యవిశ్వేశ్వరుక

- ౧౬ సంక్రవానివాసకసజ్జక క. గ. చ. సంక్రవానివాసకసజ్జక
 ౧౯ చతురత్వంబలరామచంద్ర క. గ. చ. చతురత్వంబలరామచంద్ర
 రత్నగర్భయనలాభంబు గ. చ. రత్నగర్భయగలాభంబు
 ౬౦ కర్ణాటికాశ్శీతో క. గ. చ. కర్ణాటికన్నీటితో
 ౬౨ మతిదుందుడుకుండెందెడు క. గ. మతిదురక్షిల్లుచునుండెడు
 చ. మతిమఱుపిల్లుచునుండెడు
 తలంచిచన్న గ. చ. తలంచుచున్న
 ౬౩ ఆశలమాఱుపాటు క. గ. చ. ఆశలమాగుపాటు
 ౬౪ నవరసగీతవాద్యము క. గ. చ. నవరసగీతవాద్యము
 గవయగు రాచకర్జము ,, గవమగురాచకర్జము
 ౬౬ ముంగిటికై నడసాగనపాంగము తిమిరంబెడిశల
 క. గ. చ. ముంగిటికినడుగుసాగదపాంగము తిమిరంబురేకు
 నడపగఁ దమితో క. లరయుడతనితో గ. చ. లరయుడురనిలో
 ౬౭ ఘనాఘనాకలితము క. గ. చ. ఘనాఘనావళితము
 భయదోద్యచ్ఛతోటి క. చ. భయదోద్యచ్ఛతోటి
 చపలావలోకములు శోభిల్లు చ. చపలావలోకసముశోభిల్లు
 మెచ్చికవయుక్ క. గ. చ. మెచ్చగవయుక్
 ౬౯ తెలియఁడ ,, తెలియుఁడ
 ౭౦ చాభ్యక్తితినాథ ,, చాభ్యక్తితినాల
 నీవేలోజాలము ,, నీవేలోయాలము
 ౭౩ పరిలేపస్ఫుటహేమకుంభ ,, పరిపూర్ణస్ఫుటహేమకుంభ
 వెలుంగు పురి ,, వెలింగి పురి
 ౭౪ చెలియుదా సియుధాత్రియు ,, చెలియుధాత్రితనూజయు
 లింగినియుఁ గారువును ,, లింగినీకారువులు
 ప్రయతంత్రములను ,, ప్రయతంత్రములకు

- 2౬ గానివిభావాది గ. చ. గ్లానివిభావాది
సద్మకాలాదిరసప్రరోహణము క. గ. చ. అశ్మకాష్టాదిరసాప్రరోహణము
శాసనాగ్రహసంచారి గ. చ. శాసనాసక్తసంచారి
22 చతురశ్రోత్రసుఖాకరామృత ,, చతురశ్రోత్రసుభాకరామృత
2౮ దివ్యంబైన కృత్రితయంబ ,, దివ్యంబైన శ్రుతిత్రయంబ
అక్షయ్యంబులై పేర్చు ,, అక్షయ్యంబులై యుండు
౮౦ అలవివేకియు ,, అలివివేకియు
ఈహితకావ్యములను ,, ఈహితకార్యములను
౮౧ ఛలవర్ణగుచ్ఛపిచ్ఛిల ,, ఛలవర్ణగుచ్ఛపిచ్ఛిల
౮3 బహువిధముకార్థబంధ క. గ. చ. బహువిధయమకానుబంధ
విహితవిచిత్రములై క. విహితవిచిత్రములై
౮౬ శబ్దములును విరళములగు క. గ. చ. శబ్దముల నవిరళములగు
౮౭ శబ్దాదిదోషపటుగుణ ,, శబ్దార్థదోషపటుగుణ
౮౮ సుందరత శక్తి యదియా ,, సుందరశక్తియ యదియా
౯౦ ఏపున విహరింప రవ్వభులు ,, ఏపునవిహరించి రవ్వభులు
౯౧ గద్యపద్య విమిశ్ర ,, పద్యగద్య విమిశ్ర
౯౨ తత్తావ్యంబు భవ్యంబిలక గ. చ. సత్తావ్యంబు భవ్యంబిలక
౯౪ కేళీవిహారదీర్ఘిక క. గ. చ. కేళీవినోదదీర్ఘిక
బ్రాంతసుస్థితయైన ,, బ్రాంతసంస్థితయైన
ఎప్పుడు నొప్పు ,, ఇప్పుడు నొప్పు
౯౫ గురుసుధాప్రియు ,, గురుసుధావియు
నరుదారంగ నజని క. నరుడెఱంగక నజని
గ. చ. నరుడేరంగనజని
౯౯ ఉన్నత సర్వోత్తర క. ఉద్గత సర్వోత్తర
పోలెన్ జూడనంభోధికిన్ ,, పోలెన్ జూడనంభోధికిన్
౯2 రుచితయును మొదలుగా క. గ. చ. రుచితయు మొదలుగా

- ౯౮ చెలువారుక నవరత్న   ,,   చెలువారుక ఘనరత్న
మంగళనాదంబులతోడ   ,,   మంగళనాదంబులు జెప్ప
- ౯౯ సమాంకితముకుళ   ,,   సమంకితముకుళ
నుతింపబడవసంతమునంద   ,,   నుతింపబడు వసంతమునంద
- ౧౦౦ కీరము లంగజాత   గ. చ. కీరము లంతజాత
పల్లవార్పులు దలిర్చెన్ క.గ.చ. పల్లవార్పులఁ దనర్చెన్
విశ్వనాథావనీవరుతో   ,,   చంద్రవంశావనీవరుతో
- ౧౦౧ సరసపటీరోశీర   ,,   సరళపటీరోదార
- ౧౦౨ ధారామండితసాలభంజికల   ,,   ధారామందిరసాలభంజికల
యంత్రోద్గతస్సరామోద క. యంత్రోద్గతస్సరామోద
విస్తారంబులై పర్వ క. విస్తారంబులై పర్వ
- ౧౦౩ కరకావ్రాతస్ఫుట   గ. చ. కరకాపాతస్ఫుట
- ౧౦౪ సద్యోల్లసద్యిపులానందము   క.గ.చ. సద్యోల్లసద్యిపులానందము
అంబరాధరణ సద్యేచంబు   ,,   అంబరాధరణ సంద్యేచంబు
సేనించుప్రగల్భకామినిగతి   క. సేనించి ప్రగల్భకామినిగతి
- ౧౦౫ వన్నె వెల్లును   క. గ. చ. వన్నె వెల్లును
ఘనస్తోమంబునంబర్వ   ,,   వనస్తోమంబునంబర్వ
నవరాజద్రాజహంసావళి   ,,   నలరాజద్రాజహంసావళి
ఆమోదప్రదమైన   ,,   ఆమోదప్రదమైన
- ౧౦౬ బలవత్తైలీయక   ,,   బలవత్తై శేయక
- ౧౦౭ కాశ్మీరససాంకనాగురు   ,,   కాశ్మీరరసాంకనాగురు
పట్టికాంబర   గ. చ. పట్టికాంబర
- ౧౦౮ చూతుగుపందలాశ్మల   క. చూతురు బంద లాశ్మల
- ౧౦౯ కైరవపండు కిలాసంబు   క. గ. చ. కైరవపండు వికాసంబు
కొండుక వెన్నెలగ్రోలెను   ,,   కొండుక వెన్నెలగ్రోలెను
పొడవునందగుఁ బొగడ   క. పొడవునందగుఁ బొగడంగ
గ. చ. పొడవునందగుఁ బొగడ

- ౧౧౨ అదెక్కాద్రాక్షతిఁజూచె క. గ. చ. అది రాద్రాక్షతిఁదోచె
ఆటోపమేపారె క. ఆటోపమేపార
ఆపదఁదూలించెను క. గ. చ. ఆపదఁదూలించెను
నచ్చటనవెలుంగు గ. చ. నచ్చనయవెలుంగు
- ౧౧౩ హారతాసచ్చరితుఁడు క. గ. చ. హారరాజచ్చరితుఁడు
- ౧౧౪ ఆదిమమూలంబునొప్పు క. గ. ఆదిమమూలంబున నొప్పు
- ౧౧౫ చారుతరచైత్ర సగపత్ గ. చ. చారుతర నేత్రసంపత్
- ౧౧౬ పొగడను సాబగొప్ప క. పొగడల సాబగొప్ప
గ. చ. పొగడల బాగొప్ప
సుపాన్న మేని గ. సుపాన్న మేని
మృగాధారామముల క. మృగాధారామముల
గ. చ. మృగాధారామముల
- ౧౧౭ వభులునునీచికావభులు క. గ. చ. వభులును వీచికావభులు
నాభులున్ సుడులుచేతులు ,, నాభులున్ దిరులు చేతులు
మించులుగొనుచూడ్కులన్ గ. చ. మించులు గనుచూడ్కులన్
- ౧౧౮ కాదంబి నావాసమునకు క.గ.చ. కాదంబి యావాసమునకు
- ౧౧౯ శొయ్యలి యోర్తోక్కత ,, శొయ్యలి యోర్తోక్కతె
ఉగ్గలి యోర్తోక్క ,, ఉగ్గలి యొక్కర్తుక
గోష్ఠిచేత్ క. చ. గోష్ఠిలోన్. గ. గోష్ఠిలోన్
- ౧౨౦ తనరు నెరుబడినాల్లు క. గ. చ. తనర నెనబడినాల్లు
వానికి స్ఫురణసాంపు ,, వాని విస్ఫురణసాంపు
- ౧౨౧ చొక్కుచెమర్చిన క. చెక్కుచెమర్చిన
మురిపెంపు సిగ్గున క. గ. చ. మురిపెంపు సిగ్గున
అరిగి శయనీయము ,, అరిగి శయనీయము
- ౧౨౩ కడువెచ్చటలును. క కడుమెచ్చటలును గ.చ. కడువెచ్చటలును
- ౧౨౪ తగవెల్ల వివేకము క. తగవెల్లవివేకము. గ. చ. తగవెల్లవివేకము
- ౧౨౫ విజయముననుబ్బి క.గ.చ. విజయమునకునుబ్బి

- ౧౨౭ కన్యాపరాభిరమ్యక్రియలు క. చ. కన్యాపరాభిరమ్యక్రియలు
 ౧౨౮ కడుమచ్చిక నెచ్చెలులు క. గ. చ. కడుమక్కువ నెచ్చెలులు
 ౧౨౯ పుత్రోదయమును ,, పుత్రోత్పన్నవేళ
 ౧౩౦ అగుగూఢాభ్యంతరముల ,, అగూఢభిత్త్యంతరంబు
 సగశృంగంబుల ,, సగశృంగంబున
 ౧౩౧ నెమ్మిమ్మె దరలుచో క. గ. చ. నెమ్మికింగరలుచో
 దేశకాలగతులు క. గ. చ. దేశకాలగతియు
 నిర్ణయించుటనుసి ,, నిర్ణయింపుడునుసి
 ౧౩౩ సవ్యసనీతియు ,, సన్యసనీతియు
 దూత్యమునను జను ,, దూత్యమనంగజను
 ౧౩౪ ఉత్తేజుండగు ,, ఉత్తేజంబగు
 దూత్యోదార ,, దూత్యోదార
 స్వాంతత నిగ్రహించు ,, స్వాంతత విగ్రహించు
 సరనాథాఘం బెవర్తించు క. సరనాథాఘంబు వర్తించు
 గ. చ. సరనాథాఘంబవర్తించు
 సత్యత్తుంగాచల ,, గత్యత్తుంగాచల
 ౧౩౫ పూహాదికములు క. గ. చ. పూహాదికముల
 స్ఫుటరుచులు ,, స్ఫుటరుచుల
 ౧౩౬ అమరాహారవంబు క. గ. చ. అమరాలాపరవంబు
 ప్రతిఘాతసభ్యులు ,, ప్రతిఘాతినభ్యులు
 అగ్రిమవిక్రాంతికి ,, అగ్రిమవిక్రాంతికి
 ౧౩౭ అరుదారంగాచిహతుల క. గ. చ. అరుదారంగాచిహతులు
 ౧౩౮ కావ్యంబు సంతటఁబాటించి ,, కావ్యంబునాదటఁబాటించి
 స్ఫుటభేదంబునెఱింగి ,, స్ఫుటభేదంబు నెఱింగి
 ౧౪౦ రాజసరేంద్రవంశజుడు ,, రాజమహేంద్రవంశజుడు
 కీర్తిరామ రఘురామ ,, కీర్తిధామరఘురామ

చతుర్థోల్లాసము.

- ౧ శ్రీవిశ్వేశ్వర కరుణాశ్రీ క. గ. చ. శ్రీవిశ్వేశ్వరచరణ శ్రీ
కీర్తి శ్రీ విశద. క. కీర్తి శ్రీదిళిత గ. చ. కీర్తిశ్రీ వలిత
- ౨ విరచింపఁదగుఁ చ. విరచింపఁదగుఁ
- ౩ దేవనమస్కృతి క. గ. చ. దై వనమస్కృతి
వితతాశీఃపద మొండె గ. వితతాశీర్వద మొండె
- ౪ కవిసంసిద్ధిపదంబు క. గ. చ కవిసంసిద్ధిపదంబు
- ౫ గద్యాత్మకంబు ,, గద్యాత్మకంబు
- ౬ ఆరూపమచంపూకావ్యత ,, ఆరూపమచంపూకావ్యము
- ౭ ఇటువలెనే ముక్తకాది ,, ఇటువలె ముక్తపదాది
- ౮ ద్వికమునాగనలరు ,, ద్వికంబునానమరు
- త్రింశ దాఖ్యమవల ,, త్రింశదాఖ్యమాల
- ౧౧ ఉదాహరణమను ,, ఉదాహరణయను
- ౧౨ త్ర్యశ్రాదివితతయతి క. త్ర్యశ్రాదివితతియతి
- ౧౪ ఝటినాగ క. క. ఝటినాగ. గ. చ. యెటినాగ
పంచమి పాణినాబరంగు క. గ. చ. పంచమి వాదినాబరంగు
కీర్తిమతి సుభగయును ,, కీర్తిమతియు సుభగయు
నాగను నొప్పునెపుడు ,, నాంగనొప్పునెపుడు
- ౧౫ నామధేయసమముగా ,, నామధేయసమములై
- ౨౦ నాయక విభవమునకు క. నాయక విభవములరు
గ. చ. నాయక విభవములకు
- ౨౨ సరివిభక్తుల క. సతవిభక్తుల
సిద్ధమగుచు క. గ. చ. సిద్ధయగుచు
- ౨౩ ఉత్పల్లకమది ,, ఉత్పల్లకమరి

౨౪	కథనమిదియు	„	కథనమిదియు
	తెలియుఁడొండెడ	క.	తెలియదొండెడ
	పటుపదార్థాప్తి	క.	పటుపదార్థాప్త
		గ. చ.	పదపదార్థాప్త
	తత్త్వవిధులక	గ. చ	తత్త్వవిధులక
౨౫	బిరుదములనఁజరువానిన	క. గ.	బిరుదములనఁ జరు దానన
౨౬	వితరణ శబ్దపూర్వ	క. గ. చ.	వితరణశబ్దపూర్వ
	బిరుదార్థము చెప్పుట	„	బిరుదావళిచెప్పుట
౨౮	తాళదళమ్ములు	„	తాళదళంబుల
	భాష బాలుపుగఁమఁపుడు	„	భాషల బాదలుపుడమఁది పుడు.
౨౯	గదురుపట్లను నెడనెడ	క.	గదురుపట్ల నెడనెడ
		గ. చ.	గలుగుపట్టుల నెడనెడ
	జయదేవదేవయనెను	క.గ.చ.	జయ జీవ దేవయనెను
౩౧	మెండగుదళము	క.	మెండుగదళములు
	తుదపైనుండెను	క. తుదపైనుండెను	గ.చ. తుదపైనుండెను
	నొండె నురు గచ్చుచులై	క. గ. చ.	యొండెముతగుచ్చుచులై
౩౨	వెడలింపఁగవలయు	„	వెడలింపఁగవలయు
౩౩	కవిభిని	క.	కరివిభిని
	సింధురముగ దీవనల	క. గ. చ.	సింధురుగాదీవెనల
౩౪	దళాప్తకమిషి	„	దళాప్తకమిట్లు
౩౫	ఆదిమాక్షర యమళకము	„	ఆదిమాక్షరయమకములు
	చతుఃస్కంధములయందు	„	చతుష్కంధములయందు
	నచ్చముగ	„	నచ్చముగ
౩౬	కవినామనాయక	గ. చ.	కవినాథనాయక
	స్వస్తివచః కలితాద్య	క.	స్వస్తివచః కలితాగ్ర్య

- 32 పద్యమునఁ జతుర్దశమున క. గ. చ. పద్యమునఁ జతుర్దశియును
గల ఘనపద్యము ,, గల ఘనగద్యము
గుచ్ఛతతి యనవలయున్ ,, గుచ్ఛతతియునువలయున్
- 3౯ కామసహితస్తుతులన్ క. గ. చ. కామసేవ్యస్తుతులన్
- ౪౦ సరియూపది రేకులచే ,, సరిఁజూపద రేకులచే
- ౪౧ రంగద్దివ్విదళినపౌసఁగ ,, రంగద్దివ్విదలనుబౌసఁగ
కృతిసంగతయగు క. కృతిసంగతియగు
- ౪౪ కృతులకువిశ్వేశచక్రవర్తి క. గ. చ. కృతులకుఁ జాభుక్యచక్రవర్తి
- ౪౬ విశ్వేశుఁడు శివచూడామణి ,, విశ్వేశుఁడు నిజచూడామణి
వెండికొండకొండకాయయ్యెన్ ,, వెండికొండకొండయ యయ్యెన్
- ౪౭ తియ్యనిపలుకుల్ ,, తియ్యఁబలుకులున్
సలికపునడుములు ,, సలికపునడుములు
విభునిపాలతులకపుడున్ ,, విభునిపురవనితలకున్
- ౪౮ తగవిశ్వేశ్వరుఁజేసిరి ,, తగవిశ్వవిభునిజేసిరి
- ౫౦ ఉత్కంఠఁగావించు ,, ఉత్కంఠతఁగావించు
- ౫౧ సాగరుండని ,, సాగరంబని
- ౫౨ లాటీఁఘాటీవధూటీ చ. లాటీఁఘాటీవధూటీ
- కైరవాసక్తములుగనదులం క. గ. చ. కైరవాసక్తములుగనలులం
- ౫౪ చారుగుణంబు లరాతిరాజ ,, బారుగుణంబులురాజరాజి
- ౫౫ లోకమునఁబేర్చు ,, లోకములఁ బేర్చు
పాకమనఁగమధురంబు ,, పాకమధికమధురంబు
- ౫౭ లీలామన్మథమంధరంబులు ,, లీలామంధరమన్మథంబులు
ఉచితకూతానురాగంబులున్ ,, ఉచితకూలానురాగంబులున్
- ౫౮ అంతర్గూఢార్థసరస్వతంబగు ,, అంతర్గూఢార్థసరస్వతంబగు
కామినీమణులు కుప్యద్దర్శితై ,, కామినీజనులుకుప్యద్దర్శితై
- ౬౧ శ్రవ్యముగనదియు ,, శ్రవ్యముగనదియ

- ౬౨ గంగయందనంగ   ,, గంగయందుమంద
- ౬౪ వైరిపాలుపు. క. వైరిపాడుపు. గ. చ. వైరిపాడపు
- ౬౬ శాతమదాష్టదంతులు   క. గ. చ. సాతమదాష్టదంతులు
వ్రాతమునిల్వనయ్యె   ,, వ్రాతము విన్ననయ్యె
- ౬౮ సాత్వతియునునటభారతియ్య   చ. భారతియును నటసాత్వతియ్య
కరణీయంబుల్   క. గ. చ. కరణీయ లొగిల్
- ౬౯ సరళరచిత   క. సకలరచిత   గ. సరసరచిత
- ౭౦ దళిందీవర   క. దళితేందీవర
సంవళితస్నేహములు   క. గ. చ. సంవళితస్నేరములు
సంపూర్ణంబులై యత్తటి   ,, సంపూరంబులై యత్తటి
- ౭౧ ఆరూఢాభ్యుద్గతార్థయత్య   ,, ఆరూఢాత్మ్యుద్గతార్థయత్య
దృఢతముల్లాశాద్రము   దృఢతముల్లాశాద్రము
- ౭౨ భైరవమహోద్యుతఘ్న   ,, భైరవభుజోద్యుతఘ్న
భంగించు దండించు   ,, భంగించు తుండించు
- ౭౩ చెప్పబడునవియును   ,, చెప్పబడినయవియు
- ౭౪ ఈషమక్తప్రగల్భ   ,, ఈషమక్తప్రగల్భ
- ౭౬ ఉబ్బుచు రొగిల్   ,, ఉబ్బుచు రనిల్
- ౭౮ ఈశితలగు   చ. ఈశితమగు
పాంచాల లాటికా   క. పాంచాలిలాటికా
కావ్యాడంబరకరుణార్థ   క. కావ్యాడంబర కరణార్థ
- ౮౦ జనునదిపూరణ   క. గ. చ. జనునదివితరణ
- ౮౧ విశదాల్పప్రాణవర్ణ   చ. విశదాల్పప్రాసవర్ణ
- ౮౨ కోమలమైనరచన   క. గ. చ. కోమలమైనవచన
నాగిగ్లిష్టశాస్త్ర   ,, నాగిగ్లిష్టశాస్త్ర
స్మృతివాదపటిష్ఠ   చ. స్మృతిపాతపటిష్ఠ
- ౮౩ పదములతో నర్థము   క. గ. చ. పదములలోనర్థము
సలితమగునెచట   గ. సలితముగనెచట

	వలిపపుబయ్యద	క.	వలిపెపుబయ్యద
	తొలకాడెడు	చ.	తొలుకాడెడు
౮౬	తనరంగ్రియాకారక	క. గ. చ.	తనరుక్రియాకారక
౮౭	ఓజోగుణమనగా	„	ఓజోరీతి యనంగను
	బాహుళ్యమురా	„	బాహుళ్యముదా
	భాజనమైయుప్పు	చ.	భాజనమై నెగడు
౯౦	వర్గద్వితీయబహుత	క. చ.	వర్గతృతీయబహుత
౯౧	యాద్విజయజనంబులో	క. గ. చ.	యాద్విజయజనంబులన్
	ఉత్కటయును నా	„	ఉత్కటయునునై
౯౨	సరితాస్రితాతిభ్రష్టాధి.	చ.	సముతాస్రితాతిభ్రష్టారి
	చభుక్యవిశ్వవిభు	గ.	చభుక్యవిశ్వపతి
	పెంపొందితా	క. గ. చ.	పెంపెట్టిదో
	క్రీడాగతిక	క. గ.	క్రీడాగతుల్
౯౩	శూరాదులశ్రుత	గ. చ.	శూరాదులశ్రుత
	రంభాపరిస్మృత్యకృత్యముల	క.	రంభాకృతస్మృత్యకృత్యముల
		గ. చ.	రంభాకృతస్మృత్యకృత్యముల
౯౬	తఱుచులేక	క. గ. చ.	తఱుచుగాక
౯౮	తనరుమాధుర్యగుణమునఁ దగునుజెప్ప		
	క. గ. చ. పాసఁగ మాధుర్యమునఁ జెప్పటగుణంబు		
	నోజమునఁజెప్ప	క.	నోజమునుజెప్ప
౯౯	దక్కియున్నప్రాణములు	క. గ. చ.	చిక్కియున్నప్రాణములు
౧౦౦	మనుమోహేంద్ర	„	మనుభూహేంద్ర
	ప్రకారక్రమా	„	ప్రకామప్రమా
౧౦౨	నందకపాణి	చ.	నందకహేతి
	తైవకథా	„	తైవకథా
	శూరనైన్యాభిజైత్రా.	క. గ. చ.	శూరనైన్యాభిజైత్రా

పంచమోల్లాసము.

- ౧ శ్రీకాళీపతిపద క. గ. చ శ్రీకాళీపతిపద
- ౩ అదియెయ్యదియనఁగా ,, అదియెయ్యదియంటేని
ప్రకారంబులైవ రిల్లు ,, ప్రకారంబులఁ బ్రవ రిల్లె
- ౪ జాతియనంబరఁగు ,, జాతియుననఁబరఁగు
- ౫ నిర్మలమునై ,, నిర్మలీనమై
వాలోప్పన్ ,, వాలేచున్
- ౯ ప్రతిపాద్యోపమలు ,, ప్రతిపాద్యోపములు
- ౧౦ ఇంపుం గలుగంగఁజేయు గ. ఇంపుంగడురంగఁజేయు
- ౧౨ ప్రాఢప్రియమై క. గ. చ. ప్రాఢప్రియమై
- ౧౩ చెవికెఱబఱమగు క. చెవికెరపడమగు గ. ఎడవరమగు
చ. ఎరసరమగు.
- ౧౪ వసధివిపులం బనఁగన్ వసము విపులంబనఁగన్
- ౧౪ చంద్రుడవదాతుడు గ. చంద్రుడరదాతుడు
చ. చంద్రుడరదాతుడు
ఉపమ లపహసనకరములు క. ఉపమలపహసంకరములు
గ. చ. ఉపమలపహసాకరములు
- ౧౫ క్రియాపదములుఁ బొలుచుచోట క. గ. చ. క్రియాపదములుఁ
బొల్పుచోట
దొరయుగెడ క. గ. చ. దొరసుగెడ
- ౧౬ సాటి పగిదినా ,, లాగదియెన
పరుసునాఁగను ,, పరుసునాఁగను
- ౧౭ ప్రపంచితము రూపకంబు ,, ప్రపటుకమది రూపకంబు
బహువిధలీలక ,, బహువిధములీలక

౧౮	చకోరసంఘములు	„	చకోరసంఘమును
౨౧	సాంద్రతరంబుగ నెల్లెడ	„	రుంద్రతరంబుగ నెల్లెడ
౨౩	మొదలను సమమనునొండె	„	మొదలందుద సమమనుండె
	పొదలితదర్థము క		పొదలితదర్థము గ.
	పొదలితదర్థము		పొదలితదర్థము
	కృతులనందంబెపుడు	క. గ. చ.	కృతులకందంబెపుడు
౨౬	బలిబలిభేనులకు	„	బలిబలిభేనులకు
	విభుఁడెల్లెడల	„	విభుఁడెల్లెపుడు
౨౭	విశ్వేశ్వరుండు మృగ	„	విశ్వేశ్వరుండు మృగ
౨౮	తత్పరవరపరిభా	క. చ.	తత్పరపురపరిభా
౩౦	నలుకాలచిలిచె	క. గ. చ.	నలుకాలనడచె
౩౧	నడచునిమేఘోక్తి	„	నడచునిమేఘోక్తి
౩౩	వేఱుమర్థము మోజించి	„	వేఱుమర్థము నోజించి
౩౪	క్షుమలో వేఱని	„	క్షుమలో వేఱని
౩౬	కామవిహితస్వభావ	„	కాక విహితస్వభావ
౩౮	స్ఫుదాధాత	గ.	స్ఫురణోదార
	చలదస్పష్ట	క.	చరదస్పష్ట
౩౯	తగునిహితార్థగర్భిత	క. గ.	తగునిహితార్థగర్భిత
		చ.	తగునిహితార్థ విగర్భిత
౪౦	మూర్తులంగవిసి	క. మూర్తులంగవిసి	గ. చ. మూర్తులంగదసి
	దుర్వర్ణంబు నగ్గించి	క. గ. చ.	దుర్వర్ణంబు నగ్గించి
౪౨	పాలికకపదముచే	„	పాలికకపదంబుచే
౪౩	పెల్లెమని చెప్పనెంతయు	„	పెల్లెమని చెప్పనెంతయు
౪౪	చెలువంబగు	„	చెలువంబుగ
	ఉత్పేక్షావ్యంజనములచే	„	ఉత్పేక్షావ్యంజకములచే
౪౬	ఇంపారనది	క.	ఇంపారునది
౪౮	ఇద్దక్రియాసంపూర్ణంబులు	క. గ. చ.	ఇద్దక్రియాసంపూర్ణంబులు

గీ౦	అవనిపాలపాలకునిచే	,,	అవనిపాల పాలితులచే
	అశ్వాపూఢులు సంబరాభరణ గ. చ.		అశ్వాపూఢులునుంబ రాభరణ
	చారుస్థితి సత్కవుల్	క. గ.	చాటుస్థితి సత్కవుల్
గీ౧	సంలక్ష్మితమై	,,	సంవీక్షితమై
	చైకొనదగు	క. గ.	చేకొనదగు
గీ౩	దేశకల్పచముతోడి	క. గ. చ.	లేశకల్పచముతోడి
గీ౪	గదిసిననేర్పుతోడ	క. గ.	గదిసిననోర్పుతోడ
గీగీ	ఉపమలబిపాటి	క. గ. చ.	ఉపచితపరిపాటి
	నొడువన్నిపుణత్వము	గ. చ.	నొడువునన్నిపుణత్వము
గీ౯	అసితంబగు రత్నాది	క. గ. చ.	లసితంబగు రత్నాది
౬౦	చెలిమాటుచేరి	గ. చ.	చెలిమాటచేరి
	పడంగనిమ్మల	క. గ. చ.	పడంగఁ గ్రిమ్మల
౬౧	స్థితములచ్చవెన్నెలఁ	,,	స్థితములేతవెన్నెలఁ
౬౨	తృణముగఱచి బేయని	క.	గఱచి బేయని
	కనుఁగొని కాచుట	గ. చ.	పనివడిగాచుట
	గొనకొని యరి	క.	గొనకొని యది
౬౩	రుద్రుండగు విమతనరో	క. గ. చ.	రుద్రుండువిమతనగరో
	ముద్రణిత కడనగతి	గ. చ.	ముద్రణిత పవనగతి
౬౪	అమరావతికరిగించుచు	క. గ. చ.	అమరావతికరగింపుచు
౬గీ	పరఁగినభీతి	,,	పఱచినభీతి
౬౬	శుండాలరుండావలీ	క.	శుండాలతుండ్లవలీ
౬౮	మహిమవినికని	గ. చ.	మహిమకనివిని
	అమరనగములనమల	క.	అమరనగరములందు
౭౨	సురుచిరరత్నకీలతము	క.	సురుచిరరత్నకీలములు
		గ. చ.	సురుచిరరత్నకీలనము

- తెఱచిపుచ్చువెలుంగున క. గ. చ. తెఱచిపుచ్చువలుంగుల
నచ్చెలులంతటంతట ,, నచ్చెలులంతటంతట
సురుచిరసాలభంజకల ,, సురిగిరిసాలభంజకల
చొక్కపుజోటులవోలె ,, చొక్కపుజోటులవోలె
23 దైవవశమునజాగెనేని ,, దైవవశమునసాగెనేని
24 పదమంజరులు క. పదమంజరుల
25 అతులైశ్వర్యాశ్రయముల క. గ. చ. అతులైశ్వర్యాశ్రయముల
సంచితసంపద్భూషణము గ. చ. సంచితసంపద్భూషణము
26 మండనమహోదానార్యంబు క. గ. చ. మండనమహావర్యంబు
అహితనుత్రీకంబు ,, అహితనుత్రీకంబు
27 భావింతురు విశ్వభూవిభుని గ. చ. భావింతురువిశ్వభూవిభుని
28 ఏకార్థోక్త్యంబు క. గ. చ. ఏకార్థబేయ్యంబు
ననేకార్థముచిలుకుచుండు ,, ననేకార్థములుగుచుండు
౨౦ మనుచున్నేదశోక గ. చ. మనుచున్నేదశోక
విశ్వభూపతిపురోద్యానావళి గ. చ. విశ్వభూపతిపురోద్యానావళి
౨౧ ప్రీతివిషయేతర్థ క. గ. చ. ప్రీతివిశేషతర్థ
పతాకయెత్తురు ,, పతాకయెత్తురు
త్రోవనుద్భట ,, త్రోవనుద్భట
రవంబెలర్పరతి ,, రవంబెలర్పరతి
స్ఫుటజూటంబులదాల్తురు ,, స్ఫుటజూటంబులదాల్తురు
౨౪ నిర్ఘాతంబు ఘోరానల క. గ. చ. నిర్ఘాతంబు కాలానల
౨5 తమలోనొంటనురెంటు ,, తమలో నొంటనురెంటు
లోచనముల సశ్రువారములు ,, లోచనముల సశ్రువారములు
సాల్పడు క. పాల్పడు చ. సాల్పడు.
౨6 సేవాదికంబుల విసువుచేత క.గ.చ. సేవాదికంబుల విసువుచేత
అదియునొసర ,, అదియునొసర

౧౮	బరులవంకఁ జరింపమి	„	బరులవంకఁ జరింపమి
	పశులకు నెల్లవృత్తి	క.	పశులకు నెల్లవృత్తి
	అభీప్సితేంది రావసుమతియైన	క.	అభీప్సితేంది రావసుమతియైన
	దృష్టియవృత్తి	గ.	దృష్టియవృత్తి
౯౦	ఇంతులనేఁపక	క.	ఇంతులనంపఁగ
	కాంతలనేఁపక	„	కాంతలనేఁపఁగ
	వధూటులనేఁపక	„	వధూటులఁబేల్పఁగ
		గ. చ.	వధూటులఁబేల్పక
	ఏరీతినటంచు	క. గ. చ.	ఏరీతులనంచు
౯౧	పరమైన నపరమైనను	గ. చ.	పరమైన నపరమైనను
౯౨	నుండియుఁ జెందకుండినక	క. గ. చ.	నుండియు వేడకుండినక
	నత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యము	„	నత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యము
౯౩	క్రియాసదృశయగుచు	„	క్రియాసదృశయగుచు
	సంఘటనమునక	„	సంఘటనములుక
౯౪	సాగె దిక్కులను	„	సాగె దిక్కులకు
	పరాగముద్రాకె నభంబు	గ. చ.	పరాగముద్రాకె నభంబు
౯౫	వెడవీకల ప్రోకలనారి	క. గ. చ.	వెడవీకల ప్రోకలనారి
	తూపెచటఁదొలిన	„	తూపెచటు దొలిన
౧౦౦	చూచి తద్విభుమహత్వం	„	చూచితద్విభుమహత్వం
౧౦౧	సవరనయి	క.	సమరనయి
౧౦౨	ఘనకీలాలములుబ్బు	క. గ. చ.	ఘనకీలాలమునుబ్బు
౧౦౪	సూక్ష్మబంధముగ	క. సూక్ష్మబోధమున	గ. చ. సూక్ష్మబోధనము
	ఒజ్జలవి దర్పమెలర్ప	క. గ. చ.	ఒజ్జలయి దర్పమెలర్ప
౧౦౫	నైవతంత్ర విలసత్	గ.	నైవతంత్ర విలసత్
౧౦౬	కంఠీరవుఁడుద్బంధుర	క. గ. చ.	కంఠీరవ ముద్బంధుర
	వరాహకేతుఁడు	క.	వరాహకేతువు
	కుముదబంధవుఁడెపుడుక	క. గ. చ.	కుముదబంధుంఁడెపుడుక

షష్ఠోల్లాసము.

- ౧ విజయ తత్పరవేశుడు చ. విద్యాతత్పరవేశుడు
- ౨ లోలిన యొకకొన్ని గ. చ. లోలిన నొకకొన్ని
- ౩ ఆనంద కరణమగును క. గ. చ. ఆనందకరణమగును
- ౬ సమకోప విభూషిత చ. సమకోపవిభూషితము
భూమిభృద్భవము క. భూమిభుగ్భవము
- ౭ అంగాంగికములచేత క. అంగాంగికతనచేత
గ. చ. అంగాంగికలనచేత
- ౮ సత్ప్రచారము చెప్పనొప్పు క.గ.చ. శ్రుతాచారము చెప్పనొప్పు
సమ్యక్ప్రీతి వర్తింతురు క. సమ్యక్ప్రీతిఁ గీర్తింతురు
ఒకతెఱుగిది గ. చ. ఒకతెఱుగిది
- ౧౧ శబ్దార్థ ప్రకటనముల ,, శబ్దార్థప్రకటనముల
- ౧౨ సుందర రతిహాసరుచులు క. గ. చ. సుందరదరహాసరుచులు
- ౧౬ అక్కజంపుటన్నెక్కక చ. అక్కజంపు నన్నెక్కక
బ్రమకునిక్క క.గ. చ. బ్రమకునిక్క
నరేంద్రుఁడిక్కడ క. నరేంద్రుఁడక్కడ
- ౧౭ చక్కదమర్థా గ.చ. చక్కడమర్థా
- ౧౮ నామధారకుల క. గ. చ. నామధారికుల
- ౧౯ ఆఖ్యై బెరయుట ,, ఆఖ్యైబడయుట
- ౨౦ వాదినచేరవె ,, వాలికఁ జేరవె
గ. చ. వాలినఁ జేరవె
- ౨౨ నిత్యసముద్ధ క. నిత్యసమృద్ధి గ. చ. నిత్యసమృద్ధి
- ౨౩ చెప్పనెఱిగెనేని క. గ. చ. చెప్పనెఱిగిలేని
- ౨౪ ఎసకమెసక ,, ఎసఁగమెసఁగ
వారలు ప్రజలుగారు ,, వారును బ్రజలుగారు

౧౩	వితీర్ణయా	గ.	వితీర్ణయా
	వితీర్ణకసితీర్ణి	క. గ. చ.	వితీర్ణకి సితీర్ణి
	ఉత్తమ నిత్యసంపదల్	,,	ఉత్తమనిత్యసంతతుల్
౨౭	సారనామాఖ్యజెందుఁ	చ.	సారసమాఖ్యజెందుఁ
౩౩	విశ్వవిభుని పటువిక్రమముల్	క. గ. చ.	విశ్వవిభునిపటువిభ్రమముల్
౩౬	తుదను భావాలంకార	,,	సరసభావాలంకార
	యమకంబాదృతము	,,	యర్థంబాదృతము
౩౭	ఇంపుగఁదొడరి	గ. చ.	ఇంపుగఁజెలఁగి
	గతులకల్యాణ	,,	నతులకల్యాణ
౩౮	పద్మాకరమున	క. గ. చ.	పద్మాకరమున
	పరికల్పితమగుచు	,,	పరికల్పితయగుచు
౩౯	పరగండ భైరవునికవి	,,	కరవాలభైరవుని కవి
౪౦	వనవర్గాంకుండు	గ. చ.	వనవర్గాంకుండు
౪౩	శౌచప్రతాపాది	చ.	శౌచప్రతాపాది
	బలభద్ర బంధురంబు	క. గ. చ.	బలభద్రబంధురతయు
౪౪	ప పద్యముతరువాత	గ. చ	ప్రతులలో నీకందపద్యమధికముగాఁగన్న
			ట్లుచున్నది.

క. శరణాగత జనరక్షక

ధరణీరథ (ధర) శీతశైలః (ఉత్తరశైల) తనయేశలస

ద్వితీయాంక కథాధరణం

కర శాంత దయాసనాథ కాశీనాథా !

ర౩	కవితనంత్యభాగాక్షరముల్	క. గ. చ.	కవితనంత్యపాదాక్షరముల్
ర౪	చతుగు పరార్థశీలు	„	చతుగుఃపదార్థశీలు
	అభీప్సితభూరిదానదుక్	గ. చ.	అభీహితభూరిదానదుక్
గ౩	భావనజీవుక్	క. గ. చ.	పావనజీవుక్
గ౪	భావనజీవున్	„	పావనజీవున్

౫౮	శ్రీతులు వొగడుదురు సిరివరఁగుటకై	గ. చ. గ.	శ్రీతులు వరగుదురు సిరిగలుగుటకై
౫౯	గలవర్ణములతోడి	క. గ. చ.	గలవర్ణములనైన
౬౦	ధీతిమించి శ్రీతినిస్మృతికిఁగిలియిచ్చిరి గిరిపతాకిచెంగటివిమతుల్	,, ,, ,,	ధీతిమించి స్మృతినిస్మృతికినిరియించిరి కిరిపతాకిచేఁ గవివితతుల్
౬౧	సుముఖులుసుఖులును	గ. చ.	సుముఖులునుందుం
౬౩	గోసారులునుంజభుక్య	క. గ. చ.	గోసారులునై చభుక్య
౬౫	ప్రవరగుణగరిష్ఠఁ	,,	ప్రవణగుణగరిష్ఠఁ
	భావవిశ్వేశుఁగాంచుక	గ.	భావవిశ్వేశుఁగాంచుక
౬౬	వలయనవకంబు ఆఱురేఖలుఁగిఱించి వీతిక్రమాతిప్రియా	క. గ. చ. గ. చ.	వలయదశకంబు ఆఱుతేకులు లిఱించి వీతిక్రమాతిక్రియా
౬౮	ఎనబడిపదములుగా	క. గ. చ.	ఎనబడిపదములుగా
౬౯	ద్విపదశతత్య భావార్థసారఁజ్ఞ నుచ్చితసారస్వతభూతి	,, ,, క.	ద్విపదశతత్య భావార్థసారఁజ్ఞ తచ్చితసారస్వతభూతి
		గ. చ.	సంచితసారస్వతభూతి
౭౦	పురుజులుదట్టఁగి	,, క.	పురుజులందట్టఁగి పురుజులదట్టఁగి
౭౧	మధుమత్సమ సంగతదోషంబులు	,, క. గ. చ.	మధుభిన్నము సంగతిదోషంబులు
౭౩	కొన్నికొన్నిధర ఉద్ధతవేగాకుల డిండిరపిండాకృతిక	చ. గ. చ. క. గ. చ.	కొన్నిగల్గధర ఉద్ధతవేగాకుల డిండిరఖండాకృతిక
	ధృతిసందర్భముచోట	క.	ధృతి సందర్భముచోట

౭౪	సముదితములై అసుఖాస్పదములయి	క. గ. చ. ,,	సముదితములగు అసుఖాస్పదములగు
౭౫	సందిగ్ధనష్టప్రయోజన	,,	సందిగ్ధకష్టప్రయోజన
౭౬	అప్రయుక్తిపదమున	,,	అప్రయుక్తపదమన
౭౭	ఆహవములఁ బొల్లులగునే	క. చ. ,,	ఆహవమునఁ బొల్లులగునే గ. ఆహవమునఁ బోలలగునే
౭౮	ధరనేలె ననఁగ వనధికి నీవనధరపదము నలిననియెడునదియొగినన్	క. గ. చ. ,,	ధరయేలెననఁగ వనధికినై వనధరపదము వలవనియెడనలినొగినను
౮౧	ఎపుడుననిన	చ.	ఎపుడుననఁగ
౮౩	అప్రయోజన సంశ్లిష్ట	క. గ. చ.	అప్రయోజకసంశ్లిష్ట
౮౪	పురికాంతలనఁగ స్థితియుచితమనఁగ	,, ,,	పురికాంతలనిన స్థితియుచితమెయనఁగను
౮౮	జూడపడు	క.	జూడఁబడు
౮౯	జనపతికృత	గ. చ.	జనపతికృత
౯౦	నీరొలుకబట్టఁగడు అన్నట్లన్నేరని	క. గ. చ. ,,	నీరొలికి పట్టుఁగడు చ. అన్నట్లన్నారని గ. అన్నట్లన్నరస
౯౧	నాతిగనయంబు పొక్కిలిరొంపి	క. ,,	నాతికనయంబు క. గ. చ. పొక్కుడురొంపి
౯౨	బర్బరతర్కిత	గ.	బర్బరతర్కిత
౯౩	అవనికైన గల్గుమైత్ర్యకారణంబు	గ. చ. ,,	అవనిపైని క. గ. చ. కలుగుమిత్రకారణంబు
౯౫	పునరుక్తికంబు వ్యాకీర్ణంబునఁగ సమాప్తిక పునరాత్తకంబు	,, ,,	పునరుక్తకంబును వ్యాకీర్ణంబునాల సమాప్తితపునరాత్తకంబు

- ౯౭ ఈపద్యమున, ప్రతుల మూడింటను సంధులుకలిసియే యున్నవి.
 పలుకులలో నచ్చులు ,, పలుకులతో నచ్చులు
- ౯౮ ఆజి నెసంగునెడల క. గ. చ. ఆజికి జాగునెడల
- ౧౦౦ గంభీరమగు మనంబు ,, గంభీరమరిమనంబు
 పెక్కుమాటల నొకమాట ,, పెక్కుమాటలకొకమాట
- ౧౦౨ జగంబుల నెల్లెన్ ,, జగమ్ముల నెల్లెన్
 సుందరతను శూరతనన గ. సుందరతను శూరతనానన
- ౧౦౩ చొప్పనెఱుంగుడు క. గ. చ చొప్పననెఱుంగుడు
- ౧౦౪ నదులభంగినైరి ,, నదులభంగులైరి
- ౧౦౫ పరునకు నరిపదము ,, పరునకు ననుపదము
- ౧౦౬ నెగడనెగడె ,, నెగడె నెగడి
- ౧౦౭ వారకవనగృహము ,, వైదికి వనగృహము
- ౧౦౮ మార్గొనుఁ బలుల ,, మార్గొనుఁ బలుల
 ఈభటుడనంగ గ. చ. ఈభటుడు నాంగ
- ౧౦౯ ఓలిఁజెప్పెద నొప్పన్ క. గ. చ. ఓలిఁజెప్పెదునొప్పన్
- ౧౧౩ తత్త్వంబునంగ క. గ. తత్త్వంబుననంగ
- ౧౧౪ ధనదునకు క. ధనదులకు
- ౧౧౫ కులమును జారుషంబు క. గ. చ. కుల మురుపారుషంబు
 ఈవిమతు లేల ,, ఈవిమతు లేల
- ౧౧౬ కుక్కలును బోలెదనుజులు ,, కుక్కలునుబోనిదనుజుల
 మిక్కుటముగఁ గరుర ,, మిక్కుటమునఁ గదరి
- ౧౨౨ కృత్యంబు గడచి ,, కృత్యంబుగదిశి
 లవలిపనిసేయునని ,, ఔలఁ బనిసేయునని
 చెప్పనట్టికృతుల ,, చెప్పనట్టికవిత
- ౧౨౩ నీచూడరిమాటలు క. నీచూడరిమాటలు
 గ. నీచూడనిమాటలు

- ౧౨౮ పోడిమిచెడునట్టి క. గ. చ. పోడిమిచెడునట్టి
- ౧౨౯ చర్మగోరక్షణార్థంబ గ. శర్మగోరక్షణార్థంబు
- ౧౩౦ తలపపుచూపులు క. సాలపపుచూపులు
గ. తలపపుచూపులు చ. తలవపుచూపులు
- ౧౩౧ దిక్సమయకవిరుద్ధ గ. చ. దిక్సమయజవిరుద్ధ
- ౧౩౨ దనియుచునాగ గ. చ. దనియుచునాగ
- ౧౩౩ గ్రీష్మకాలంబుమత్తిలి ,, దేశకాలంబుమత్తిలి
వారలయెదనించు క. చ. వారలనదనించు
గ. వారలనదనించు
- ౧౩౪ శాంతియునితనికి గ. చ. శాంతమునితనికి
దయితలనక క. గ. చ. దైతులనక
అసంగతిస్తుతి క. గ. చ. అసంగతస్తుతి
- ౧౩౫ అపుష్టార్థప్రహతి క. గ. చ. అపుష్టార్థార్థహతి
- ౧౩౬ చ్యుతసంస్కృతి క. చ్యుతిసంస్కృతి
గ. చ. చ్యుతిసంస్కృతి
- ౧౩౭ అలంకారముగాశ్లేషంక గ. చ. అలంకారముగాశ్లేషంబు
నిలగ నెగుడుటకొఱకై ,, నిలగ నేగుటకొఱకై
- ౧౩౮ మారాప్రసక్త ,, మారప్రసక్తునై
నిభృతవరదునై గ. చ. నిభృతవరదునై
- ౧౩౯ రణశూరతా క. గ. చ. సయశూరతా
జయవాజికై క. చ. జయదాజికై గ. యజవాజికై

సప్తమోల్లాసము.

~~అక్షరము~~

౧	కోవిదుకై నయవిశేష	క. గ. చ. కోవిదునకునై యశేష
౧	విద్యాకందము	క. విద్యాకందము
౬	వాచకాభినయము	క. గ. చ. వాచికాభినయము
౮	ప్రియయదియేటిది	క. చ. ప్రియయిదియేటిది
		గ. ప్రియయిడియంటిది
౯	గిరిజాతాకృతులు	క. గ. చ. గిరిజాతాకృతులు
	గరుడనికై	,, గరుడనికై
౧౦	అవియెయ్యవియనిన	,, అవియెయ్యవియంటేని
	కదాసజ్	చ. సవాసజ్
	సహసజ్	గ. చ. సహసజ్
	తిర్యగుదిత	క. గ. చ. తిర్యగుచిత
	వాక్యాంతరంబులంబొల్లులై	,, వాక్యాంతంబునఁ బొల్లులై
	నగణంబులు గ్రమంబున	,, నగణంబులనఁ గ్రమంబున
౧౧	చెప్పబనిదను	,, చెప్పబనితను
౧౨	తగిలించున్	,, తగులించున్
	బ్రమిసి కాగుహ	,, భ్రమశికాగుహ
౧౪	అధిదైవతమండ్రు	,, అధిదైవతమయ్యె
౧౫	చద లధిదైవంబు	క. చ. జలసాధి దైవంబు
౧౬	పింగళుఁడు కదాసజనజ్	గ. చ. పింగళుఁడు సదాసజ్ నాన్
	కృతినఁ జెప్ప	క. గ. చ. కృతీకఁ జెప్ప
౧౮	సహస సనిపలుక	,, సహస సనిపలుక
౧౯	గురులుగురులఘువులు నెన్ని	,, గురుగురు లఘువులును నెన్ని
౨౦	లోవంక వ్రాయ	,, లోవంక వ్రాయి

- ఏవంకయులేని వ్రాత ,, ఏవంకయులేనివ్రాయి
 ఎసగును లఘువై క. ఎసగు లఘువునై
 జై వాత్మక రేఖాయుత క. గ. చ. జై వాత్మక రేఖాయుత
 ౨౩ వపుః ప్రథ క. చ. వపుః ప్రథ
 ౨౪ కృతికృపులునుత్పద్యపులును క. కృతికృతులవి తృపువిద్యపుల
 గ. చ. కృత కృపుల విద్యపులం
 నిలుచుపదము పిఱుద క.గ.చ. నిలిచిపదము పిఱుద
 కృతిలో నగణములకు ,, కృతిలో గగణములను
 రెట్టిగాదగు నెఱుగఁ క. రెట్టిగా నెన్నదగుఁ.
 ౨౫ కావ్యంబునఁ క.గ.చ. కావ్యంబులఁ
 ౨౬ వెలయునుమాత్రాయుత్త గ.చ. వెలయునుమాత్రాయుత్త
 ౨౭ యుక్తిపదముల క.గ.చ. యుక్తిపదముల
 ౨౮ పురనిధి శశిది ,, పురశరశశిది
 కావ్యబంధనవెలయఁ గ. చ. కావ్యబంధనవెలయఁ
 ౩౨ అచ్చుల దొరసియుండ క.గ.చ. అచ్చులదొఱిగియుండు
 ౩౩ నిత్యార్థచర్య గ. సత్యార్థచర్య
 నరులబ్రహ్మించు చ. నరులబ్రహ్మించు
 ౩౪ ఋజువిభుడు క. ఋజువిభుడు
 విశ్వమనుజనాథవిభుడు క.గ.చ. విశ్వమనుజనాథుఁడెపుడు
 ౩౫ ఉరుకీర్తుల నెగడు గ. చ. ఉరుకీర్తుల వెలయు
 ఆబిడొజోనిభుడై క. గ. ఆబిడొజనిభుండై

విచారించేది పద్యానగలసిద్ధి:—

క. తానంతలులను వరుస

నొనంచుంబలికె నియ్య (గాని) యచ్చేనియు హ

ల్లేనియుఁ జెప్పమి పూర్వా

నూనానుమతంబున వఖు లుభయముఁజెల్లు.

- 3౧ వ పద్యముతరువాత సీపద్యము రెండుప్రతులలో సధికముగఁ గన్పట్టుచున్నది.
తుదినున్న క.గ.చ. తుదనున్న
- 3౨ వాదితమవంగడములలో క.గ.చ. వాది తమవంగడములలో
కచటతపల వగ్గాక్షరముల్ క. కచటతపలు వగ్గాక్షరముల్
- 3౩ చతురయశస్సితచ్చక్రి క. చతురక్షీర్వృత్తినితచ్చని
గ. చ. చతురక్షీర్నిహితచ్చనికి
ఆయోధనజయదాశ్వభంజనీ క.గ.చ. ఆయోధనజయదాశ్వభంజనీ
కోలథాలునకు గ. కోలథాలునకు
తేజోవిభావసునకు క.గ.చ. తేజోవిభాసురునకు
- 3౪ కృక్మాలుసక్ల క. ఋఋలడాసి
గ. చ. ఋఋలఞాసి
కుత్వమునకున క.గ.చ. కుత్వమునకృత్తి
తత్కాదిభాంత క. తత్కాదిభాంత. గ.తత్కాదిభాంత
సిద్ధాంతశతీ క. సిద్ధాంతశతీ
ఒకవంగళము క.గ.చ. ఒకవంగడము
నణలుచెలుగునొకటియై ,, నణలుచెలుగునొకటియై
- ౪౦ మదబుద్ధులుం ,, మదబుద్ధులం
పొందుటలెల్లఁబోలవే ,, పొందుటలెల్లఁబోలవే
- ౪౧ చతురుపాయ క. సమముపాయ గ.చ. ససమముపాయ
- ౪౨ అమమతకాస్పదంబు క. గ. చ. అమమతకాశ్చయంబు
నాదరంబిరణక్రియ ,, నాదరంబిరణక్రియ
అమత్రవృత్తియై ,, అమత్రవృత్తియై
- ౪౩ మరవలఱలేక క. మరవలఱలేక. గ. చ మరవలఱలు లేక
పొరిఁబొందిన పుష్పబుభుములు పొసఁగినచోట
క.గ.చ. పొరిచూడినదూతిచనిన పుష్పబుభుములచోట 'లోక.క.౧
- ౪౪ రసికవరుడు చ. రసికవిభుడు
వరుస యెఱిగి క. గ. చ. వరుస యెఱిగెను

- ౪౫ అజ్జలాని క. చ. అజ్జలాడి గ. అజ్జలాగి
తావడి సభలోన క. గ. చ. తావడి సభలోన
పుడమితేడ్లనేల ,, పుడమితేడ్లనేల
- ౪౬ విత్తిర్ణమునకు ,, విలోకమునకు
- ౪౭ వళులుపరస్పరవర్ణయుక్తి క. ఉపరిస్వర వర్ణయుక్తమైనజెల్లుక
గ. చ. వళులుపరిస్వరవర్ణయుక్తి
- ౪౮ ప్రారబ్ధంబుల నిర్వహించు క. గ. చ. ప్రారబ్ధంబుల నిర్వహించు
రాగిల్లునుల్లాసియై చ. భాసిల్లునుల్లాసియై
- ౪౯ బహుధనావాప్తిచో క. గ. చ. బహుధనావాప్తిచే
- ౫౦ మంత్రమూర్త్యుపంచాక్షరంబు ,, మంత్రముక్తపంచాక్షరంబు
- ౫౧ పూతార్థమహాశయుఁడు ,, పూతశ్రుతిమహాయశుండు.
- ౫౨ ద్విపవరమత్తకేసరి ,, ద్విపమదమత్తకేసరి
యత్కిందియభేలనుఁడు గ. యత్కిందియభేలనుఁడు
- ౫౩ వానికెల్ల నవని క. గ. చ. వానికెల్ల యవని
- ౫౪ కేసరి తేచినచో ,, కేసరి ప్రేసినచో
తత్పదవారిజా ,, తత్పదపారిజాత
- ౫౫ తర్కభేదద ,, తర్కభేదద
- ౬౦ లోకాశ్రయవిరుదోదగ్రుఁ ,, లోకాశ్రయ విరుదోదగ్రుఁ
డగ్రజనవరసేనా డగ్ర నరవరసేనా
- ౬౧ నిత్యసత్యకృదావ్యపులు ,, నిత్యకృత్యసదావ్యపులు
- ౬౩ కాంత్యౌతకజ్జీవనీ గ. చ. కాంత్యౌతకజ్జీవనీ
సాటికిఁబాటి క. సాటికిఁబాటి
- ౬౬ భూకాంతు లెట్టిచనవో క. భూకాంతు లెంతచనవో
నాకవిదోత్తముల క. చ. నాకవిదోత్తముల గ. నాకవిదోత్తముల
అన్యోన్యపదంబున గ. అన్యోన్యపదంబుల
- ౬౭ కొందఱోనోలాయం క కొందఱోనోరొండెం
గ. కొందఱోనాలెందుం

౬౮ అన్యోన్యహితత్వసంపదల క.గ.చ. అన్యోన్యహితానుకూలతల
నొందిరి నందిరి

సుఖానుకూలతల గ. హితానుకూలతల

౬౯ కఠకరికల్లడంబు క.గ. కఠుకరికల్లడంబు

లోలమాస గ.చ. లోలమాస

ఆడిడి ఏటిడి చ. ఆడిచి ఏటిడి

౭౦ మాచన్నసమాచన క. గ. చ. మాచన్నకుమాచన

౭౧ నుడువులకచ్చికుట ,, నుడువులకచ్చికుట

౭౨ కవులొడబడిక క. ,, కవులొడబడిక

౭౩ అరవిందహితుడు ,, అరవిందవిభుడు

౭౪ ఇడు నెడ్ర బాసాక్షరములు ,, ఎక నెడ్ర బాసాక్షరములు

పదవిభాగముల ,, పదవిభావముల

కబ్బముల కెల్ల ,, కబ్బముల కెల్ల

౭౭ నిస్తంద్రములును ,, సతంద్రములును

౭౮ నిర్మలగుట క. నిర్మలగుట

౮౦ యన్ని పాదంబులకు క. చ. యెన్ని పాదంబులకు

౮౩ దానంబువిధ క. దానంబువిధ గ. చ. దానంబువిభు.

౮౪ శీలమునుదన్నవపరి క. చ. శీలంబువిసత్సవపరి

గ. శీలము విసత్సవతిక్తి

౮౬ తాళముదాళము గ. చ. తాళము తాడము

ప్రాసయుక్తి క్తి క్తి ,, ప్రాసయుక్తి క్తి క్తి

మేమరక్రోధుడయ్యననాదృతుడు గ. మేమరక్రోధియయ్యన
ఖిలాదృతుడు

౮౮ లక్షణంబిక క. గ. చ. లక్షణంబిక

౮౯ కాకోదరుడు గ. చ. కాకోదరము

జగతింబరగ క. గ. చ. జగతింబరగ

౯౦ ఇదితాకి ,, అదితాకి

గ్రంథ స్వీకారము.

1. విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు—శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులు గారిచే రచియింపఁబడినది.
2. వాల్మీకిచరిత్రము—రఘునాథభూపాలప్రణీతము.
3. ధర్మజ్ఞచరిత్రము—శ్రీ వేపకొమ్మ గురు వేంకటసుబ్బయ్యగారు వారిసతీమణి ఆదిలక్ష్మమ్మగార్లచే సంకలితము.

పై మూడు గ్రంథములును విజయనగరమునందలి ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి ప్రచురణములు. ఈసమితివా రిదివఱలో వెలిదిండ్ల వేంకటపతిప్రణీతమగు రాధామాధవసంవాదమును బ్రథమప్రచురణముగఁ బ్రకటించియున్నారు. ఈసమితి కధ్యక్షులు భాషాభిమానులును, ఉదారస్వభావులును, శ్రీవిజయనగరసంస్థానము చీఫ్ యుజసిగు గారున్న శ్రీవేపకొమ్మ గురు వేంకటసుబ్బయ్యగారు. వీరలు శృంగారగ్రంథమాలాప్రకాశకులగు శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారియొక్కయు విజయనగర వాస్తవ్యులగు చదితరపండితులయొక్కయు సహాయమున ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నేర్పఱచి గ్రంథములఁబ్రచురించుచున్నారు. వీరిసమితి యాదాయము సంతయు గ్రంథప్రచురణమునకు గ్రంథకర్తలకుఁ బ్రాచీనగ్రంథసంకలనమునకును వినియోగింతుమని తెలిపియున్నారు. ఆయుద్దేశ్య మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము. భాషాభిమాను లీసమితిలోఁ బోషకులును, చందాదారులునై వీరి యుద్యమమునకుఁ జేయూత నొసంగుదురుగాక.

పై గ్రంథములందు విస్మృతకళింగాంధ్రకవు లనునది గ్రంథకర్తలచే నిదివఱలో వ్యాసహూపమునఁ బ్రకటింపఁబడియున్నది. కొన్ని యీ పత్రికయందును, మరికొన్ని విజయనగరకళాశాలా పత్రికయందును ప్రకటితములు. వానిని గ్రంథహూపమునఁదిరిగి ముద్రింపట యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రపరిశోధకుల కెంతయు నుపయోగకరము. ఇందుఁ గలింగదే

శమునకు (నేటివిశాఖపట్టణము, గంజాముజిల్లాలకు) జెందిన పదునైదు

కవీశ్వరులనుగూర్చి గ్రంథకర్తలు మనకు విపులముగఁ దెలిపియున్నారు.

రెండవగ్రంథమగు వాల్మీకిచరిత్ర మిదివఱలోఁ జిత్రాడ యము
ద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమువారిచే ముద్రింపఁబడినది. కవియగు తంజా
వూరి రఘునాథభూపాలుని గూర్చియు, నతని యాస్థానముననున్న చేమ
కూర వేంకటకవి మొదలగు కవీశ్వరులనుగూర్చియు శ్రీ నిఘదవోలు
వేంకటరావుగారు చక్కని పీఠికను వ్రాసియున్నారు. వాల్మీకిచరిత్రము
మృదుమధురమై దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున సగ్రస్థానమును వహించుచు
న్నది. కవిత్యమునుగూర్చి రఘునాథభూపాలుఁడు చెప్పిన పద్యములే
యతని కవిత్యమును వర్ణించుననిన సతిశయోక్తి కాఁజాలదు.

క. చెప్పవలెఁ గప్పరంబులు

కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై

గుప్పినక్రియ, విరిసొట్లము

విప్పినగతి ఘమ్మనం గవిత్యము సభలన్.

క. చెవులకుఁ జవులై, చల్లఁగఁ

గవులకుఁ దవులై సమస్తకావ్యకళాబం

ధువులై రససింధువులై

యవురా ! యనఁ గవిత లవని నలరఁగవలదా. (1—25,16)

మూడవదగు ధర్మజ్ఞచరిత్ర మొకసంకలితగ్రంథము. ఆంధ్ర
విజ్ఞానసమితి కధ్యక్షులగు శ్రీ వేంకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారును,
వారిసతీమణిఆదిలక్ష్మమ్మగారును నాయూగ్రంథములఁగల భక్తిరసపూరి
తములగు పద్యరత్నముల నేర్చి, వానిని స్కాందపురాణాంతర్గతముగు
ధర్మజ్ఞచరిత్రమను కథాసూత్రమునఁ గూర్చి యీగ్రంథమును రచించి
యున్నారు. వీరు విజ్ఞానసమితికిఁ బ్రోత్సహకులగుటయేగాక భాషాభి
మానముతో విశేషముగు వ్యయమును భరించి గ్రంథములఁ బ్రకటించు
చున్నారు, వీరి కాండ్రులు తమకృతజ్ఞతను చెలుపవలసియున్నది. పూర్వ

శివవిరచితగ్రంథములను దమగ్రంథమాలయందుఁ బ్రకటించుటతో నాఁగక వీరు స్వయముగఁ గృషిసల్పి యచూల్యములగు పద్యముల నేకరించి, ధర్మజ్ఞ చరిత ముచేర నీప్రబంధమును బ్రకటించియున్నారు. ఇందు వర్ణాశ్రమధర్మములు, శివయోగపద్ధతి, పంచాక్షరీమంత్రమహిమ మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి.

4. శ్రీ వేంకటాద్రియము—తిరువూరు వెంకటాద్రిగారిచే రచింపఁ బడినవైద్యనిఘంటువు ప్రథమసంపుటము. వెల రు 8—0—0
ఈగ్రంథము వైద్యుల కుపయుక్తముగునటుల చరకసుశ్రుతాది గ్రంథములఁ బరిశీలించి, ఓషధులయొక్క లక్షణములు, గుణములు, పర్యాయపదములు, ఆంగ్ల సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడ, కర్ణాటాది పదములు, వివరణముతోడను, మూల శ్లోకములతోడను సమకూర్పఁబడినవి సులభమగు భాషలో నాంధ్రవివరణము వ్రాయఁబడినది. పెక్కు గ్రంథములఁ బరిశోధించి సంపూర్ణముగ నుంచుటకై గ్రంథకర్త లిద్దానిని రచించిరి. ఇయ్యది నిఘంటువుని పేర్కొనఁబడినను యాయావస్తువుల గుణదోషముల విచారణమొనర్చునప్పుడు వైద్యవిషయములను గూడఁ దెలుపుచున్నది. ఇది నిఘంటువునఁ బ్రథమభాగము. ఇందు ఉచ్ఛిజ్జ వర్గము మాత్రము కలదు. కేవలము వైద్యమునకేగాక యాంధ్రభాషకుఁగూడ నిట్టి నిఘంటువులు మిక్కిలి యుపయోగకరములు. ప్రాచీనగ్రంథములఁ గల పెక్కుపదముల యర్థము నిట్టి గ్రంథముల సహాయమున మనము గ్రహించుటకు వీలగుచున్నది. గ్రంథకర్తలు త్వరలో మిగిలిన భాగములను గూడ ముద్రింతురు గాక. వలయువారు చూచినను గ్రామవాస్తవ్యులగు గ్రంథకర్తలకు వ్రాయవలయును

చాళుక్యభీముడు ప్రథమాంధ్ర కవికాండ.

బంధారు కన్నయ్య.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నింతవఱకు నుపలభ్యమయిన గ్రంథసామగ్రిని బట్టి నన్నయభట్టారకుడు ప్రథమాంధ్రకవియనియు నాతని యాంధ్ర మహాభారతమే తొలికావ్యమనియు బలుప్రయపండితుల యభిప్రాయమయియున్నది. ఇందు కనుగూడముగనే, నన్నెచోడుని కుమారసంభవము వెలువడినతరువాతఁగూడ నాతనికావ్యము నన్నయభారతమున కిటీవలిదే యని తమకుఁ దోచిన యుపపత్తులతో నిరూపించు పండితు లాగ్రంథ మందలి,

క. మునుమార్గకవిత లోకం

బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించితెనుం

గును నిలిపి రంధ్రవిషమం

బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొనలుగఁ బలుప్రక.

అనుపద్యమున నుదాహృతుడయిన చాళుక్యరాజు నన్నయభారతము నకుఁ గృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుడే యని తలంచుచున్నారు. ప్రత్యక్షప్రమాణముగఁ గానవచ్చు నన్నయభారతముచు బట్టియు నాంధ్ర వాఙ్మయమునఁ జిరకాలమునుండి వచ్చుచున్న చాడుకనబట్టియుఁ బయి యక్షప్రాయము సమంజసమనియే యొచఁదగును; గాని దానిని ద్రోసి పుచ్చుటకుఁ దగిన యాధారములులేవు.

శ్రీ దేవరపల్లి వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు 'ఆంధ్రభూమి' లోను విభూతిపత్రిక (సం 1 సం 2) లోను బ్రకటించిన "నన్నిచోడ నన్నయభట్ట కవులు సమకాలికులే" అను వ్యాసమున, సంస్కృతకవిస్తుతుల వెనుక రచించిన "మునుమార్గకవిత" యనుపద్యముతరువాత నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవములో

చ. సురవరులం గ్రమంబుగ వ, చోమణిసంహతిఁ బూజ చేసి, మ
 గ్గురుచరణావిందముల, కుం దగసమ్మతిఁ జేసికొల్పి, వి
 స్తరమతులం బురాణకవి, సుఘము నుత్తమమార్గసత్కవీ
 శ్వరులను దేశిసత్కవుల, సంస్తుతిచేసి మనోముదంబునక.

అనుపద్యము వ్రాసియుండుటచే నీపద్యమునందలిక్రమమునుబట్టి పూర్వ
 పద్యోదాహృతులగు “చాళుక్యరాజు మొదలగుపలువురు” దేశికవీశ్వరుల
 నియే గణింపఁ దగునుగాని, రాజరాజువంటి దేశికవితాపోషకులని తలం
 పరాదనియు నందుచే నన్నయభారతము తరువాతనే నన్నెచోడుని కుమార
 సంభవము రచింపఁబడినదని విమర్శకులు పలువురు నిర్ణయించుటసాహ
 సమని చెప్పవలసినచ్చినందుకుఁ జింతిల్లుచున్నామనియుఁ దమయభిప్ర
 యమును దెలియఁబఱచిరి; కాని యావ్యాసమునందు దేశికవితను సృజిం
 చిన యాచాళుక్యరాజవరో శ్రీరెడ్డిగారు పేర్కొనలేదు. ఆంధ్రసాహిత్య
 పరిషత్తుత్తీక (సం 28 సం 1)లో నేఁ బ్రకటించిన “నన్నెచోడునికాలము”
 అనువ్యాసములో “పుట్టించు” అనుప్రేరణక్రియకు “సృజించు - లేక
 రచించు” అని యర్థముచెప్పట సమంజసముకాదనియు, నన్నెచోడుని
 పద్యమునుబట్టి రాజరాజువంటి చాళుక్యసృపాలురు నన్నయభట్టువంటి
 దేశికవులచే నారంభింపఁజేసిన దేశికవితారచనమే ద్యోతకమగుననియు,
 నన్నెచోడుఁడు పురురెండుపద్యములకు నడుమ దేశికపులస్తుతించినకొన్ని
 పద్యములు వ్రాసియుండుననియు నవిమనకుదొరకిన యాతని కుమార
 సంభవైక్రమంలో లొపించియుండుననియు, అట్లుకానిచో నన్నెచోడుఁడు
 “దేశిసత్కవుల సంస్తుతిఁజేసి” యచుటలో సాముదాయక దృష్టి నే కయి
 కొనియుండునని తలంపఁగుననియు వ్రాసియుంటిని. మరియు నావ్యాస
 మునందు, శ్రీరెడ్డిగారు తమవ్యాసమున నపూర్వమగు చిత్రచదర్శన
 మొఁదలుచు నన్నెచోడుఁడు కుమారసంభవమును విక్రమశకగతవర్షము
 1110 అగు జయసంవత్సర వైత్రశుద్ధ తృతీయామంగళవారము క్రీ. శ.
 15-3-1054) నాటికి ముగించియుండునని తిథివారసహితముగ నిర్ణయించు

చిన వింతసిద్ధాంతమునందలి వైపరీత్యమును గూడ వెల్లడించియుంటిని దీనిపై శ్రీరెడ్డిగారు దగిన సమాధానముల నింతవఱకుఁ బ్రకటించినట్లు కానరాదు.

ఆంధ్రకవిత్వమును దొలుత నారంభించినదియెవరో యొక చాళుక్యరాజు యుండునను తమయభిప్రాయబీజమును మొలకలెత్తించుటకుఁ గాఁబోలు శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు ప్రమాథిసంవత్సరము ఉగాదికి నెల్లూరునుండి వెలువడిన “జమీనరైతు” ఉగాదికానుక సంచికలో “చాళుక్యరాజు చాళుక్యభీమకవికాదా?” అనుమఱియొక వింతవ్యాసమును ప్రకటించి, అందలి విషయములనే యనువదించి విస్తరించుచు 22-10-1939 నాడు ప్రకటితమయిన విభూతిపత్రిక (సం 1 సం. 9) లో “చళుక్యభీముడే చాళుక్యరాజదేశిసత్కవి” అను వేఱొక వ్యాసమును గూడఁ బ్రకటించియున్నారు. మొదటి వ్యాసమున కెత్తుగడగా శ్రీరెడ్డిగారు “ఆంధ్రకవిత్వాపట్టాభిషిక్తుండైన నన్నయభట్టోపాధ్యాయ సారవ్యభామునికంటె ప్రాచీనుడైన దాక్షా రామచాళుక్యభీమ కవిసారవ్యభాముఁడు కలఁడని కాశీఖండకవిసరుదుచరిత్ర చెప్పుచున్నది.” అనువాక్యముల రచించి, రెండవవ్యాసము మొదట “నేనివ్యాసములో దేశికవిత్త బుట్టించి తెనుంగు నిలిపిన చాళుక్యరాజు “చళుక్యభీమ”దేశిసత్కవియని కాశీఖండాది కావ్యప్రమాణములతో నిరూపించతలఁచినాను.” అని లిఖించియున్నారు. ఈచాళుక్యభీముడు రమారమి క్రీ శ. 892 మొదలు 922 వఱకు పేగోరాజ్యమును బరిపాలించిన తూర్పుచాళుక్యరాజు.

నన్నెచోడుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుడను వారివాదమును, దరువాతివాడను వారివాదముచుగూడ సంగీకరింపక యా కవు లిరువురు సమకాలికులను నొకవినూత్న వాదమును ప్రకటించు కుతూహలముతో శ్రీరెడ్డిగారు రచించిన “నన్నిచోడ నన్నియభట్టకవులు సమకాలికులే” అను వ్యాసములోఁ గుమారసంభవరచనాకాలనిర్ణయమునకును వారవలంబించిన చిత్రవిచిత్రవిహూత్సఘ్ని దిలకించినవానికి శ్రీరెడ్డిగారి విమ

ర్యసవిధానమందలి వైలక్షణ్యము గోచరించినట్లు యుండును. అట్టి మార్గమునే ప్రస్తుతవ్యాసరచనమునందుఁ గూడ వా రవలంబించియున్నారు. ప్రథమాంధ్రకవి నన్నయభట్టారకుఁడయినను, శ్రీరెడ్డిగారు తలంచునట్లు చతుర్వేదముఁడయినను మఱొకఁడయినను, సమగ్రవాక్యములఁగాని వాని వలన వ్యక్తమగు సమన్వయార్థములఁగాని కయికొనక, ఎచ్చటెచ్చటనో యున్న యందదుకు కదములను, వ్యస్తవాక్యములను గ్రహించి యిచ్చ వచ్చినట్లు వానికి సంబంధమును ముడివేట్టి, విచ్చలవిడిగఁ గావలసిన యర్థములఁజెప్పి వింతసిద్ధాంతము లొసర్చు వినుతాత్మవిచిత్రవిమర్శనవిధానమునకు శ్రీవేంకటకృష్ణారెడ్డిగారిని ప్రప్రథమాచార్యులుగ నెన్నఁదగునని నాయభిప్రాయము.

ఇకరెడ్డిగారు చతుర్వేదమురాజును బ్రథమాంధ్రకవిగా గణించుటకయి గ్రహించిన వింతమార్గమును దిలకింపుఁడు.

కాశీఖండకృషిపతియగు వీరభద్రదారెడ్డి యన్న వేమారెడ్డి శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసించుచుఁ బలికెనట్లు లాగ్రంథావతాంకలోఁ జెప్పుబడిన, “శా. ఈటోణి నినుబోలు సత్కవులు లే(వే)రీ నాటికాలంబున్ దాక్షారామ చతుర్వేదమవరగంధర్వాష్ట్రోభాషిణీ వట్టోజద్వయగంధసారఘస్యః ద్వైరాజ్యభారంబు న

ధ్యక్షించున్ గవసార్వభౌమ భవదీయప్రౌఢసాహిత్యముల్.”

అనుపద్యమునందలి “నినుబోలు సత్కవులు లేరు” అను సిద్ధాంతవాక్యము శృంగారశ్రీనాథునితో సరిశూఁగఁజాలిన శృంగార చతుర్వేదమ సత్కవి కలఁడని వ్యంగ్యముగాఁ జెప్పక చెప్పుచున్నదట. ఇట్టి యపూర్వవ్యంగ్యత యీపద్యమునందు నేటికి శ్రీరెడ్డిగారికి వినుతాత్మముగా స్ఫురించినదిగాని యింతవఱ కెవరికిని గోచరించినదికాదు. పునుపద్యము రెండవపాదము నందలి “చతుర్వేదమ” అనుపదైకదేశమును మాత్రము గ్రహించి శ్రీరెడ్డిగారి వినుతాత్మసిద్ధాంతమున కుపక్రమించుచున్నారు. ఇందు చతుర్వేదమవర అనుటకు చతుర్వేదమపుర అనుపాఠము

కూడఁగలదు. దత్తారామము, చళుక్యభీమవరము (పురము) వేమ వీర భద్రారెడ్డి పాలనమునందలి రెండుపుణ్యక్షేత్రములు. ఇవి పంచారామ ములలోఁ జేరినవి. ఈరెండు తావులందునుగూడ భీమేశ్వరనామాంకిత ములగు శివలింగములు వెలసియున్నవి. పంచారామములలోని కుమారారామమే చళుక్యభీమవరము. ఇది దత్తారామమన కిరువదియైదుమైళ్ల దూరమున సామర్ల కోటదగ్గఱ నిప్పటికిని భీమవరమును పేరితోనే పిలువఁబడుచున్నది. ఇది శ్రీరెడ్డిగారుగూడ నెఱుంగకపోలేదు. చళుక్యభీమవరమనియు, చాళుక్యవంశరాజధానియగు చాళుక్యభీమవరము" అనియు గ్రామనామములనుగూడఁ దమవ్యాసములలో వా రుదాహరించినారు. కాని యిక్కడమాత్రము "వర" శబ్దమును విడిచిపి గంధర్వాపురోభామి నులకు విశేషణముగా గ్రహింతురుకాఁబోలు. "పుర" శబ్దపాఠమును వీరసలే గ్రహించినట్లు తోచుచు. ఇప్పుడు దత్తారామ మని పిలువఁబడు దత్తారామమందును, కుమారారామ మని వ్యవహరింపఁబడు చళుక్యభీమవరమునందును భూర్వుము స్వామిక్షైంకర్యముచకయి నాట్య గాంధర్వ విద్యాప్రణీతలగు వేశ్యామణులు పెక్కు రుండెడివారు. శ్రీనాథుని భీమఖండము చదివినవాఁకది తెల్లమగును. వలయునపుడీ వేశ్యామణులు వేమవీరభద్రారెడ్డి కొలువుకూటమున కేఁతెంచి తమవిద్యానైపుణ్యమును బ్రదర్శించెడివారు, కాశీఖండమునందలి.

సీ. ధైర్యోక్యవిజయాభిధంబైన సాధంబు

చంద్రశాలా ప్రదేశంబునందు

సచివనై న్యాధీశ సామంతపువవార

సీమంతినీ జుగ్గేశి గొలువ

శాస్త్రమీమాంసయు సాహిత్యగోష్ఠియు

విద్యశ్కసీంద్రులు విస్తరింపఁ

గర్హరకస్తూరికా సంకుమదగంధ

సారసారభము దిక్పూశముగ

గీ. నిజభుజావిక్రమంబున నిఖిలదిశలు

గలిచి తను రాజ్యపీఠ మెక్కించినట్టి
యన్న వేమేశ్వరుని యంక మాశ్రయించి
నిండుకొలుపుండఁ గన్నుల పండువుగను.

అను పద్యమువలన నిది ద్యోతితమగును. త్రైలోక్యవిజయాభి
ధానసాధమున నిండుకొలుపు పై ని వర్ణించినరీతిని సాగుచున్న సమయ
ముననే రెడ్డివేమవిభుఁడు శ్రీనాథునిఁగూర్చి “ఈక్షోణిన్ నినుబోలుసత్క
వులులేరు” అను పయిపద్యమును బలికినది. దీనిలోని “వైరాజ్యభారం
బు” అను దానియర్థ మేమయి యుండునని వలువురు సందేహములఁ
బ్రకటించిరి. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తామురచించిన శ్రీనా
థకవిచరిత్రములో నిందుఁగూర్చి కొంత చర్చించి వైరాజ్యశబ్దమునకు
సరియగునర్థమును జెప్పకపోయినను బద్యముచెప్పబడిన సమయసందర్భ
ములఁబట్టి “ఈకొలుపుకూటమున సృశ్యమొకర్చు దాతా రామచక్రవ్య
భీమవరక్షేత్రములందలి వేశ్యామణులు తమవక్షోజద్వయముపయి య
లందిన చందనకుంకుమముల పరిమళములు సభాంతరాళముల గుబాళిం
చునట్లే నీ ప్రాశసాహిత్యసౌభములుగూడ వానికంటె నెక్కుడుగ
నెల్లయెడల వ్యాపింపనేర్చును” అని పద్యముయొక్క భావార్థమయి
యుండునని వ్రాసియున్నారు. ఇందుపయి 1933 సంవత్సరమున రాజమ
హేంద్రవరమున జరిగిన యాంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షికోత్సవసభలో
నేను “శ్రీనాథకవిప్రయోగములు” అను వ్యాసమును జదువుచు దాని
లోఁ బయిపద్యమునుగూర్చిగూడ ముచ్చటించుచు శ్రీ వీరభద్రరావు
గారు చెప్పిన యర్థముకంటె విశాలమగు మఱియొకయర్థము నాకును
నామిత్రులు శ్రీ ఇనటూరి సుందర్యుగాఁగిని స్ఫురించినదనియు వైరా
జ్యభారంబు” అనుటకంటె “వైరాజ్య పారంబు” అనునది శ్రీనాథుని
పాఠమయియుండునని తలంచుట సమంజసమనియుఁ జెప్పి యీక్రింది
యర్థమును వివరించితిని. గంధసారఘసృణములు, అనఁగా మలయజకా

శ్రీరములు (చందనకుంకుమములు) వరుసగా రెండు వేర్వేలు దేశములకు (రాజ్యములకు) జెందినవి. గంధసారమునకు నిలయమగు మలయ పర్వతమున్న పాండ్యరాజ్యము మొనటిది. కుంకుమమునకు జన్మస్థానమగు కాశ్మీరము రెండవది. పారమసగా నవతలియొప్పు. మలయపర్వతమున్న రాజ్యభాగమున కవతలనే సముద్రమున్నది. కాశ్మీరరాజ్యమున కవతలనే హిమాలయపర్వతములున్నవి. “శ్రీనాథకవిసార్వభౌమా ? ఈ భారతవ్లోణిలో నీవంటి సత్కవు లీనాటికాలమున లేరు. దాక్షారామ చళుక్యభీమపురవేశ్యామణుల వక్షోజములందలి చందనకుంకుమ సారభములు వాసిస్మత్యవేళలయందు సభాంతరాశములనిండి గుఱాళించున్లు నీ కవిత్యసారభములు వానినతిక్రమించి యాచందనకుంకుమముల జన్మస్థానములగు పాండ్య కాశ్మీరరాజ్యముల దాటి యాసేతుహిమాచల పర్వతము వ్యాపింపజాలురు”

శ్రీనాథకవి ప్రయోగము” లను నాపూర్వోక్తవ్యాస మటు తరువాతఁ బరివృత్తిక (సం 21 సం 4) లోఁ గూడఁ బ్రకటింపఁబడినది. సభలో విన్న పండితులుగాని పత్రికలోఁజదివిన పాఠకులుగాని పయియర్థము సరికాదను ప్రతివాదము నెవరు నింతవఱకుఁ బ్రకటింపలేదు. ప్రకరణసందర్భములఁబట్టి పర్యాయలోచింప నీపద్యమున కిట్టియర్థమే సమంజసముగ నుండునుగాని యిందులోఁ జళుక్యభీముడను నొక పూర్వకవి ప్రశంస వ్యంగ్యముగఁగాని వాచ్యముగఁగాని యున్నదని తలచుట కెట్టి యవకాశమును లేదనియే నానుభిప్రాయము. శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డి గారి కిట్టిసహజస్వాభావికార్థములతోఁ బ్రసక్తి లేకుండుట శోచనీయము. “చళుక్యభీమ” అనుపదము వెరువెంటనేయున్న “వర (పుర)” శబ్దముల మాట యేమి ? వానితోడి సమవ్యయ మెట్లు ? అను విచారమే వారికి లేదయ్యెను. “చళుక్యభీమ” అనుపదము దొరకివదిగదా చాలును. దానినిబట్టి ప్రాకులాడి మఱికొన్ని కారణభాసములతో సంబంధమును ముడిపెట్టి యాకాశహర్యముంబోలు నపూర్వసిద్ధాంతమును బ్రకటింపవచ్చు

నని వారు ముచ్చటపడిరి. ఈయభిప్రాయసమర్థనమునకయి వారు ప్రదర్శించిన పరికరపటుత్వమునుగూడ నిక విలోకింతము.

శ్రీనాథుడు కాశీఖండమునకు ముందు రచించిన భీమఖండములో సత్కావ్యలక్షణమునుగూర్చి చెప్పిన,

మ. హరచూడాహరిణాంకవక్రతయుఁ గా శ లాంతస్ఫురచ్ఛండికా

పరుషోద్ధాహపయోధర స్ఫుటతటీ శ పర్యంతకాతివ్యమున్

సరసత్వంబును సంభవించె ననఁగా శ సత్కావ్యముల్ దిక్కులన్

జరకాలంబు నటించుచుండు గవిరాజీగేహరంగంబులన్.

అనుపద్యము “ప్రాథమికసాహిత్యములతోఁనులక్షాగ్రస ద్వైరాజ్యభారంబు సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబు” అనివాచ్యముగాఁ జెప్పుచున్నదట. శ్రీరెడ్డి గారీవాక్యమున నుద్దేశించిన భావమేమియో నాకు స్పష్టముగ బోధపడలేదు సాహిత్యములతోఁ నులక్షాగ్రస ద్వైరాజ్యభారంబు సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబని యూహక పదములను దిరుగవైచింతమాత్రమునఁ బ్రయోజన మేమి? వక్రత, ఛందస్, వ్యంగ్యము ననుఁచి యాలంకారికమతములో నించుమించుగ సమాచలక్షణార్థకములు. పయిపద్యములో శ్రీనాథుడు పేర్కొనిన “వక్రత” ఛందస్వ్యంగ్యము కు గోధకమనియు, చండికావక్షోజకాతివ్యము గాఢసమాస బంధమునకు ద్యోతకమనియు, ఈరెంటిని గలిగి పయిగా నన్నిటికంటె ముఖ్యమగు సరసత్వమును గలిగిన సత్కావ్యములు చిరస్థాయులై వెలయుఁగలవనియుఁ జెప్పుటయే పయిపద్యమున శ్రీనాథుఁ డుద్దేశించిన భావమని నేఁ దలంతురు. ఈలక్షణము లాతని కృతులయందు నిండ్డియుండుట పండితులకెల్ల ననుభవమే. “భీమఖండమునఁ జెప్పిన స్పష్టార్థమునే కాశీఖండములో శ్రీనాథుడు వ్యంగ్యముగా వివరించెననియు, పయోధరస్ఫుటతటీపర్యంతకాతివ్యమును, సరసత్వంబును గలిగిన కావ్యములను వక్షోజద్వయగంధసారఘస్పణద్వైరాజ్యభారంబు అనే ప్రాథమికసాహిత్యవ్యంగ్యముగఁ (వాచ్యముగా) జెప్పినాఁడనియు, కాశీఖండమందలి గంధసార (చందనము)

ఘనస్థానము (కుంకుమపువ్వులు) భీమఖండమందలి సరసత్వచిహ్నములే కాని మైపూతలు కావనియు, “నాభీకథవవధూస్తవ పాభీకహార రమ్యపరిమళలహరీ శాలీనతా విధాయువ । చోలీలలు తల్లనాథి సురభికి నమరుకా” అను భీమఖండపద్యమున శ్రీనాథుడు స్తనరమ్యపరిమళలహరీ (తెమ్మెరలు) వచోలీలలు, అని నిరూపించియున్నాడని యుపోద్ఘాతము కొంత చెప్పి, రెడ్డిగారు “దాక్షా రామచళుక్యభీమ-ద్వైరాజ్యభారంబు” చళుక్యభీముని (సంస్కృతాంధ్ర) వచోలీలలు (ప్రౌఢసాహిత్యములు) అని నిర్ణయింపవచ్చుననియు, పయి రెండుపద్యములలో శబ్దభేదమేకాని భావభేదములేదని స్పష్టమగుచున్నదనియు సెలవిచ్చిరి. కవితాబంధమును యువతీవత్సోజాతకాశిశ్యముతోను, సరసకవిత్వసౌరభములను సుగంధపరీమళములతోడను సరిపోల్పుట కపులందఱకు సర్వసామాన్యమే. ఈవిషయమున శ్రీనాథుడు క్రొత్తగఁ జెప్పిన దేదియులేదు కవితాలక్షణవిషయమున రెడ్డిగారు పేర్కొనిన భీమఖండ కాశీఖండపద్యములందలి స్పష్టార్థవ్యంగ్యార్థము లెట్టివయినను వానివలనఁ జళుక్యభీముడను కవియొక్క ప్రౌఢసాహిత్యప్రసక్తి కేమాత్రమయిన సంబంధమున్నదేమో సహృదయులు నిర్ణయింతురుగాక.

ఇంక శ్రీనాథుని దని పలువురు తలచుదు

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగధీశ ! కస్తూరికా

భిక్షాదానము సేయురా సుకవిరాశ్చంద్రాదారక క్షేణికిన్

దక్షా రామచళుక్య భీమచరణంధర్వాపురో భామిని

వత్సోజదవ్యయకుంభికుంభములపై వాసించుఁ దవాసంధి.

అను చాటువునుగూడఁ జేర్కొని యది “ఈక్షోణిన్ నినుబోలు సత్కవులు - ” అను కాశీఖండపద్యమాతృకనుండి పుట్టినదని సెలవిచ్చి యీ పద్యముకూడఁ దమయూహాకే తోడగునని తలంచి యీ రెండు పద్యములకుఁ బాఠకుల సౌకర్యార్థమని తమ విపరీతపద్ధతిప్రకార మిట్లు దండాన్వయము వివరించినారు.

(“అక్షయ్యంబుగ” అను పద్యమునకు)

“ఓ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ ! దాక్షారామ చభుకృభీమ (వరగంధర్వాప్సరో భామినీవత్తోజ ద్వయ కుంభికుంభములపయి వాసిం చుచున్న - ప్రసిద్ధికెక్కిన కావ్యసమయము భీమఖండములో కలదుగద) తద్వాసనలు (ఆసత్కావ్యవాసనలు) కలిగిన సుకవిరాష్ట్రపంచారకశ్రేణి కిన్ (అశ్రేణిలో చేసినాకు) కస్తూరికాశీతాదాసము అక్షయ్యంబుగ చేయుమురా; అని శ్రీనాథుడు సభాపూజ్యముగ తెలుంగాధీశుని ప్రార్థించినాడు”

(“ఈక్షోణిన్” అను పద్యమునకు)

“ఓ శ్రీనాథకవిసార్వభౌమ ! భవదీయప్రాధసాహిత్యములు దాక్షారామ చభుకృభీమ (వరగంధర్వాప్సరో భామినీవత్తోజ ద్వయగంధ సారఘనృణములు - కావ్యమున్ సరసత్వంబును సంభవించె చనగాసల్లా వ్యమల్)... సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబున్ అధ్యక్షించున్ (ప్రాథోక్తి) కనుక ఈక్షోణిన్, ఈ నేటికాలంబునన్ నినుబోలు సత్కవులు లేరు” అని రెడ్డి వేమనభుడు సభాపూజ్యముగా ప్రశంసించినాడు”

చీకటిలోని చిందఃలాటవలె నీయన్వయము లెంత గందరగోళము గానున్నవో వేఱ చెప్పఁక్కఱలేదు. సందర్భసృష్టి వీనియం దెంతవఱకు న్నదో నిర్ణయింప సహృదయులే ప్రమాణము.

మఱి యింకను వింతలోపింత కాశీఖండావతారికలోని “ఈక్షోణిన్... ..” అను పూర్వోక్తపద్యమునకు మునుమందేయున్న “వచి యింతు వేములవాడ భీమకవిగి నద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు...” “అను సీసపద్యములో శ్రీనాథుడు ప్రప్రథమమునఁ గవిత్రయము కంటెముందు వేములవాడ భీమకవిని బేర్కొనుటచేతను, కస్తూరి రంగ కవి తనయఁడ రంగరాట్టండములో “ఆదిమసుకవి భీమనకు దండము పెట్టి నన్నయభట్టునకు నిర్ధిమొక్కి” అని వ్రాసియుండుటచేతను, శ్రీరెడ్డి గారు ఆదికవితని తాముతలంచు చభుకృభీముడే యా వేములవాడ

భీమకవియనియు, చళుక్యభీమనయన్నను, దాక్షారామ చళుక్యభీమన
యన్నను, వేములవాడ భీమనయన్నను నొక్కనికే పేళ్ళనియు నిర్ణయిం
చు సాహసమునకుఁగూడ సిద్ధమయినారు.

ఇందుకయి వీరుచెప్పెడి యుపపత్తులనవలోకింపుడు. వీనిలో శ్రీ
రెడ్డిగారి వాక్యము లనున్నదున్నట్లు లుదాహరింపక సమన్వయ సౌకర్య
మునకయి భావార్థవిరోధము కలుగకుండ స్వల్పపుమార్పులు చేర్పులు
నచ్చటచ్చట నొనర్చితిని. ఇందుకు రెడ్డిగారు పాఠకులుగూడ నన్ను
క్షమింతురుగాక !

1. “ఈక్షోణిన్ నినుఁబోలు సత్కవులు లేరు.” అను పద్యములో
శ్రీనాథుడు చాళుక్యభీముని సాహిత్యదైవరాజ్యభారంబును దన ప్రాథ
సాహిత్యమఃలధ్యక్షించుచు (అతిశయించుచు) అని ప్రోఢోక్త్యలంకారము
నాశ్రయించి వ్రాసినను నది వాస్తవముకాదు. ఏలయన “నచియింతు
వేమఃలవాడ (వేమలవాడ చాళుక్య) భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొ
క్కమాటు” అను కాశీఖండచరిత్రక వ్యాఖ్యానము కలదు. ఛందో
నిర్బంధమువలనఁగాఁబోలు వేములవాడ చాళుక్య భీమనకు మాఱుగా
“నామైకదేశే నామగ్రహణమ్” అను న్యాయప్రకారము వేములవాడ
భీమనయని వ్రాసినాడు. వేములవాడ (చళుక్య) భీమన దాక్షారామ
చళుక్య భీమకవి కాకపోడని కాశీఖండోపాధ్యక్షచరిత్ర చెప్పుచున్నది.

2. గోదావరిజిల్లాలో అత్యంతనామిశ్యమందున్న వేములవాడ
కును, దాక్షారామమునకును, చాళుక్యభీమవరమునకును శ్రీనాథుడు
భేదమును పాటింపక దాక్షారామ చళుక్య భీమకవి * అన్నట్లే వేములవాడ
చళుక్యభీమనకుగాను, వేములవాడ భీమన అని సంగ్రహించినాఁడు.

* శ్రీనాథుడు చళుక్యభీమన” అని గ్రామనామమునే గాని “చళుక్యభీమన”
అను పురుషనామము నేమాత్రము “ఈక్షోణిక” అను పద్యములోఁగాని “అత్యయం
బు” అను చాటువులోఁగాని మఱెచ్చటఁగాని పేర్కొనలేదని పాఠకు లెఱుంగుదురు
గాక ! శ్రీరెడ్డిగారిది పాటింపక యాకాశవార్యముల నిర్మింపఁబూనుటయోచ్ఛర్యము.

3. కాశీఖండము పీఠికలోని పయి రెండుపద్యములలో నట్లు వ్రాసియుండియు శ్రీనాథుడు సంస్కృతాంధ్రకవిత్తుతి యొనర్చిన పూర్వకవిత్తుతిపద్యములో నాంధ్రకవిత్తుతిలోఁ గేవలము

“శబ్దశాసను నన్న పాచార్యుఁ దలఁచి
సత్కవిశ్రేష్ఠుఁ దిక్కయజ్ఞును భజించి
సత్రపుంధమహేశ్వరు శంభుదాసు
నధికతరభక్తి సంయుక్తి నాదరించి.”

అని వ్రాసినాఁడేకాని వేములవాడ భీమకవిని స్మరింపక విడిచి పెట్టినాడు. ఇందువలన బ్రాహ్మణకవియైన శ్రీనాథుడు చాళుక్యరాజ కవియైన వేములవాడ భీమకవికి నమస్కరింపలేదని తోచుచున్నది

4. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని ప్రౌఢసాహిత్యములు ఒక్కొక్క మాటు వేములవాడ చళుక్య భీముని ద్వైరాజ్య (కవితా) భారంబుచు అధ్యక్షించుచు (అతిశయించుచు) అనే రెడ్డివేమనిభుని ప్రశంస నాధారముగాఁ గొని, విశేతయైన శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు తనకు ప్రతిద్వంద్విగా నిలిచి యోడిపోయిన దాక్షారామ చళుక్యభీమన యనే వేములవాడ (చళుక్య) భీమనకు నమస్కరింపకుండుటవల్ల శ్రీనాథుని యభిమాన ముద్యోతముకాకపోదు.

మహాశయలారా! చూచితిరా? మన రెడ్డిగారు తాము స్మరింపఁ దలఁచిన గగనకుసుమమును నిలువరింప నెన్ని యసంగతులకుఁ బాల్పడుచున్నారో ! దక్షారామము, చళుక్యభీమవరము, వేములవాడ వేరేయి గ్రామములయినను నవి సమీపస్థము లవుటచే శ్రీనాథుడు వానికి భేదమును బాటింపఁడయ్యెనట. ఎట్టి యవివేకియైన నిట్లానర్చునా? వానికి భేదమును బాటింపక యైక్యమునే గ్రహింపఁదలఁచినచో వానిలో నేది యో యొకటిమాత్రమే గ్రహించి దానినే యా భీమశబ్దమునకు ముందేల నిలుపఁడయ్యెను? చాళుక్యభీమనయే యైన యా వేములవాడ

భీమన నొకసారి స్మరించియుఁ గవిస్తుతిలో నాతనికి నమస్కరింపకుండుట యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాకపోవుటచేతనట. మఱియు రెడ్డివేమవిభుని ప్రశంసామూలమునఁ దాను చాళుక్యభీమనకంటె గొప్పకవి నగుదునని మురిసి యుద్భిపోయి యా యభిమానముచేఁగూడ నాతనికి నమస్కరింపఁడయ్యెనట. చాళుక్యభీముడు శ్రీనాథునకంటె సుమారు 500 సంవత్సరముల ముందున్నవాఁడు. అట్టిచో నాతఁడొక గొప్ప పూర్వకవి యను తలంపే యాతనికున్నచో వేఱూరెడ్డి ప్రశంసమాత్రమునఁ దానాతనికంటె గొప్పవాఁడగుదునని గర్వించి యాతని కభివందనమొనర్చుట మానునా. అట్లే యైనచోఁ దగుదునని మరల నాతనిని సామ్యమునకుఁ దెచ్చికొని యాతనివలె నుద్దండలీల వచింపనేర్తునని చెప్పికొనుట యెందుకు? పయిఁగా నీ కవిస్తుతులలో బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ సమస్య గూడ శ్రీనాథున కంటఁగట్టుటయా? సామివియన్నియు శ్రీరెడ్డిగారు తెచ్చిపెట్టినవేగాని శ్రీనాథున కీ గొడవలేమియు లేనేలేవు. ఆతనిదృష్టిలో నసలు చాళుక్యభీముడను నొక కవి లేనేలేడు. ఆతని పూర్వలెవరు పేర్కొని స్మరింపని యొక యపూర్వకవి నాతఁ డెట్లు భావింపనేర్చును? ఆతఁడు వాస్తవముగా విన్నది వేములవాడ భీమకవినిగుఱించియే. ఆతనిఁ గూర్చిన యెతివ్యాములు, ఆతఁడు రచించిన చాటువులు గ్రంథములు కొన్ని శ్రీనాథుని కాలమునకు వ్యాప్తియం దుండియుండును. వాడుక కథలబట్టి యా భీమకఁగూడ బ్రాహ్మణుడేగాని యితరకులజాఁడుకాఁడు. దక్షారామ భీమేశ్వరుని యరుగ్రహమువలన నొక బ్రాహ్మణవితంతువు నకు నండనుడయి యదయించినవాఁడు. కావుననే

“ఘనుడక వేములవాడ వంశజుడ, దక్షారామభీమేశ సం
దనుడక, దివ్య విషామృతప్రకట నానాకార్యధుర్యుండ, భీ
మన నాపేరు వినంగఁజెప్పితిఁ చెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా.”

అను చాటుపద్యములో దక్షారామ భీమేశనందనత్వమును బేర్కొని

యన్నాడు. విలిహ్యములబట్టి చాటువులబట్టి యాతఁడు నన్నయభట్టు నకు సమకాలికుఁడో యించుక యిటీవలివాఁడో కాదగును.

“వదియుంతు వేములవాడ భీమనభంగి...” అనుపద్యములో శ్రీ నాథుఁడు కేవలము కాలపౌర్వాపర్యమును బాటించినట్లు తలంప నవకాశములేదు. శ్రీరెడ్డిగారు చెప్పినట్లు “అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ...” అనుచాటుపద్యము “ఈక్షోణినినుబోలు...” అను కాశీఖండపద్యమునుండి యేర్పడినదనుటకంటె నాచాటుపద్యమునందలి “దక్షారామ చళుక్యభీమవరగంధర్వాపురోభామినీ వక్షోజద్వయ” అను భాగమే కాశీఖండపద్యమున శ్రీనాథుఁడు గైకొనెననుట సత్యమునకు సమీపముగ నుండునని నాయభిప్రాయము. కస్తూరికాఘనసారాది సుగంధవస్తువులకయివేములవాడభీమకవి యొక తెలుంగాధీశునిఁబైని బేర్కొనిన “ఘనంశ్శ...” అను పద్యమునం దర్థించియున్నాడు. ఆతెలుంగాధీశుఁడు సాంపరాయని తెలుంగాధీశుఁడవునో కాదో నిశ్చయముగఁ జెప్పఁజాలము కాని సాంపరాయని తెలుంగాధీశయని “అక్షయ్యంబుగ...” అనుపద్యములో మరలఁ గస్తూరికాభిక్షాదానమునకయి సంబోధింపఁబడి యర్థింపఁబడిన వాఁడాతఁడే యయి యుండఁదగునని నాయభిప్రాయము. భీమకవి జన్మస్థానమగు వేములవాడకు రెండుమూఁడు మైళ్ల దూరమునఁగ సాంపరాయనిపురము (ఇప్పుడు సంపరయఁపిలువఁబడు గ్రామము) ఉన్నది. పూర్వమదియొక రాజుచేఁ బరిపాలింపఁబడి వైభవముతో విలసిల్లిన పట్టణమని తెలియుచున్నది. శ్రీనాథుని భీమఖండములోఁ గూడ సీసాంపరాయనిపురము పేర్కొనఁబడినది. తెలుంగురాయనికి సాంపరాయనిపురమునకుఁగల సంబంధము పరిశోధింపఁ దగినది భీమకవి తెలుంగురాయని మొదట దర్శించినపుడు నిజనామప్రకటనాదికము గావించికొని, కృతపరిచయుండయిన యాతనిని మరల సందర్శించినపుడు “సాంపరాయని” విశేషణముతో నాతఁడే బేర్కొనియుండును. భీమకవి యుద్దంశతైలియందలి గౌరవముచేతనే శ్రీనాథుఁడాతనిని

శంపిక. ౨-౩] చాళుక్యభీముడు ప్రథమాంధ్ర కవికాడు. ౧౩౧

గాళీఖండావతారికలో “వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి...” అను పద్యములో స్మరించి యాపద్యము వెనువెంటనే యాముద్గండశైల్యను కరణసూచకముగ “క్ష” ప్రాసతోనే “ఈక్షోణిక్...” అనుపద్యమును వ్రాసి భీమకవియందలి శౌరవముచే బూర్వోక్తపద్యభాగమును మార్పు లేకుండ నందు గ్రహించినాడని నాతలంపు. ఈవిషయముల నిదివఱలో నా “శృంగార శ్రీనాథవిమర్శనము”నందును “శ్రీనాథకవిప్రయోగములు” అను వ్యాసమునందును వివరించియే యుంటిని కావున శ్రీనాథుడు వేములవాడ భీమకవిని మాత్రమే పేర్కొనెననియు, ఆతనికి చాళుక్య భీమరాజునకు నెట్టిసంబంధమును లేదనియు నీయగుర్రరకు నిఁచుచుండుగ రెండువందల సంవత్సరముల యంతర మున్నదనియు, శ్రీనాథుఁ డృష్టిలోఁ జాళుక్యభీముడను కవి లేనేలేడనియు బుద్ధిచుంతులకు దోషపాదు. ఈసందర్భమున రెడ్డిగారు శ్రీనాథుడు ఛాదోనిష్పంధమునఁ జాళుక్య భీమనయనుటకు మాఱువేములవాడ భీమనయని వ్రాసియుండుననుట మఱియు నాశ్చర్యకరము. చెప్పదలచిన విషయములకు శ్రీనాథకవి సార్వభౌమునకు ఛాదస్పృహతగులనేర్చువా ! “విరచింతుఁ జాళుక్య భీమఁ డు భీమనభంగి” అనియో “విరచింతుఁ జాళుక్య భీమనవిధమున” అని యో వ్రాయనేరడయ్యెనా ?

కస్తూరిరంగకవి యప్పకవికంటఁ గూడ సర్వాచీరుడు. ఆతఁడు తనఛందోగ్రంథమున నుతించిన భీమకవి కవిజనాశ్రయ మను ఛందో గ్రంథమునకుఁ గర్తయని తలంపఁబడు వేములవాడ భీమకవియే యయి యుండును. ఆతనికి నాదికవియను విశేషణమును జేర్చుటలో రంగకవి వాడుకకథలను అప్పకవియుమునఁ జెప్పఁబడిన సంగతుల ననుసరించి యుండును. అప్పకవి నన్నయభట్టు భారతమును నాంధ్రశబ్దచింతామణిని గలియుగాదిని రచించియు తనయవతారికలో వ్రాసినాడు. భీమ కవివ్రాసిన రాఘవపాండవీయాది గ్రంథములకు నన్నయభట్టడంచెనను నైతిహ్యములఁగూడ నాతఁడు గ్రంథస్థమువరించినాడు. ఈలాక్షణిక

గ్రంథకర్తలకుఁ జూర్చిత్రకణ్ణానము చాలఁ దక్కువ. నన్నయభట్టు శ్రీ. శ. 1030 ప్రాంతమువాడని శాసనాద్యాధారములచే వ్యక్తమగుచుండ నాతఁడు కలియుగాదిపురుషుడను సప్తకవి ప్రాతకేమి ప్రామాణ్యముండును? ఇట్లే యాతని ననుసరించిన కస్తూరింగకవి భీమకవికిఁ జేర్చిన యాదికవి విశేషణమునకుఁ బ్రామాణ్యము చరిత్రజ్ఞుల దృష్టిలో సిద్ధింపనేరదు. ఇంతకు నాతఁడు పేర్కొనిన భీమకవి మనరెడ్డిగారు తలంచినట్లు చాళుక్యభీమరాజుచుట కెట్టియాధారమును లేదుగదా !

వేములవాడభీమకవి గోదావరీమండలమువాడనియు నాతని జన్మ స్థానము దక్షిణరామ సమీపమందలి వేములవాడయనియు వాడుకనుబట్టి యుఁడెలియుచున్నది. ఇందుకు వ్యతిరేకముగ నాతఁడు నిజామురాష్ట్రము నందలి వెలిగండలకు సమీపమందున్న వేములవాడ వాస్తవ్యుడనువాడమొకటి కొంతకాలముయి బయలుదేరినది. ఇంగుఁగూర్చి శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు కవిజనాశ్రమ పీఠికలోఁ గొంత చర్చించి యా వాదముపట్లనే మ్రొక్కుసూపియన్నారు. కవిజనాశ్రమకృతిపతి రేచన నిజామురాష్ట్రము ప్రాంతమువాడుగ గోచించును. ఆప్రాంతమందలి వేములవాడలో నొకభీమకవి యుండినచో నాతఁడే కవిజనాశ్రయ కర్తయై యుండుననువాదము కొంత సంగతముగానేయుండును. ఆసందర్భములో లేములవాడ భీమకవియు వేములవాడ భీమకవియు నొక్కఁడే యనుటకంటె నిరుపురు వేర్వేరుపురుషులని తలంచుటయే సమంజసమని నాయభిప్రాయము. చాటుపద్యములలో నుదాహృతుడయిన వేములవాడ భీమకవి గోదావరీమండలములోని వేములవాడ వాస్తవ్యుడనియే చిరకాలమునుండి గొప్పవాడుకగానున్నది. అతని చాటువులలో నుదాహృతులయిన కళింగగంగు మున్నగు రాజులుకూడ గోదావరీమండలమునకు సమీపమందున్న మండలములలో రాజ్యచాలన మొనరించినవారు నిజాముమండలమందలి వేములవాడ భీమకవి మీ సందర్శన మంత సంగతముగానుండదు. అవిషయమెల్లున్నను శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారీయరు

పురుభీములు నొక్కడేయనియు నాతడే చాళుక్యభీముడనియుఁగూడ సీక్రిందివిధమున విచిత్రముగ వ్రాసినారు.

“ఇక్కఁ గాశీఖండమందలి ‘వేములవాడ భీమనభంగి’కి “వేముల వాడభీమనభంగి” అనేపాఠముండవచ్చునా? అనేసమస్యను విచారితము. దాక్షారామ, చళుక్యభీమవర, గంధర్వాపురోభామిని అనే వేముల వాడలలో దాక్షారామ చళుక్యభీమన అనేచాళుక్యభీమకవికలఁడు. దీనిని గోపరాజకవి గుర్తించి తన సింహాసనద్వాత్రింశికలోఁ గ్రింది చమత్కార చరిత్రను కల్పించినాడు.”

క. “లేములవాడక శుచియై

లేములవాడం జరించు లేములవాడం

దా మెఱసిన భీముని నుత

భీముని బలభీము విమతభీమునిఁ దలఁతున్.”

“ఈపద్యమందలి బలభీముడు రాజైన చాళుక్యభీముడని శబ్ద సారస్యమువల్ల ఊహించవచ్చును. వేములవాడ దామెఱసిన ‘బలభీముడు’ శుచియైయుండుట సంభవము. ఇది గ్రామచరిత్రకాదనియు, గోపరాజ కవికల్పిత సాహిత్యగ్రామచరిత్రమనియు తోచుచున్నది. కాన కాశీఖం డములోనున్న “వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు” అనేమూలపాఠమే సింహాసనద్వాత్రింశిక యతిస్థానపాఠ ముగానున్నదని చెప్పవచ్చును. (ఇట్లయినప్పటికిని కాశీఖండ పాఠాంతర ములను దాశపత్రగంధములలో పరిశీలింపవలసియున్నది). ఇంతకు “వేములవాడభీమన” అనే కాశీఖండమూలపాఠము—శృంగారభీమనకు భాషాంతరీకరణ విరుదమేగాని, వేములవాడ భీమన వంశనామముకాదని కూడ చెప్పవచ్చును.”

కాశీఖండమును ముద్రించినవారెవరు నెప్పుడు “వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి” అనుచో “వేములవాడభీమన” అనుపాఠమును సూచించియైన నుండలేదు. ఈపాఠముకూడ నుండియుండు ననునాద

మును శ్రీ రెడ్డిగారే నేడు తెచ్చిపెట్టుచున్నారు సింహాసనద్వాత్రింశిక రచించిన కొఱవి గోపరాజకవి నిజాముమండలమువాడు శ్రీనాథునకుఁ గొంచెమిటీవల క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతమందున్నవాడు.

ఈతని తాతతండ్రులు గేచెర్ల వెలమరాజులయొద్ద మంత్రిత్వము నెఱపినవారు. సింహాసనద్వాత్రింశికను బ్రకటించినది యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ఈ గ్రంథమునకుఁ బరిషత్తునకు దొరకిన ప్రతులంత పరిశుద్ధ మైనవికావు సందిగ్ధపాఠములు పలుతావుల నున్నవి. శ్రీరెడ్డిగారు పేర్కొనిన వేములవాడ కశుచ్చిమై..." అను పద్యమునందు మొదటి రెండు పాదములకు సరియగు సర్థము కుదురుటలేదు. రెండవ పాదమునందలి "లేములవాడం జరించు "అనుచో వేములవాడ యనికూడఁ గొన్నిప్ర తులలో నున్నట్లు పరిషత్తువారు సూచించియున్నారు. లేములవాడ, వేములవాడ పాఠములెల్లన్నను నిందుఁ బేర్కొనబడిన భీమకవి కవిజనా శ్రయకర్తయే యని గోచరించును.

ఉ. భీమపద్యమున్న గడుఁ బ్రీతివహించుచు మేలుమేలు నా
నేమిది చెప్పినారమన నిక్కమె ప్రాసము గూర్చినాడవో
నేమిదికాదు దీనివడి కెక్కడి కర్థ మిచ్చెట్టి దీ గణం
బేమని పెట్టినాడవని యెగ్గులువట్టు గుబుద్ది పెద్దలన్"
అను పద్యముకూడ దీనిని సూచించును.

గ్రంథావతారికలోని కవిజనాశ్రయకర్త భీమకవి నిజాముమండలమువాడని తలంచుటయే సమంజసముగ నుండునని పై నే వ్రాసియుంటిని. ఈపద్యమునకు ముందు గోపరాజకవి నన్నయభట్టునే స్తుతించినాడు చూడుడు.

క. ఆభారత పర్వత్రయ

విాభారతవర్ష మెల్ల నెఱుంగఁ దెనుఁగునన్

శ్రీభారతిగతిఁ జెప్పిన

నాభావుకమును దలంతు నన్నయభట్టున్

కావున గోపరాజకవికి నన్నయభట్టే కవిజనాశ్రయకర్తయగు భీమ కవికంటఁ బూర్వోఁడను నభిప్రాయమున్నట్లు గోచరించును. ఇంతకుఁ జాళుక్యభీముఁడే కవిజనాశ్రయకర్తయనుట తెట్టియాధారమునులేదు. ఆతని రాజధాని విశాఖపట్టణమండలమందలి యలమంచిలి యైనట్టులా తని శాసనములవలనఁ గాన్పించునని చరిత్రజ్ఞులు వాఁయుచున్నారు. ఇట్టి చాళుక్యరాజు నిజామురాష్ట్రమందలి వేములవాడలోనుండి కోమటి రేచన కంకితముగా గ్రంథమునురచించుట యసంభవమని వేఱచెప్పనక్కఱలేదు. రెడ్డిగారు దాహరించిన పద్యమందలి నుతభీమ, బలభీమ, విమత భీమ, యనువిశేషణములును ప్రాసమునకయి తేఱబడినవేగాని మఱియొకటికాదు. ఇతరాధారములు లేనప్పడు కేవలము “బలభీమ” యను విశేషణమునుబట్టి రాజైన చాళుక్యభీముఁడే యాకవియని యూహింపవచ్చునని రెడ్డిగారు వ్రాయుట సరికాదు.

మఱియు “వేములవాడ భీమన” యనునది శృంగారభీమనకు భాషాంతరీకరణ బిరుదమేకాని వంశనామముకాదని వారు తలంచుటగూడ నసంగతము. నిజామురాష్ట్రమందలి లేములవాడకు వేములవాడయను వ్యవహారముకూడ నుండెననియు, మఱియు నచ్చటి శాసనములలో నాగ్రామమునకు “లేమ్మలవాడ” యనుపాఠము గానవచ్చుచున్నదనియు, ‘లేమ్మల’ క్రమముగా లేమల, లేముల, వేముల యుండునచ్చుననియు శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు పూర్వోక్తమున కవిజనాశ్రయ పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ఇంతకు గ్రంథములందును బాటుపద్యములందును నుదాహృతులయిన వేములవాడభీమనము లేములవాడభీమనయనొక్కఁడయినను వేగ్గేఱు పురుషులయినను నాతఁడు చాళుక్యచక్రవర్తి భీమరాజుని తలంచుట సర్వనిధముల ససంగతమని సహృదయులకుఁ దోఁపకపోదు. రెడ్డిగారు చెప్పనట్లు లాతఁడు చాళుక్యభీమరాజేయైనయెడల, కోమటి రేచనకుఁ గృతిచెప్పట, కస్తూరికాది సుగంధవిస్త్రులకయి తెలుంగురాయని యాచించుట మున్నగు నిశ్శబ్దత్వములకాతని గుఱిచేసి

యాతనికిఁ బడభ్రష్టత తెచ్చినవారమగుదుము. ఇట్టిసందేహములు శ్రీరెడ్డి గారికిఁగూడఁ గొంతవఱకుఁ గలిగినట్లున్నది. కావుననే విభూతిపత్రికలోని వారి రెండవ వ్యాసములో “శ్రీ! శ॥ 9 శతాబ్దమందు చాళుక్యభీమకవి యాస్థానములో కవిజనాశ్రయము పుట్టెనని చెప్పకూడదా? అని పరిశోధింపుడు” అని లోకమును హెచ్చరించియున్నారు. కవిజనాశ్రయ విషయమున నిదివఱకే తగినంత పరిశోధనము జరిగినది. దొరకినప్రతులలోఁ గొన్నింటివలన నయిన భీమకవి కృతికర్తయనియు, గోసుతి రేచన కృతిభర్తయనియు విమర్శకులు నిర్ణయించియుండ రెడ్డిగారు హెచ్చరించు సీమ భావపరిశోధనమున కవసరమేమున్నది? ముంజేతికంకణమున కద్ద మేల? కవిజనాశ్రయమునకుఁ జళుక్యభీమనకు నెట్టిసంబంధము లేదనుట సత్య సమ్మతమయిన సిద్ధాంతము.

తెలుంగురాయనిఁ గస్తూరికాది సుగంధవస్తువులకై యాచించిన పద్యకర్తృత్వము, చళుక్యభీమనియెడ సమర్థించుటకయి రెడ్డిగారు పద్యమందలి తెలుంగాధీశయను పాఠమును “త్రిలింగాధీశ” యని మార్చి “ఇందలి త్రిలింగాధీశుడు స్వామికాని రాజుకాడని” వ్రాసిరి. కాని యాస్వామియెవరో తెలుపరయిరి. వా రుద్దేశించినది శిలావిగ్రహరూపమున శ్రీకాకుళక్షేత్రమున వెలసిన యాంధ్రనాయకస్వామి కాదుకదా! అట్లేయైనచోఁ జాపము చళుక్యభీమనకుఁ బడభ్రష్టతకు మాటు మతి భ్రష్టతను రెడ్డిగారు కలిగించినవారగుదురు. ఎట్టి మతిమంతుడయిన నిట్టి సుగంధవస్తువులకయి గుడిలోనుండు శిలావిగ్రహమును యాచించునా? ఇంతకుఁ జాళుక్యరాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియగు నా చళుక్యభీమఁ డీవస్తువులకయి యొరుల యాచింపవలసిన దుస్థితికేల లోనయ్యెను?

మఱియు నీసందర్భమున వేములవాడభీమనతోఁ జాళుక్యభీమన నైక్యమొనర్చుటకయి రెడ్డిగారు వ్రాసిన వింకను గొన్ని వింతవాక్యములు చిత్తగింపుడు.

“చాళుక్యభీమకవి గోదావరిజిల్లాకు చెందినవాడు. ఇంతేకాక

చాళుక్యభీమకవి ముదివేము (ముదివేములవాడ) చాళుక్యవంశజుడు. కనుకనే “ఘనుడ౯ వేములవాడ వంశజుడ అని తన చాటుపద్యమును వ్రాసియున్నాడు. విధవాకుమారుడైన చాళుక్యరాజ జన్మప్రకార కథ సమే తద్వంశజుడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటగట్టబడినదని కూడ శాసనచరిత్రాధారముతో సమన్వయము కుదురుచున్నది. అసంగ దాక్షారామమునకు పూర్వమాప్రదేశములో “ముదివేముల వాడ” గ్రామముండెడిదా? అని పరిశీలింపుడు. ఈ ‘ముదివేము’ తియ్య గాపండి ద్రాక్షారామమైనదా? పిదప దాక్షారామమైనదా? అటు పిమ్మట దక్షారామమైనదా?”

ఈవాక్యము లర్థమగుటకు ముందు పాఠకులకు రెడ్డిగారుపేర్కొనిన “ముదివేము” గొడవ కొంత చెప్పవలసియుండును. తూర్పుచాళుక్య రాజుల శాసనములు కొన్నిటియందు వారి వంశచరిత్రము చెప్పటలో వారిపూర్వులలోఁ జూచుకొనిన నామాంకితుడగు రాజయోధ్యాపురము నుండిదిగ్విజయార్థము దక్షిణాపథమునకే తెంచి త్రిలోచన పల్లవునితోఁ బోరాడి రణరంగముననిహతుడయ్యెననియు సప్తపగర్భవతియగు నాతని భార్య ముదివేము నామాగ్రహారమున కేగి యచ్చట విష్ణుధట్ట సోమ యాజి యనుబ్రాహ్మణునిచే నిజపుత్రికయుంబోలె నాదరింపబడెననియు, నామెకుఁ గలిగిన కొమరునకు విష్ణువర్ధనుడను నామ ముంచిననియు నాతడే వాఁకి మూలపురుషుడను వెలసెననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు కనుగుణముగనే తూర్పుచాళుక్యరాజులు పలువురు తమ నామముల చివర విష్ణువర్ధన నామమునుగూడ ధరించిరి. మూలపురుషుడగు విష్ణువర్ధ నుడు పుట్టిపెరిగిన యాముదివేము అగ్రహారమే మన రెడ్డిగా రుదాహరించినది. దీనికిని వేములవాడ భీమకవి జన్మస్థానమని పలువురు తలంచు గోదావరజిల్లాలోని వేములవాడకును నైఋత్యసంబంధమునులేదు. “వేము” అనుపదమును కైకొని బదరీబాదరాయణులకుంబోలె లేనిసంబంధమును ముడివెట్టుట ఘటనాఽఘటన సమర్థులగు రెడ్డిగారికేచెల్లినది. వేముల

వాడకు ముది వేములవాడయను వ్యవహార మెప్పుడును లేదు. చతుక్యశాసనములలో నుదాహృతమయిన యీ ముడివేము కడపజిల్లాలోని ముడియము గ్రామమై యుండునని చరిత్రజ్ఞులభిప్రాయపడుచున్నారు. అంతియేగాని వేములవాడతో నెవరు సంబంధమును ముడివెట్టుటలేదు. ముడివేము తియ్యగాబండి ద్రాక్షయగుట ప్రకృతివిరుద్ధము; లోకానుభవశాలి వేమనయోగీంద్రుడు “తినఁగఁది నఁగవేము తియ్యనై యుండును” అనుచెప్పెను. ముడివేముగాని లేతవేముగాని నెలవేముగాని తియ్యగాబండి ద్రాక్షగాని ద్రాక్షరామముగాని యవుట లోకమందసంభవము. రెడ్డిగారిచేతులలోఁ గవులుకానివారు కవులవుచున్నారు. కావున “ముడివేము” ద్రాక్షరామ మగుటకూడ వాదప్రాచీనముదే సంభవమగునుగాని యన్యత్రకానేరదు. ఇక దక్షరామముమాట యేమనఁగా దక్షవాటియగు దక్షరామమే లోకవ్యవహారములో రానురాను దాక్షరామమయి తరువాత ద్రాక్షరామమయినది. అంతియేగాని ద్రాక్షరామము క్రమక్రమముగా దక్షరామము కాలేదు. రెడ్డిగారు భీమేశ్వరపురాణమును బాగుగాఁ జదిచికొని లోకజ్ఞతగ్రహించి యథార్థమును దెలిసికొందురుగాక. ద్రాక్షరామమని పేరేగాని యిప్పుడప్రాంతమందు ద్రాక్షతోట లేమియులేవు. పూర్వముగూడ నుండినట్లు లెట్టి నిదర్శనములులేవు. విధవాకుమారుడైన చాళుక్య విష్ణువర్ధనుని జన్మప్రకార కథనమే తద్వంశజుడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటఁగట్టబడినదని రెడ్డిగారు వ్రాయుట మఱియు నాశ్చర్యము. విష్ణువర్ధనుని జన్మవృత్తాంతనకును వాడుకకథలోని వేములవాడభీమకవి జననకథకును సామ్యమేలేదు. విష్ణువర్ధనునితండ్రి విమలాదిత్యుడు చనిపోవునపుటి కాలనిభార్య గర్భవతిగానుండి నెలలునిండినపిదపఁ గ మారునిఁ బ్రసవించినది. అట్టి విష్ణువర్ధనునకు విధవాకుమారు బిరుదమును రెడ్డిగారు ప్రసాదించుట న్యాయమేనా? భీమకవితల్లి కేవలము విలంతువేగాని యామెకు దక్షరామ భీమేశ్వరుని వరమువలననే భీమకవి యుదయించెనని వాడుకకథ.

వయిగా నీ లోకవ్యవహారమునుబట్టి భీమకవి బ్రాహ్మణుడేగాని క్షత్రియుడు కాడని వెనుకనే వ్రాసియుంటిని.

వేములవాడభీమకవి శాసనాగ్రహసామర్థ్యమును బ్రకటించు చాటుపద్యములు కొన్ని యాంధ్రవాఙ్మయమున నిప్పటికిని నిల్చియుండుట పాఠకులకు సువిదితమే అందులో రాజకళింగగంగును గూర్చిన క్రిందిపద్యములు రెండును సుప్రసిద్ధములు.

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమెచూచి కళింగగంగు తా

సామముమాని కోపమున సంపడి దీక్షింప రమ్మ పొమ్మనెన్
మోమునుజూడ దోస మింక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్థమం దతని సంపద శత్రులఁజేరుఁగావుతన్.

ఉ. వేము గజంబులుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రామలగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముఁ గట్టుకో వడిన్
రామకళింగగంగు కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁ దాఁ
బోయిన మీనమాసమునఁ బుష్పమహోయిన షష్ఠినాటికిన్.

వీనినిగూర్చిన వాడుకకథలు యథార్థములేయైనచో నిం దుదాహృతమున కళింగగంగు క్రీ. శ. 1077 సంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుడయి డెబ్బదిసంవత్సరములవఱకుఁ గళింగదేశమును బరిపాలించిన అనంతవర్మచోడగంగు కానగుననియు, ఉత్కలదేశమందలి జాజి నగరమే సజ్జనగరము కానోపుననియుఁ జూత్రజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. ఈయనంతవర్మచోడగంగునకు దక్షిణమున వేంగీచాళుక్యులతోను, ఉత్తరమున నుత్కలరాధీశులతోను బడమరఁ జేదిదేశం బేలు కాలచుర్యులతోను యుద్ధములు ఘటిల్లి, తాత్కాలికముగ గెలుపులు నోటములుగూడఁ గలుగుచుండెడివి. మఱియు నీతనితండ్రియు సన్నయభట్టున కాశ్రయఁడగు రాజరాజనరేంద్రుడును దోడియల్లుడు వేములవాడ భీమకవి చిరకాలజీయని వాడుక. సన్నయతో నాతనికి సమకాలికత్వముఁగూర్చునై తిహ్యములతో సమన్వయము చేసినను భీమకవి యనంతవర్మచోడగంగు

కాలమున నుండుటలో నసంభవ మేమియులేదు. ఇట్టి యెడ మనరెడ్డిగారి పద్యముల కర్తృత్వముకూడ వేములవాడ భీమకవియని, తాము తలంచు చాళుక్యభీమునకే యారోపించుచుఁ దత్సమర్థనమున కయి యవలంబించిన వింతమార్గముల విలోకింపుడు. చాళుక్యభీముని శాసనములు కొన్ని లోకమునకు దొరకినవి. అందులో క్రీ. శ॥ 892 నాటి అత్తిలిశాసనమును కీర్తిశేషులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావువంతులుగారు వివరణముతో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక (స॥సం॥ 6) లోఁ బ్రకటించియున్నారు. అందులోఁ జాళుక్యభీముని పెదతండ్రియగు గుణగవిజయాదిత్యుని వర్ణనలో

“అధచకాలింగ గంగరూప్యది, కోశ (స) వేశద్విపాదిచ,
పాండ్యవల్లవ హేమాది హరత్యా ఇశ్ఛమాహరత్”

అనియున్నది. దీనికిఁ గళింగదేశాధీశులగు గంగరాజుల రజతాది కములను, కోశలదేశాధీశుల గజాదికములును, పాండ్యవల్లవరాజుల సువర్ణాదికములనుదాహరించి గుణగవిజయాదిత్యుడు విజయయాత్ర లొనర్చెనని సహజముగు సమంజసార్థములను శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు తెలుఁగున వివరించియున్నారు కాని మనరెడ్డిగారు పలు శాసనపంక్తులను బరిషత్పత్రికనండియే గైకొనియుఁగూడ శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి వివరణ మేమియుఁ బాటింపక “కాలింగగంగ” శబ్దముక్కుటిదొరకినది గదా కృతార్థులమయితిమని తలపోసి, తమ వితపితధోరణితో జమీకరైతు ఉగాదికానుకలోని మొదటివ్యాసములో నిట్లువ్రాసియున్నారు.

“వేములవాడ భీమకవి కళింగగంగని సంపదశత్రులఁ జేగుఁగావు తన్” అని శపించిన చాటుపద్యముకలదు. దీనికనుగుణముగా క్రీ. శ. 892 సంవత్సరమందలి చాళుక్యభీముని అత్తిలిశాసనములో తనపెదతండ్రి గుణగవిజయాదిత్యుడు క్రీ. శ. 892 సంవత్సరములో కాలింగగంగుని రజతాదులను (రూప్యదులను) గ్రహించినట్లు కలదు. ఇందువల్ల కళింగగంగును శపించిన వేములవాడ భీమకవికూడ క్రీ. శ. 892 చాళుక్య

సంచిక. ౨-౩] చాళుక్యభీముడు ప్రథమాంధ్ర కవికాడు. ౧౪౧

భీమునితండ్రి కాలమునాటివాడు. కాన చాళుక్యభీమకవికి సమకాలికుడని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇత నియిద్దరికపులకు భేదమున్నదా? ఒకవేళ వేములవాడ భీమకవి- చాళుక్యభీమకవికాకపోయినప్పటికి క్రీ. శ. 1058, సంవత్సర ప్రాంతమందలి నన్నయభట్టుకంటె క్రీ. శ. 892 సంవత్సర ప్రాంతమందలి (కళింగగంగు సమకాలికుడైన) వేములవాడభీమకవి అదిమకవియని నిర్ణయించుట సత్యదూరముకాదు. కనుకనే “వదియొత్తు వేములవాడ భీమనభంగి....” అని కాశీఖండములో రెడ్డివేమనిభుడు శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసింపఁ గలిగినాడు. ఈఆంధ్రకవి ప్రశంసాకాలమును వేములవాడ భీమకవికి సమకాలికుడైన కాలింగ (కళింగ) గంగు ప్రస్తావనకల క్రీ. శ. 892 సంవత్సరమందలి అత్తిలిశాసనము బలపఱచుచున్నది. “వేములవాడ భీమకవి, వేగమెచూచి....” అనేచాటుపద్యార్థము క్రీ. శ. 892 గణగవిజయాదిత్యుని లేక ఇతని తమ్ముడైన యువరాజ విక్రమాదిత్యుని యుద్ధసన్నాహమును శాసించుతే చెప్పచున్నది సంధికాబోలు. “వేయిగజంబులుండ....” అనే చాటువు మరల సజ్జనగరప్రాప్తిని శాపపరిహారమునకుఁ జెప్పచుండలేదా? యిదినిజమైచో దీనివలన కాలింగగంగు క్రీ. శ. 892 సంవత్సరప్రాంతయుద్ధములో చాళుక్యభీముని పెదతండ్రి విజయాదిత్య రామలనో లేక, ఇతనితండ్రి యువరాజ విక్రమాదిత్య రామలనో గెల్చి సజ్జనగరమునఁబట్టముకట్టుకొన్నాడనికూడ చెప్పవచ్చును. ఇంతకును వేములవాడవంశజుడఁ దక్షరామ భీమేశందనుడఁక....” నానాకావ్యఘర్మ్యుండ భీమన నాపేరు....” అనే చాటుపద్యమువల్ల వేములవాడ భీమకవి, దాక్షరామ చాళుక్య భీమేశందనుడని యూహింప నవకాశమున్నది” అత్తిలిశాసనములోని “కాలింగగంగ” శబ్దము కళింగదేశాధీశ సూచకమగు సాముదాయక పదముగాని ప్రత్యేకవ్యక్తి సూచకము కాదని బుద్ధిమంతులకుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఇప్టార్థసిద్ధికై యిచ్చవచ్చిన యర్థమును విచ్చలవిడిగఁ జేయువారికిఁ జెప్పఁదగినదిలేదు. చెప్పినప్రయోజనములేదు. రెడ్డిగారు

చాటుపద్యములందలి కళింగగంగు అనంతవర్మచోడగంగు కాండగునను చరిత్రజ్ఞుల యభిప్రాయముల నొప్పరికించి వానినిగూర్చి యింతుకయుఁ దమవ్యాసములలోఁ జన్నింపకుండుట శోచనీయము. పయినిఁ బేర్కొనిన రెడ్డిగారి వాక్యములఁబట్టి మొదటివ్యాసమును వ్రాయునాఁటికి వారు చాళుక్యభీముఁడు వేములవాడ భీమకవి వేర్వేరుపురుషులే కాండగున నెడి యనుమానముతోఁ గొంతవఱకుఁ ద్రొక్కులాడి, తుదకు వేముల వాడ భీమకవి చాళుక్యభీముని నందఁడు కావచ్చుననెడి యభిప్రాయ మును నింపుకొన్నట్లు కాననగును; గాని కథాతిషక్తికలలోని రెండవవ్యా సమును వ్రాయునపుటికా యిరువురకు సంపూర్ణైక్యమునే సమ్మోదించి నట్లు లావ్యాసమునలి “వేములవాడ భీమకవికి వేములవాడ చళుక్య భీమకవి” దాక్షారామ చళుక్యభీమకవి, “చాళుక్యవంశ రాజధానియగు చాళుక్యభీమవర” చళుక్యభీమకవి, అదికవి భీమన అను పర్యాయనామ ములున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.” అను వాక్యములఁబట్టి తెల్లమగుచు న్నది. చాళుక్యభీమవరము చాళుక్యవంశ రాజధానిగా నున్నట్లు లెట్టియా ధారములులేవు. చళుక్యభీమునిచే నిర్మింపఁబడుట లేక పునర్నిర్మాణము గావించఁబడుట మూలముననే యాగ్రామమున కానామము గలిగెనను చరిత్రజ్ఞుల వ్రాతలను రెడ్డిగారు గుర్తింపకుండుట యాశ్చర్యము. వేగి, విజయవాడ, రాజమహేంద్రవరము కొంతకొంతవఱకు వేంగీదేశమునకుఁ బాళుక్యుల రాజధానులుగా నున్నట్లు కాన్పించును. చళుక్యభీముని కాల ములో నాతఁ డీరాజ్యమును విశాఖసర్పణమండలి మొమ్మరిలిలోనుండి పాలించినట్లు లిదివఱకే చెప్పియుంటిని. మొదటివ్యాసము చివరను శ్రీ రెడ్డిగారు “కాని శ్రీనాథకవి సార్వభౌమాండంతటి చాళుక్యభీమకవి కావ్య ము లాంధ్రసారస్వత దూరదృష్టమువల్ల కాలగర్భమున దాగియున్నవరు టకంటె మిగిలిన సాక్ష్యములేదు” అను వాక్యమును లిఖించినాడు. తగిన సాక్ష్యము లేదని తలచియు రెడ్డిగారు కారణాభాసములతో నిట్టి యపూర్వ సిద్ధాంతమును బ్రకటించుట సాహసమని నాయభిప్రాయము.

అ తకమహాశయలారా? చాళుక్యభీమస్థపాలుండు కవియు నందు నను దేశ వితపుట్టించిన ప్రథమాంధ్రకవియు నగుట నాస్తవమే యైనచో గంతటి యత్కృష్టవిషయము నాతడు తన శాసనములలోఁ జెప్పికొనియే యుండును. ఆతనిసంతతివారైనను దమశాసనములలో దాని నుగ్గడించి యే యుండురు. అట్టిదేదీయుఁగానరాదు. వేయేల! రాజరాజనరేంద్రుని ముత్తాతకుఁ దాతయగు నీతనికిట్టి ప్రశస్తియే యున్నచో నన్నయభట్టారకుఁడే తంభారతమున దానిని బేర్కొనియుండును. రాజరాజనరేంద్రుని ముత్తములు తమశాసనములలో నాతని భారతకృతిపతిత్వమును “ఆంధ్రీ చకార” అను విశేషణముతో నుగ్గడించిరికదా! పూర్వకపు లొక్కరయినఁ జాళుక్యభీముడు ప్రథమాంధ్రకవియైనచో నాతనిని బేర్కొనకుండురా! ఇది కేవలము నేడు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారి మేదోరంగమునుండి యుద్భవించిన యద్భుతాపూర్వవృత్తాంతమేగాని యందులో సత్యము కించిత్తయిన లేదనియే నానిశ్చితాభిప్రాయము. విజ్ఞులు విశేషవిమర్శన మొనరించి యథార్థమును నిర్ణయింతురుగాక! “పుణ్య స్థపతులు నూతన ప్రియులుగారె”కొత్త యొకవిత ప్రాత యొకరోతి”యను నానుడులను విపరీతముగ గ్రహించి, శ్రీమంతులు ధీమంతులుగను శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారిట్టి యాకాశహర్మ్యనిర్మాణములకయి తమ ధీ సంపత్తులను విని యోగింపక సక్రమము సత్యసమ్మతమునగు సాహిత్యవిమర్శనమునకయి నానిని వినియోగించి చరితార్థ లయ్యెదరుగావుతమని సుహృద్భావముతో మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీమహిశూరమహారాజకృష్ణరాజేంద్ర

సార్వభౌమస్మృతిః

కా వ్యకలానిధి చిదమ్బరశాస్త్రి,

మైనూరుసంస్థాన శతావధానీ.

శ్లో. దాతా రసజ్ఞః కవికల్పశాఖి కర్ణాటకక్షాతలసార్వభౌమః ।
కృష్ణక్రభు ర్య ద్దివమభ్యుగత త్సుధీజనానాం దురదృష్టమేవ.

శ్లో. ఇక్షావకు స్స ధరావతిః కృతయుగాలజ్ఞానభూతో గతో
రామో దాశరథి ర్గతస్స భగవాం ప్రేతాయుగాలజ్ఞుతిః ।
రాజా ధర్మతనూభవోపి చ గతస్స ద్వాపరాులజ్ఞుతిః
శ్రీమాన్ కృష్ణమహీపతిః కలియుగాలజ్ఞానభూతో గతః.

శ్లో. సన్ని షీతీంద్రా బహవో ధరిత్ర్యాం
తేషాం కథాఽనేకవిధా తథాఽస్తమ్ ।
కృష్ణప్రభో ద్విశ్వజనీనగాధా
స్సచేతనశ్చేచ్ఛవి విస్మరేత్కః.

శ్లో. సత్కవితం కృష్ణవిభోస్మృతం చేన్న విస్మయం కస్య తనోతి జన్తోః ।
తత్తాదృశః క్షాతలసార్వభౌమో గతో దివం హస్త విధే ర్భలేన.

శ్లో. ధర్మాణాం పరిరక్షణేపి తదయమౌనేపి బద్ధాదరః
ప్రాయస్సమ్మతి దృశ్యతే జనపతిః కృష్ణప్రభో ర్మేతరః ।
తస్మిన్ రాజకులోత్తమే గతవతి స్వర్గం విధేరాజ్ఞయా
ధర్మా నిశ్చరణాః కథం పర మితస్థాస్యంతి హస్త షీతౌ.

శ్లో. స్వభావసిద్ధం నిధనం న శక్తో విలంబితం కోపి కుతో విషాదః ।
కృష్ణప్రభో శ్వాశ్వతేర్రికాయః ప్రమోదహేతు ర్భవతాజ్ఞనానామ్.

సంస్కృతకవయిత్రులు-మఱికొందఱు.

(ఈయాణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు, యం. ఏ.)

ఆంధ్రగీర్వాణభాషోపన్యాసకలు, పితాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ.

అవతరణిక—

‘జనవాణి జన్మదినసంచిక’ (ఆగష్టు 1937) లో ‘వికటనితంబ’ యను కవయిత్రునిగూర్చి నాటికి లభించినపరికరములతో నొకవ్యాసమును బ్రకటించితిని. తరువాత ‘సచిత్రాంధ్రవారపత్రిక’ (సంపు. 30. సంచిక ౧గి. డిసెంబరు 1937) లో నామెనుగూర్చిన విశేషాంశములను, ఫల్గువాస్త్రాని, క్రభుదేవి, సుభద్ర, జఘనచపల, ఇందులేఖ యను కవయిత్రీపంచకమునుగూర్చి మఱియొక ‘సందర్భము’ను బ్రచురించితిని. పిమ్మట ‘జనవాణి’ (‘ద్వితీయజన్మదినసంచిక’—ఆగష్టు 1938) లో ‘మాగుల, మోచిక, చిన్నమ్మ, నాగమ్మ’ యను నలువురు సంస్కృత స్త్రీకవులగుగూర్చిన యుపన్యాసమును బ్రచురించితిని. కుతూహలము గలపాఠకు లాయాసంచికలను బరిశీలించెదరుగాక ! ఇట్లనాఱుగురు కవయిత్రులనుగూర్చి వివరింపఁబడును.

11. లక్ష్మీదేవీతాకురాణి: (క్రీ. 15 వ శతాబ్దము)

ఈమె విధిలాధినాథుడై, క్రీ. 15 వ శతకమున రాజ్యపాలన మొనరించిన శివసించాప్రభువుయొక్క పట్టమహిషి. చక్కనికవయిత్రు. ఈమె పద్యములు రెండమాత్రము లభించినవి. అందు మొదటిశ్లోకమును ద్వంద్వశరాసులనామముల నిమిడ్చి యెట్లు మనోజ్ఞముగా రచించెనో గమనింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'అక్రాంతా దశమధ్వజస్యగతివా, సమూర్జితా నిర్జితే
తుల్యద్వాదశశబ్ద, ద్వితీయమతిమ, శ్నే కాదకాధస్తనీ
సా వస్త్రీ కటిశ్చామి చ, నవమధ్రూ, స్పృహాకర్మితా
ప్రాసాన్ని త్యజ్యమనేదనాం, త్వ మధునా తూర్ణం తృతీయో భవ.
వివాహోచితవయస్క యయ్య నవివాహితయై మదఃశరవిధ్ధ
యగు నొకానొకస్త్రీయవస్థ యిట వర్ణింపబడెను.

కాంచీపురసహివామనునందలి అగరంగ్రామవాసియగు ఏ. యం.
శ్రీనివాసాచార్యపండితుడుకూడ నిట్టిచమత్కారముం జూపుచురచించిన
యీక్రిందిపద్యము నవలోకింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'మేషోహనిభం నరీత్య కృషభం మత్సాత్యయా ద్దృష్వ భా
వాన్త్యై కర్కటశ్చ ప్రతీపగమనా సింహశ లగ్నాశ్చితా
కన్యా సా వతులాపి వృశ్చికసమైర్వాణై ర్ధనవ్యర్పితై
రాముక్తా మకరధ్వజేన కలితా, కుమ్భస్తనీ మిన్దగృక్.'

౨. శ్లో. 'చపలం తురగం పరివర్తయతః
పథి పాఞ్చనాన్ పరిమర్దయతః
సహి తే భుజభాగ్యధవో విభవో
భగినీభగభాగ్యధవో విభవః—('లక్ష్మీతామరాణ్యాః.')

† ఈపద్యమునకుఁ బాశ్చాత్యసంస్కృతవిద్యద్యతంసుండగు గ్రీసన్ పండితుడు (Dr. G. A. Grierson) ప్రాచీనభారతీయజ్ఞానవిచారకమున 'ఇండియన్ అంటిక్వరీ' (Indian Antiquary, Vol. XV. p. 318) అను మాసపత్రికలోఁ జేరకాలముక్రిందటనే యుపలీన యాంగ్లభాషానువాదము మాత్ర మిట నుల్లేఖింపఁబడెను. సహృదయు లాహించుకొందుగుగాక.

'Attacked with the severe onslaught of the God of Love is she; distraught like a craft or a fish in a dry place is she; Oh! thou bull-minded one, the damsel, round of arms as a water jar, with arched eye-brows (the destined wife of thou who art like a shop-keeper's wife who plies the scales (who has no equal). She feels pain like that of a scorpion bite. Surely, let the resu't of married life relieve her'.

పైశ్లోకము 'సూక్తిసాగర'మను నముద్రిత సుభాషితకోశమున మనకవయిత్ర కృతముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని యాంధ్రదేశమున నొక యితిహాస మీశ్లోకమునుగూర్చి వినవచ్చుచున్నది; యెంతవఱ కిది సత్యమో చెప్పఁజాలము

ధారానగరాధినేతయును భోజని రాణి లీలావతీదేవి. ఈమెకు సైరంద్ర కందుకవతి. ఈమె కూతురు కాంచనమాల. ఈమెను రాజస్యాలకుఁడగు లీలావతీసోదరుఁడు వలచి యొకనాఁ డతిచార్జ్యమున నామెను దనగుట్టుముపై నెక్కించుకొని పోవుచుండెను. వేశ్యయైనను గాంచనమాల కాతనిపొడ గిట్టకు. కాళిదాసుఁడను కవిపై నామెకుఁ బ్రేమ మెండు. దైవయోగమునఁ గాళిదాసకవి వాఁడెకనరుపడి పైశ్లోక ముచే రాజస్యాలకుని నిపుణముగా నుపాలంబించి, యామెను వాని చెఱ నుండి విడిపించెనట.†

(దాశిఙ్గవచ్చిన పురజలరు గొట్టుచు నిపుణముగా గుట్టపు స్వారిచేయు నీవై భవము నీసోదరియండు మక్కువకలిగియుండు నామె భర్తయొక్క దాక్షిణ్యవిశేషమునఁ గలిగెను గాని నీభుజబలమువలనఁ గలిగినది కాదని భావము.)

12. త్రివేణి: (క్రి. 1817-1883)

దాక్షిణాత్యవిద్యపీఠము, కివయిత్ర, బహుగ్రంథకర్త. ఉదయేంద్రపురవాసి, 'యాదవరాఘవసాండవీయ' మనుత్ర్యర్థకసంస్కృత కావ్యరచయితయునగు అనంతాచార్యుల పుత్రిక. శ్రీపెరుంబూదూరు

† ఈపద్యమును గథను శ్రీ చిలకపాటి రామానుజశర్మగారు 'కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణమున' (119-122 పు.) నుదాహరించియున్నారు. ఇందుఁజేర్చొనఁబడిన 'కాళిదాసకవి సుప్రసిద్ధరఘువంశాధిపతికర్త కాండనియు, దహ్మపాపావ్యముగల వేటొక కవి కావచ్చుననియు, బ్రఖ్యాతుఁడగు కాళిదాసమహావికంటె భోజుఁడు కొన్ని కందల సంకల్పనము లర్వాచీనుఁడనియు నెఱుంగఁ జూచును. శర్మగారివాడుకయునఁ బై పద్యమున కిండుక పాఠభేదము గలదు: 'చపలం'—'చతురం', 'భుజభాగ్య' 'భుజీర్య' ('కాళిదాస చరిత్రప్రకరణము—కపాలిమద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1908.)

పట్టణవాసియును ప్రతి నాదిభయంకర వేంకటాచార్యు లీమె భర్త. ఈమెకుఁ ద్రివేణీయును నామము నిడుటకు హేతు వేమన—కావ్యమును నదితోఁ బోల్పుట ప్రాచీనకవిసంప్రదాయము.

కవిరాజనూరి 'రాఘవపాండవీయము'న

‘శ్రీమద్రామాయణం గడ్డా, భారతం సాగరో మహాన్

తత్సంయోజనకార్యజ్ఞః కవిరాజభగీరథః

మనోజ్ఞరామాయణభారతాభ్య

భాగీరథీసాగరసంనిపాతే

స్తవః ప్రతుర్వస్తవగావలీలా

మస్మిన్నభుచ్చేదిని కావ్యతీర్థే.’—1 స. ౪౧, ౪౪ ప.

అని రామాయణమును గంగానదితోఁ బోల్చియున్నాఁడు. ఇట్లే యనంతాచార్యకవి భారతభాగవతరామాయణములను మూఁడుకావ్య నదులను (గంగాయమునాసరస్వతులు ప్రయాగలో సంగమము నంది నట్లు) ‘యాదవరాఘవపాండవీయ’మును తనకావ్యమున సమ్మేళనము చేసెను. త్రివేణీసంగమమువలె బవిత్రమగు తనకావ్యరచన పూర్తియగుటతోడనే యీతనికిఁ బుత్రికాలాభము కలిగెనట. అందువలన నీకన్యామణికిఁ ద్రివేణీయును వేదాసంగబడెనట. వివాహమునకుఁ బూర్వమే యీమెకవితాప్రజ్ఞ ప్రస్ఫుట మగుచుండెనట ! జగద్విఖ్యాతకీర్తి నందిన సరోజినీదేవి కడుబాల్యముననే 8000 పాదములుగల యాంగ్ల కావ్యమును రచించెనని తెలిపినచో బాలకవయిత్రయగు త్రివేణీప్రజ్ఞ మనకంత విడ్డూరముగాఁ గన్పట్టదు. వివాహానంతరము భర్తృచరణారవిందముల సన్నిధి నీమె దర్శనములఁ బొందినది. ఏకైకపుత్రుఁడు తనకన్నులయెగుట చనిపోవుటచేతను, భర్త యకాలమృతినందుటచేతను నీమె వైరాగ్యముచెంది సన్న్యాసినిగా జీవితశేషమును వెళ్లెను.

ఈమె రచించిన ‘హరితిపంచకము’ను విని యానందించి యచ్చటి ‘జిల్లాకలెక్టరు’ ఆప్రాంతముల దొరకిన కొన్నివిగ్రహముల నీమెకొసఁగెను. ఈవిగ్రహములఁ బ్రతిష్ఠించుటకై యీమె యొకయాలయమును

నిర్మింపఁదలఁచి తిరువాన్మూరుసంస్థానమున కరిగెను. అక్కడ నీమె విశేషముగా సత్కరింపఁబడెను. మైసూరుసంస్థానప్రధానామాత్యులగు థివాన్ రంగాచార్యులువానికి నీమెయెడ విశేషగౌరవ ముండెడిది. వారి సమాదరణమువలననే యీమె యాలయనిర్మాణమును గొనసాగింపఁ గలిగెనట. ఈకవయిత్రి రచించిన గ్రంథము లనేకములు గలవు. ఎట్టి క్లిష్టసమస్యలనైన నాశువుగాఁ బూరించుటయందీమె కసదృశప్రజ్ఞ కలదు. సంస్కృతస్త్రీకవులలో నీమెరచించినన్ని కావ్యముల మఱెవ్వరును రచించియుండలేదు. ఏకావ్యప్రసూనములచే నీమె సంస్కృతశారదారాధన మొనరించె నన—

అ. స్తోత్రాత్మకములగు కావ్యములు—

౧. లక్ష్మీసహస్రము.

౨. రంగనాథసహస్రము.

ఈరెండును వేదాంతదేశికుల 'పాదుకాసహస్రము'ను, వేంకటాద్వరి 'లక్ష్మీసహస్రము' నాదర్శముగాఁ గొని రచింపఁబడియుండును.

ఆ. రసగర్భములగు లఘుకావ్యములు, ((Lyrical poems.)

3. శుకసందేశము. †

౪. భృంగసందేశము. †

ఇ. మహాకావ్యములు—

గి. రంగాభ్యుదయము.

ఁ. సంపత్కుమారవిజయము.

ఈ. నాటకములు—

2. రంగరాట్నముదయము. ౮. తత్త్వముద్రాభద్రోదయము.

ఇం దీకడపటిగ్రంథము కృష్ణమిత్రుని 'ప్రబోధచంద్రోదయము' వలెను, వేదాంతదేశికుల 'సంకల్పసూర్యోదయము'వలెను నాధ్యాత్మిక విషయవిచారకమగు (Allegorical) రూపకము.

18. లక్ష్మీరాజ్ఞి—(క్రీ. 19 వ శతాబ్ది.)

ఈమె కడతనాడు, ఇకవలం, కొవిలోగం ('Kadathanadu, lkavalam, Kovilogam') అను మలబారుదేశమునందలి పట్టణ

† ఈనామములతో నిరీరకవులు రచించిన సంస్కృతకావ్యములను గూర్చి మఱియ 'సంస్కృతదూతకావ్యచరిత్ర' (1987) ను చూచుఁడి.

ములకు రాణి. క్రీ. 1890 ప్రాంతముల జీవించియుండెను. ఈమె 'సంతానగోపాలకావ్య' మను మూడు సర్గములకావ్యమును నిర్మించెను. భాగవతమునందలి దశమస్కంధమునను, హరివంశమునను గానవచ్చు సీకథ యిందలి యితీవృత్తము—

ఒకానొక బ్రాహ్మణుని కొడుకులు పదిమందియు నొకరివెనుక నొకరు చనిపోవుట. అర్జునుడు కడపటిశిశువును రక్షించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, విఫలుడై యగ్నిప్రవేశము చేయనెంచుట. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁ డాతనిని వారించి, చనిపోయిన పదిమందిశిశువులను వైకుంఠమునుండి తీసికొనివచ్చి, బ్రాహ్మణు ననుగ్రహించి, యర్జునుని రక్షించుట.

ఈకావ్యమునఁ దృతీయసర్గము యమకప్రచురముగా నుండును.

14. జ్ఞానసుందరి: (క్రీ. 19-20 శతాబ్దములు.)

ఈమె వేశ్య, కుంభకోణినివాసిని. 1910 వ సంవత్సరప్రాంతములఁ గాలధర్మమునందెను. శ్రీవత్సగోత్రజులగు కుప్పస్వామిశాస్త్రి వర్ణుల శిష్యురాలు. ప్రసిద్ధకవ్యుత్తి. ఈమెవక్తృత్వనైపుణిని, బద్ధ పఠనకాశలమును, గానకళాప్రావీణ్యమును జెవులార విని, యామె నాట్యమును గన్నలారఁ గాంచి యమందానందము నందిన వృద్ధులనేకులు నేటికిని దాక్షిణాత్యమండలముల యందున్నట్లు తెలియుచున్నది. మధురాసగరవాసియగు ఆర్. ఫిషర్ (R. Fisher) అను నుత్తమన్యాయవాది (బారిష్టర్) యీమెకుఁ బ్రధానాశ్రయుఁడట. ఈమె తనకవితాప్రావీణ్యమును మైసూరుసంస్థానమునఁ బ్రదర్శించి, యా మహారాజుచే 'కవిరత్న' బిరుదముచే సన్మానింపఁ బడెను. తాననేకగ్రంథములను రచించిన స్త్రీమెయే చెప్పకొనెను. కాని వీనిలో 'హలాస్యచంపువు' మాత్రము లభించినది. ఇం దాఱు స్తంభకములు గలవు. మధురయందలి మీనాక్షీసుందరేశుల వివాహాదికవృత్తాంత

ము లిందు వర్ణింపబడెను. ఈమెకవిత్ర ప్రాయశముగా ననుప్రాసప్రచురముగా నుండును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు:

౧. శ్లో. 'మధురీకృతగరళత్వాత్ మధురాభిఖ్యా తదాది సా సూరీ
నిజసీమస్థనిత్వాత్ విభాతి హలాస్యనామత శ్చేహ.'

పై పద్యమున మధురకు హలాస్యపురమనియు, మధురాపురమనియు, నామములు గల్గుటకు హేతువు నిరూపింపబడెను.

౨. శ్లో. 'తస్యా లలాటరీసస్వాహాపతిరిత కాన్తసన్తాపః

రజే క్షుణ్ణమతిలకవ్యాజా న్నూనం బుధా హి కాలవిదః.'

ఈమెశయ్య యంతసరళముగా నుండగు గాని, యీమెకుఁగల సీర్వాణభాషాప్రాధి తత్కావ్యమునఁ బ్రస్ఫుటమగుచుండును.

15. శ్రీ దేవీబాలరాక్ష—

పేరునుబట్టి యీమె రాణియని యూహింపఁజనును. ఈమె దేశకాలములు ప్రకృతము తెలియవచ్చుటలేదు. ఈకవయిత్రి శ్రీమద్భాగవతమునందలి కథలను నైకొని 'చంపూభాగవత'మను కృతిని రచించెను. భాగవతమును సంస్కృతమునఁ జంపువుగ రచించిన కవీంద్రు లనేకులు గలరు. వారినామముల నిటఁబేర్కొందును. ౧. అనంతనారాయణ పుత్త్రుఁడగు చిదంబరకవి. ౨. కుమారడిండిమునితనూజుఁడగు మూఁడవ రాజనాథుఁడు. 3. వెల్లాలకులోత్పన్నుఁడు నాంద్రదేశీయుఁడు నగు అభి నవకాళిదాసకవి. ౪. అభినవకాళిదాస-గోపాలశాస్త్రి. ౫. కొల్లూరి రాజశేఖరకవి, ఆంధ్రదేశస్థుఁడు. ౬. భారతచంపువును రచించిన అనంతభట్టు. ౭. రామభద్రకవి.

16. రాధాప్రియ—

ఉత్కలదేశమున (బరిసా) నొక మహారాజును, రఘునాథదేవవర్మతనూజుఁడునగు విశ్వనాథదేవవర్మకుఁ బట్టపురాణి కవయిత్రి రాధాప్రియ. భార్యాభర్త లిరువురును గలిసి 'రాధాగోవిందశరద్రదాస' మను

† 11 వ ప్రచురణము, ఉత్కలసాహిత్యముద్రాలయము, ఆత్థర్ (Athgaurh, Orissa) 1917.

* 'రాధాప్రియ' వ్యాఖ్యతో ముద్రితము, ఉత్కలముద్రణాలయము, కలకత్తా, 1915.

పద్యకావ్యమును రచించిరి. ఇందు రాధాకృష్ణుల శరణాలరాసక్రీడలు వర్ణింపబడెను. రాజకవి యగు విశ్వనాథదేవవర్మ రుక్మిణీకృష్ణులవృత్తాంతమును 'రుక్మిణీపరిణయము'* (చరితము) అను నామముతో 11 సర్గముల మహాకావ్యమును రచించెను. పట్టమహిషి, విద్యవృత్తివయ్యత్రీ మతల్లియునగు రాధాప్రియ భర్త రచించిన మహాకావ్యమునకు 'రాధాప్రియ'యను నొక ప్రౌఢవ్యాఖ్యను రచించెను. సంస్కృతభాషావాఙ్మయములలోఁ గఠోరవ్యవసాయ మొనరించిన నారీమణులే బహు విరళము. అందును గృతినిర్మాణదక్షులగు విదుషీమణు లింకను విరళము. అట్టియొక భార్యాభర్త లిరువురును సంస్కృతమునఁ జక్కనిపాండితిని బడసి కవితాపాండితీస్ఫురకములగు గ్రంథముల రచించుట యదృశానందజనకముగా నున్నది. క్రీ. 17 వ శతాబ్దిలో వంగదేశమున మహాపండితుడగు కృష్ణనాథుడును, విదుషీమణియగు నాతని ధర్మపత్నియుఁ గలిసి 'ఆనందలతిక'యను చంపువును సంస్కృతమున రచించిరి. 18 వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశమున విలసిల్లిన ఘనశ్యామవిద్యవృత్తివియు నాతని ధర్మపత్నులు విదుషీమణులునగు సుందరి, కమలయుఁ గలిసి రాజశేఖరుని 'విధిసాలభంజక'కు వ్యాఖ్య రచించినట్లు ఘనశ్యామని వాక్యమును బట్టి తెలియుచున్నది.

ఉపసంహృతి—

కాలాంతరమునఁ దక్కిన గీర్వాణకవయిత్రులంగూర్చిన వ్యాసములు ప్రచురింపబడుచును. సంస్కృత కవయిత్రులంగూర్చి డాక్టర్ మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులుగారు(యం.ప., యం ఎల్., పి హెచ్.డి) డాక్టర్. వి. రాఘవన్, డాక్టర్. యతీంద్రవిమలచౌధురి, (యం. ప., పి. హెచ్.డి.) మొదలగు విజ్ఞులువ్రాసిన గ్రంథములు నాకెంతయు నుపయోగించినవి.

ఉ పో ద్ధా త ము.

అంద్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రకటించిన ఛందోలక్షణగ్రంథము లలో లక్షణసారసంగ్రహమును మిక్కిలి విలువగలగ్రంథమని చెప్పన గును. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నింతకు మున్నేలాక్షిణికులుగాని యాలం కారికులుగాని తమగ్రంథములలోఁ జెప్పని నాటకలక్షణముల నీకవి తెలిపియున్నాఁడు. మఱియు నేటిదనుక నాంధ్రకవిపండితలోకమునఁ బ్రచురప్రచారముననున్న యప్పుకవీయమునకు నీగ్రంథము కొంతవఱకు మూలమనిచెప్పినచో నీగ్రంథప్రాశస్త్యము తేటపడకమానదు. కావునఁ బరిషత్తువారీగ్రంథముఁ బ్రకటించి యాంధ్రకవిపండితులకే కాక, ఛం ధోలక్షణపరిణామము నెఱుంగఁగోరు విమర్శకులకుఁగూడ దీనిని నుపాదే యముగ నొసరించినారు.

పరిషత్తున కీగ్రంథమునకు మాతృకయొక్కటియుఁ చిక్కినది. ఇప్పటికి రమారమి పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట, కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణ రావుపంతులవా రీలక్షణసారసంగ్రహమును హరిభట్టరచితమగు నుత్త రనారసింహపురాణమును బరిషత్తునకై మైసూరు దొరతనమువారియొద్దఁ గొనియుండిరి. వీనిలో నుత్తరనారసింహపురాణ మీవఱకే పరిషత్తువా రిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన లక్షణసారసంగ్రహము పరిషత్తుస్తకభాండాగారమున 4141 వ సంఖ్యగలది. ఇం దిరువదియాఱు తాళపత్రములు గలవు. పత్రమునకుఁ దొమ్మిదిపంక్తులు. ప్రాత చక్రగ నున్నది. గ్రంథాంతమున “శ్రీమత్తాదిరీశాయనమః శ్రీసూర్యనారాయ ణాయనమః శ్రీశారదాంబాయైనమః శుభమస్తు శ్రీమత్తాదిరీశుసింహ స్వామి సత్త్వవను చిత్రకవి బుచ్చయ్యాయ్యలతంముడు రామాచార్యులు వ్రాసిన లక్షణసారసంగ్రహమునకు శుభమస్తు. దుర్భుఖసంవత్సర పుష్య శుక్ల” అనికలదు. లక్షణసారసంగ్రహమునేకాక యుత్తరనారసింహ

పురాణమును గూడ వ్రాసిన దీ రామాచార్యులే యని యాగ్రంథతాళ పత్రమాత్యక చివరఁగల యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

“క. ధర శుభకీలకసంవ

త్సరమున శ్రావణమునందుఁ దగఁ జిత్రకవీ

శ్వరు బుచ్చయార్యు తమ్మఁడు

వరమతి నరసింహు కథయు వ్రాసెను వేడ్డన్.”

ఈగ్రంథముల వ్రాసినయాతఁడు కేవలవ్రాయసకాఁడు మాత్ర మే కాక, కవియై యున్నాఁడు. ఈతఁ డనంతపురమండలములోని ఖదిర నివాసుడై నట్లు పై వ్రాతవలన మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు రఘునందనవిలాసము లేక భోజభూపాలీయ మనుపేర చంపూరామా యణమును దెలిఁగించియున్నాఁడు. పరిపత్నుస్తక భాండాగారముననాగ్రం థము కలదు ఇందుల గద్యమున నీతనియింటిపేరు ‘విక్తిరాల’ అని కలదు. చిత్రకవి యాతని బిరుదనామము కావచ్చును; కావున లక్షణసారసంగ్ర హకర్తయగు చిత్రకవి పెద్దనయు నీతఁడును నొక్కవంశమువారని యూ హింపఁజనదు చిత్రకవి పెద్దన యాజ్ఞ వల్క్యుఁడు. చిత్రకవి రామాచా ర్యులు వైష్ణవుఁడు.

ఈ లక్షణసారసంగ్రహము తాళపత్రములు మిక్కిలి ప్రాతవియగు టచే నందు సూచింపఁబడిన దుర్బుధసంవత్సరము మొన్నటిదిగాక యీ వైదాని పై దుర్బుధ యగును. కావున నిది యిప్పటికి నూటయేబది సంవత్సరములపూర్వమే వ్రాయఁబడినదని చెప్పనొప్పును.

గ్రంథకర్త చిత్రకవిపెద్దన శుక్ల యజుశ్శాఖీయుఁడు. * కాత్యాయన సూత్రుఁడు. భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతనియింటిపేరు తొలుత పార్శ్వం చాలవారు. పెద్దననాటినుండి వీరు చిత్రకవి వారై నారు. ఈవంశమునఁ బెద్దనతరువాతఁ బండితులు కవులును గూడ విలసిల్లిరి. వీరివంశవృక్షమిది.

* ఈతఁ డార్చులనియోగిబ్రాహ్మణుడని పీఠకలింగకవిత్వ విజీవికములలో వ్రాయఁబడియున్నది. అది ప్రామాణికము. చూ. ద్వివీక్షభాగము. పుట. 293.

మంచిరాజు-(మాచిరాజు) పార్వంచాలవారు.

కాచన్న.

చెన్నన్న.

సర్వన్న-లక్ష్మన్న.

పెద్దన-(చిత్రకవివారు)

అనంతకవి-ఓబలాంబ.

వేంకటరమణకవి.

చిత్రకవిపెద్దన నల్లగట్ట యైలన్న దాహిత్రుడు. కందాళయన్న గారి శిష్యుడు. శ్రీహనుమద్వరస్థిర సత్తవిత్యదత్తుడు. చిత్రకావ్యధనుడు. ఈతనికొడు కనంతకవి హరిశ్చంద్రసలోపాఖ్యానమునకుఁ డీకవ్రవాసి, గండి కోటదుర్గాధ్యక్షుడగు పెమ్మసాని చినతిమ్మానాయునిచే గారవింపబడిన వాడు. ఈతఁడు హరిహరశ్లోహదాహరణము, సకలజీవసంజీవని, వంశావళి, ఇందుమతీపరిణయము మున్నగుగ్రంథములఁ బెక్కిరిని రచించి యున్నాఁడు. మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసమును విద్యత్తవి కర్ణరసాయన సకలవర్ణ నాపూర్ణ రామాయణము కుమారగురువిలాసమును రచించియున్నాడు. అప్పకవి, సాంబవిలాసమునండి నాలుగు పద్యముల నుదాహరించుటచేతనే నీతనిగ్రంథప్రాశస్త్యముఁ దెలిసికొనవచ్చును.

చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుడు. ఈతఁడు హనుమంతుని కంకితముగ నొకశతకము రచించినాడని యీగ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. గాని, యది యిప్పుడు కానరాకున్నది.

పెద్దన నివాసస్థలమేదియో తెలియరాలేదు; కాని లక్షణసార సంగ్రహమున" నుత వెలలూరీపురీ హనుమంతునకున్ (1-17) వెల్లలూరి హనుమత్తురీ (3-1) అని వెలలూరు పేర్కొనుటచే నిదియే యాతని నివాసమని యూహించుట సమంజసము. వెలలూరు కడపజిల్లాలో గండి కోటతాలూకాలోఁ గలదు.¹ తొలుత వీరియింటిపేరు, వీరు పార్శ్వంచాలలో నుండుటవలన నేర్పడియుండును. పార్శ్వంచాల కర్నూలుజిల్లాలో నుండికొటుకూరునకు నెనిమిది మైళ్లదూరములో నున్నది. కావున వీరు మొదట పార్శ్వంచాలలోనుండి యా వెనుక పెద్దననాటికి వెలలూరు చేరుకొనియుండురు. పెద్దనకొడు కనంతకవి కడపమండలమునఁగల గండి కోటదుర్గాధ్యక్షునిచే గౌరవింపఁబడియుండుటచే వీరు కడపమండలము లోని గండికోటసీమలోఁగల వెలలూరిలో నెలకొనియుండిరని చెప్పటకు వీలగుచున్నది.

పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతములనున్న లాక్షిణికుఁడని యీక్రింది పద్యముచేత నిరూపింపవచ్చును.

ఉ. త్ర్యక్షవరప్రసాదకవితాఘ్నని వేములవాడభీము, న
య్యక్షతథక్తివిస్ఫురదనంతు, ననంతు, కవిత్వలక్షణా
ధ్యక్షులఁ గాచిరాజు బసవార్యుని, భైరవు నూత్నదండి వా
స్త్విక్షణకర్ణ నేతయగు వెల్లఁకి తాతబుధేంద్రు నెన్నెదన్. 1-3

పైనిఁ జేర్చిననవారలలో 'నూత్నదండి' కేతన యాంధ్ర భాషాభూషణమును వ్యాకరణము మాత్రమే రచించియున్నను ఛంధోలక్షణ కారులతోపాటాతని పేర్కొనుట యాతనియందుఁగల ప్రత్యేకగౌరవము చేసని తెలియవలెను. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1250 ప్రాంతమువాఁడు. పై వారిలోఁ గాలక్రమమున వెల్లంకి తాతంభట్టు కడపటివాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమువాఁడు. పెద్దనను క్రీ. శ. 1570 ప్రాంతము వాఁడగు లింగమకుంట తిమ్మన తనసులక్షణసారమున నిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

చ. అనుచు నదేమొకో మును రయమైన లక్షణసారసంగ్రహం
 బెనయ వచిలచె జిత్రకవి పెద్దన లెస్సపు వోధు వోధుశ
 బ్దనయతఁ గాఢరో విఘ్నోత్థనులెంతయు ధన్యులయ్యు మే
 ల్గన భ్రమఁ గాంతు రాత్తల నొకానొకచోటఁ బరారుఁ గ్రమ్మఁగన్.¹

కావునఁ జిత్రకవి పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁడనుటకు సాధనము లనేకములు గలవు. పెద్దన కందాళయన్నగారి శిష్యుఁడు. ఈ కందాళయన్నగారు కందాళ యప్పగారి తండ్రి. కందాళయప్పగారి రాకాలమున మహాప్రసిద్ధిఁజెందిన వైష్ణవాచార్యులు. పాండిరంగమూర్తి త్యక్తకృతిపతి విహారివేదాద్రికిని, చిత్రభారతకృతిపతి యెరుములపల్లి పెద్దనామాత్యునకును వైజయంతీవిలాసకృతికర్త సారంగు తమ్ముయకవికిని గురువులై విలసిల్లినవారు. ఈకృతికర్తలు కృతిభర్తలును, క్రీ. శ. 1550, 1560 ప్రాంతములలోనుండి యొకజడముడిలోనివారని చారిత్రకముగ నిరూపింపవచ్చును. మఱియు కందాళ యన్నగారిని బేర్పొనిన శాసనము క్రీ. శ. 1522 నాటిది తిరుపతిదేవస్థానమునఁ గలను². ఆతని శిష్యుఁడగు పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁడని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును.

ఈగ్రంథమున లక్షణములేగాని లక్ష్యములు లేవు. కాని లక్ష్య లక్షణములుగల గ్రంథ మీపెద్దనకవిది యీపేరితో నున్నదేమోయని యిఁకింది వ్రాతలవలన నూహింపనై యున్నది.

క్రీ.శ. 1909 వ సంవత్సరమున నన్నచోమని కుమారసంభవమును బ్రకటించి దాని పీఠికలో శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

“ఈకవి ప్రఖ్యాతుఁడు కాకపోవుటకుఁ గారణము. “బహుళో సా మాన్యమతి త్వేన తేషాం పరిగ్రహే లోకే, కామంగతా ప్రసిద్ధిం సామా

1 ఈసంకర్షమున చూడుడు లక్షణసారసంగ్రహము ద్వితీయాశ్వాసము, 8 పద్యము.

గృహయః లభఃవ” అని యూహించవలయును. అయినను గమార సంభవము లోని షడ్వము ‘లభః’వ్యాచారము పెద్దనలక్షణసారసంగ్రహము, కవిసంజ్ఞాని. రత్నాకరము, లక్షణశిరోవణి వీగ్లలో నుదాహరింపబడినవి. (పుట ౩.)

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహము లో ౬ వ అశ్వాసమునండియు రత్నాకరకర్త ౮ వ యాశ్వాసమునండియుఁ బద్యము యుదాహరించి యున్నారు. ఇందఱుఁ యూచిన కృతి నేటి కెట్లు క్రొత్తదగును?” (పుట ౪)

లక్షణసారసంగ్రహము పెద్దనదియని స్పష్టముగఁ గవిగారు తెలుపుచుండటచేతను, వేటొక పెద్దనరదియించినది మనకు నేటివఱకు లభ్యము కాకుండుటచేతను ఈ మారసంభవపీఠికయం దుదాహృతమైన దిపుడు షష్టత్ప్రకటించిన గ్రంథమేయని యూహించుట సమంజసము గదా ! అట్లయిన నందు లక్షణములేగాని లక్ష్యములులేవు. కవిగారుదాహరించినది వేటొకలక్షణసారసంగ్రహమగునా యని సందేహించుచుండ నాసంవత్సరముననే తాము ప్రకటించిన క్రీడాభిరామపీఠికయం దీసందేహమును వారే తీర్చివైచిరి. “అప్పుకవి శ్రీ నాథుని వీధినాటకములోనివని యుదాహరించిన రెండుపద్యములను జిత్రకవిపెద్దన వల్లభరాయని వీధినాటకములోనివనియె యుదాహరించెను.” పుట (ii) “చిత్రకవిపెద్దన, ముద్దరాజు రామన, శ్రీధరుడు, గణపవరపు వేంకటకవి, జగన్నాథుడు వీరందఱును వల్లభరాయని వీధినాటకములోనివనియె యుదాహరించి యున్నారు.” పుట (v) సీతారామాచార్యులువారు శబ్దరత్నాకరమున ననేకదోషములు గూర్చిరి. అది యట్లుండ నప్పుకవీయప్రతులలోఁ దక్కఁ దగ్గిన లాక్షణికులు-అనఁగాఁ జిత్రకవిపెద్దన, రామన గణపవరపు వేంకటకవి కూచిమంచి తిమ్మకవి, కిళాంచి వేంకటాచార్యుడు లింగమగుంట తిమ్మకవి, కస్తూరి రంగకవి లక్షణదీపికాలక్షణసారగ్రంథకర్తలు “కుసుమంబెట్టిన” యనియే యుదాహరించిరి. చిత్రకవిపెద్దన “పస నెవ్వఁడు” అను

టకు “అప్పసమెవ్వఁడు” అని వ్రాసి యప్పసమనుటకు నాశ్చర్యమర్థమని యిది దేశ్యపదమని వ్రాసియున్నాఁడు (viii)

ఇంత కంతోక్తిగ నొకచో లక్షణసారసంగ్రహగ్రంథమును వేటొకచోఁ జిత్రకవిపెద్దనను బెక్కుతడవ టుదాహరించుటయేగాక చిత్రకవి పెద్దనగ్రంథమునఁగల సాతభేదమునుఁగూడ శ్రీ కవిగా రిచ్చియుండుటచే లక్ష్యములు గలిగియున్న చిత్రకవిపెద్దన లక్షణసారసంగ్రహము వారు చూచినట్లు నిర్వివాదముగా నేర్పఁబడుచున్నది. అట్టిగ్రంథ మున్నచో దానిని యాంధ్రనాహిత్యపరిషత్తువారి కొసఁగి శ్రీ కవిగారు వాఙ్మయజిజ్ఞాసువులగు మాబోంట్లకు నుత్సాహము గలిగింతురుగాక !

లక్షణసారసంగ్రహమునకును అప్పకవీయమునకుఁగల సంబంధముఁగూర్చి వివరించినచో సప్పకవీయమునకు లక్షణసారసంగ్రహమెంత వఱకు మూలమైనదో తెలిసికొనవచ్చును.

1. కాలక్రమము ననుసరించి చూచినయెడల సప్పకవికంటె చిత్రకవి పెద్దన పూర్వఁడగుకావున నాతనిగ్రంథము సప్పకవి తోలుత గ్రంథావతారికయందుఁ బేర్కొనినాఁడు. పుట 12.

2. ద్వితీయాశ్వాసమున రేఫాక్షరసీసమాలికయందు “తాళ్ల పాకాన్వయోదధిపూర్ణధవళదీధితి వేదతిరుమలదేశికుండు, మొదలైనవారు మునుపు రచించినయవి యెల్లజూలవా యనఁగవలను.”

పైనిఁ జెప్పిన ‘మొదలైనవానిలోఁజిత్రకవిపెద్దన యొకఁడు. లక్షణసారసంగ్రహము తృతీయాశ్వాసమున రేఫఱకారనిర్ణయము గలదు. అందలి సీసగీతములలోనున్న పదములపట్టిక నే యప్పకవి కొలఁదిమార్పులతోఁ దనగ్రంథమున గ్రహించియున్నాఁడు. ల. సా. సం. పుట 83-93 అప్పకవీయము. 69-83.

3. తృతీయాశ్వాసమున యతులను గూర్చి వివరించుసందర్భమున కం. భీమన పదిచెప్పె ననం

తామాత్యుఁడు చేసి వెనుక యతు లిరువది నా

ల్లామీదఁ గొందఱు కవి

గ్రామము లిరువదియునేను గావించి రొగిన్.

లక్షణసారసంగ్రహమున,

“యతులు గీతితారావళిగఁ జేతుఁ గృతుల లాక్షణికులు మెచ్చ”
నని యిరువదియేను గీతములలో నిరువదియేను యతులనిచ్చియుండుటచే
నప్పకవి సూచించిన లాక్షణికుఁ డీతఁడే యగునుగదా ! మఱియు రెండు
పద్యములఁగూడ నుదాహరించియున్నాఁడు. చూ. దేశీయవిరతి- 19.
ఎక్కటివడి. 26.

4. ఉదాహరణకావ్యలక్షణమునకు లక్ష్యముగా నప్పకవి శ్రీకృష్ణోదా
హరణమును రచియించియున్నాఁడు. చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁ
డుగాన హనుమోదాహరణము రచియించియున్నాఁడు. అందీక్రింది
పద్యము లక్షణసారసంగ్రహములోనిది కొలఁదిమార్పులతో నప్ప
కవీయమున నున్నది.

చూడుడు. అప్పకవి:—

1. చ. మానవులార ! రోగములు మాచును లేములు లేవు సంకదలో
జానగు ముఖముల్మోలఁగు జాటుసఘంబులు మందబుద్ధులై
దీనత నొందనేటికి నతిస్థిరభక్తినిఁ గొల్పుఁడీ పరా
ధీనులుగాక మీరువసుదేవకుమారకు*ముక్తికోసమై. అ. 4-314

పెద్దన:—

చ. మానును రోగము ల్వైతలుమాచును లేములు మాచు మీకు నో
మానవులార ! యూగక భ్రమంగొన నేటికి నన్యదేవతా
ధీనులుగాక యెప్పుడు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్పుఁడీ
మానినుతప్రసిద్ధమతిమంతుని మాహనుమంతుని న్మదిన్.

ల. సా. సం. పుట. 68.

*‘కుమారు’ యని యుండఁదగును లేచో ద్వితీయార్థక్తి ప్రత్యక్షములేను.
పద్యము ద్వితీయార్థక్తిలోనిది.

అప్పకవి:—

2. పులసిలనేల మానవులపుట్టును పావనమాను నెప్పుడున్
గళవళమేల రోగము లకాలగతిం గడవట్టు నీతిబా
ధలును దరిద్రతావృధలు దవ్వలకే చను వాంఛితార్థముల్
గలుగు నమేయుచేతఁ గమలాధవుచే వటపత్రశాయిచేన్.

ఆ.-4-317.

పెద్దన:—

చ. భవహరమాను పుట్టువును పావన మాను దరిద్రతావృధా
నివహము లన్నియుం దొలఁగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్కథల్
చెవులను విన్నవారలకు శీఘ్రమె చేకులు నట్టి యాజ్ఞసం
భవహతదాసుచేత హనుమత్స్వభు చేత నభీప్సితార్థముల్.

అప్పకవి:—

చ. గృహోక్తస ద్విధిఁ బెండ్లాడిన కృష్ణునందు నిలిచెన్ దీర్ఘప్రతా
పెద్దన:— పోన్నతుల్.

బృందారాహితపాదు నందు నిలిచెన్ శ్రీమత్ప్రతాపోన్నతుల్.

ఇట్లే యక్షగానలక్షణము మొదలగువానియందుఁ బదములు
మార్పులేక కానవచ్చుచున్నయవి. పుట్టత్యయవిధానము నప్పకవి విపులీ
కరించుటకుఁ బూర్వమే పెద్దన దీనిని సూక్ష్మముగఁ దన గ్రంథమునఁ
జెప్పినాడు. చిత్రకవిత్వమునఁ గల్పితకల్పవల్లికాబంధమున కసమాన
చాతుర్యమును జూపి పెద్దన 'చిత్రకవి' యని పేర్వడసినాడు. అప్పకవి
రచించిన కల్పితకల్పవల్లి పెద్దనవ్రాసినదానికి ప్రతిబింబ మనఁదగి
యున్నది. పై విషయములు సావధానముగఁ బరిశీలించినచో నప్పకవి
పెద్దనగ్రంథమును జాలవఱకు మూలముగ నుపయోగించిననాడని
తెలియఁదగియున్నది.

లక్షణసారసంగ్రహ మప్పకవికాలమునాటికే మిక్కిలి ప్రసిద్ధిఁ జెందినట్లువంశపారంపర్యముగ ననంతకవియు, వేంకటరమణకవియు నిట్లు తమ గ్రంథములలోఁ జెప్పియున్నారు.

“లక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి యుద్యత్కీర్తిఁ బ్రఖ్యాతుడగు
పెద్దనార్యసుతుడ

కుమారుడు అనంతకవి హరిశ్చంద్రనళింపాఖ్యావ్యాఖ్యాది

“సర్వలక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి తనరె మీతాత పెద్దనకవీం

ద్రుడు

మనుమడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసకృత్యాది.

మఱియు గద్యయందు ‘లక్షణసారసంగ్రహరచనావిశారద చిత్ర కవిపెద్దనార్యపాత్ర’ అని వ్రాసికొనినాడు.

ఇట్లు వంశీయులేగాక, కౌలూరి యాంజనేయకవి తన సుకవికర్ణామృతమునను, పొత్తపి వేంకటరమణకవి తన లక్షణశిరోమణియందును సీగ్రంథము నుదాహరించియున్నారు* వీరప్పకవికి సమకాలికులుకావున యప్పకవినాటికే లక్షణసారసంగ్రహమును జాల ప్రఖ్యాతమై నుండెననియు, నప్పకవిగ్రంథముచకు మూలమైయుండుననియు సూహించుట సమంజసమైయున్నది.

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహమున నాటకలక్షణములు దశరూపకము ననుసరించినట్లు వ్రాసినను నుపరూపకముల వివరణముపట్టుక సాహిత్య దర్పణము ననుసరించినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఇందలివిషయములను విపులముగా వ్రాయవలెననిన సీక్రిందిరీతిని సూచించునట్లు దశరూపక భేదంబులవలె నుపరూపకములకుఁ జేయవలయును. అప్పుడు విద్యార్థు లకుఁగూడ నీవిషయము కరతలామలకముగాఁ గలదు.

* మా. పరిషత్తునకు భాండగారు, ఫుటా 4-11, ౩. సా. పరిషత్తునకు; పృథాని మాన్దరిర- పాల్లన) సం. పు. 23. సుది 5, 6.

దశమోపనిషత్సూత్రము.

రూపకశేదము.

1. నాటకము	ఇతివృత్తము.	నాయకుడు.	రసము.
2. ప్రకరణము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోద్ధాతుడు	శృంగారపీఠరసములు
3. భాణము	ఉత్పాద్యము	ధీరశాంతుడు	శృంగారము
	"	ధూర్జటివాయుకుడు	శృంగారపీఠరసములసూచన
4. ప్రహసనము	కల్పము	పాపండు	మోక్షము
5. డిము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోద్ధాతుడు (దేవగంధర్వ రాక్షసపిశాచులు) (16)	హాస్యరసము
6. వ్యాయోగము	"	ధీరోద్ధాతుడు	హాస్యము
7. సమవాకారము	కల్పితము	దేవాసురనాయకులు (12)	"
8. వీధి	"	ధీరోద్ధాతనాయకుడు	శృంగారరసము
9. అంఠము	ప్రఖ్యాతము	ప్రాకృతజననాయకుడు	కరుణరసము
10. ఈహామృగము	మిశ్రము	ధీరోద్ధాతుడు	శృంగారరసము

నాటకలక్షణమే తమగ్రంథములఁ దడవని యాంధ్రలాక్షణికులలో నాటకలక్షణము రచించి యాంధ్రభాషావాఙ్మయమున కుపకృతిగావించిన గౌరవము పెద్దనదేయని చెప్పవచ్చును.

పెద్దన హనుమద్భక్తుడుగావున హనుమంతునిగూర్చి యాతఁడు వ్రాసిన యుదాహరణమున నాతనికివిత యెంతయు హృద్యమైయున్నది. సర్వలక్షణసారసంగ్రహమగు నీగ్రంథము నాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !

నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ.

నరసభూపాలీయకర్త మూర్తికవి యీకనిసమ కాలికుఁడు. పెద్దన తత్సగ్రంథమున నాటకలక్షణముల నిచ్చియుండుటచే నరసభూపాలీయమున నాటకలక్షణము చేర్పబడి యుండలేదేమోయను నూహ పొడముచున్నది. ఈవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగి యున్నది.

శ్రీరస్తు.

లక్షణసంగ్రహము.

విషయసూచిక.

విషయము.

పుట.

పీఠిక	...	...	i, viii
ఉపోద్ఘాతము	...	...	౧-౧౨

ప్రథమాశ్వాసము.

అవతారిక	...	...	1-3
వ్యవస్థాంతములు	...	...	3
సక్షత్రక్రమము	...	...	5
భూతబీజాక్షరములు	...	...	5-6
కులములు	...	...	6
అధిదేవతలు	...	...	"
స్త్రీలింగ పుంలింగ సపుంసక లింగములు	...	...	"
వన్నెలు	...	...	7
అక్షరఫలవర్ణనియమము	...	...	7-8
గ్రహములు	...	...	8
అమృతవిషాక్షరములు	...	...	"
అల్పప్రాణమహాప్రాణములు	...	...	"
స్నిగ్ధహక్షులు	...	...	"
దేవమనుష్యతిర్యక్ శౌరవగతులు	...	...	9
మాతృకార్చసక్రమము	...	...	9-10

విషయము.	పుట.
మిత్రాశోధనకు పోడశచక్రము ...	10-11
గురులఘుసంజ్ఞ గణసంజ్ఞలు ...	11-15
ప్రసాసములు ...	15-18
యతులు ...	18-22
వృత్తక్రమము ...	22-23
ఉక్తాదిచ్ఛందములు ...	23-41
ఉక్త ...	23
అత్యుక్త ...	„
మధ్య ...	„
ప్రతిష్ఠ ...	„
సుప్రతిష్ఠ ...	„
గాయత్రి ...	24
ఉష్టిక్ ...	„
అనుష్టుప్ ...	25
బృహతి ...	„
పంక్తి ...	26
త్రిష్టుప్ ...	„
జగతి ...	28
అతిజగతి ...	30
శక్వరి ...	31
అతిశక్వరి ...	32
అష్టి ...	33
అత్యష్టి ...	34
ధృతి ...	35
అతిధృతి ...	36

విషయము.

	పుట.
కృతి	36
ప్రకృతి	37
అకృతి	38
వికృతి	"
సంకృతి	39
అభికృతి	40
ఉత్కృతి	"
పాదగోపనము	41
జగణచతుష్కందము	"

ద్వితీయాశ్వాసము.

స్వస్థానార్థసమవృత్తములు	43-44
పరస్థానార్థసమవృత్తములు	44-46
స్వస్థానవిషమవృత్తములు	46-47
పరస్థానవిషమవృత్తములు	48
సర్వపరస్థానవిషమవృత్తములు	48-49
ప్రత్యయవివరణము	50
దండకాదివృత్తములు	51
దండకవిధములు	51-53
ఆర్యలపేర్లు	53-54
ఆర్యలలక్షణములు	54-55
కందపద్యలక్షణము	56-57
పంచవిధగీతిలక్షణము	57-58
అక్కరలు	59
వై తాళీయాదివృత్తములు	60-63

విషయము.	పుట.
రగడలు	63-65
యక్షగానలక్షణము	66
ఉదాహరణలక్షణము	66-67
ఉదాహరణోదాహరణము	67-73
సీసలక్షణము	73-79
సీసమాలికాలక్షణము	"
తరువోజాదులు	79-80

తృతీయాశ్వాసము.

రేఖాకారనిర్ణయము	81-93
నాటకలక్షణము	94-105
దశరూపనాటకోపలక్షణములు	105-107
చిత్రకావ్యలక్షణము	"
కల్పితకల్పవల్లిబంధలక్షణము	107-109
లక్ష్యము	109-110
పంచవిధసీసము	"
చతుష్కందము	110-111
పద్యభ్రమకలక్షణము	"
పాదభ్రమకలక్షణము	112
లయగ్రాహి	112-113
తలకల్లుమున్నగునవి	113-117
షట్ప్రత్యయలక్షణము	117-122

క. ఏగణముఁ గదిసె నగణం

బాగణము సమస్తమంగళావాస్తులై

రాగిల్లు వినుము పరుసము

తోఁ గదిసిన పసిడివన్నె దూఁకొనుమాస్కిన్.

ఆంధ్రకవిగజాంకుశే:-

ఆ. వె. పరుసవేదితోడఁ గ(?)దిసిన లోహంబు

జాతయాపమైన చందమునను

సారమైన నగణసంగతిఁ దనకీడు

...మానిద ...గణముమందిదగును.

ఇట్లు తాఁ జెప్పఁబూనిన విషయమునంతను సంస్కృతభాషయందే చెప్పి నాఁడు. ఉపపత్తినిఁ దెలుపు నాంధ్రచ్చందోగ్రంథములుకూడఁ బేర్కొనినాఁడు. ఇం దీతఁడు పేర్కొనిన లక్షణగ్రంథములు- 1 అలంకారసంగ్రహము. 2 సాహిత్యచూడామణి. 3 సాహిత్యరత్నాకరము. 4 సాహిత్యచంద్రోదయము. 5 కవికంఠపాశము. 6 చమత్కారచంద్రిక. 7 కవిరాజగజాంకుశము. 8. శ్రీధరచ్చందము. 9 గోకర్ణచ్చందము. 10 అధర్వణచ్చందము మున్నగువి.

గ్రంథాంభము:-

ప్రణమ్య విద్యజ్ఞనపాఠిజాతమ్

కవీంద్రవిప్రార్చితపాదపంకజమ్

విభుఁ ప్రభుం విశ్వసృజా మహేశమ్

సావక్ష్యతే లక్షణదీపికే రుమ్.

అస్య గద్యప్రబాధానామ్ ఛందోలక్షణ నిరూపక స్వాదౌ తావత్ప్రకారః పత్యతే.

గ్రంథాంతభాగము:-

ఏషా లక్షణదీపికా విజయతే విద్యజ్ఞనానందినీ

ఛందోలంకరణాద్యనేవివిధగ్రంథప్రయోగాన్వితా

గర్వాఖర్వకుతర్కకర్కశకవిగ్రీవాస్పదా సంశ్రిత

వ్యాఙ్గీ సత్కవిరాజకల్పలతికా కల్పాంతరస్థాయినీ.

ఇతి వితరణవిజితవినుతపరిజాత పోతనామాత్యసహజాత చాతుర్యగుణా
భిరామశ్రీమదయ్యలుమంత్రిశేఖరగర్భరత్నాకరరాకాసుధాకర గౌరనా
ర్యవిరచితాయా లక్షణదీపికాయా మాతృకాపూజావిధానం నామ
పంచమః పరిచ్ఛేదః.

ఇం దుదాహరించిన విషయములనే వివరించుచు నింతకంటె సధి
కముగఁజాటుప్రబంధలక్షణములఁ దెలుపునట్టి “గౌరన-లక్షణదీపిక”యను
పేర వెలయు వేత్తొకసంస్కృతలక్షణగ్రంథము 2585 సంఖ్యగలది కల
దు. ఈలక్షణదీపికల రెండింటిని రచించిన గౌరన లొక్కఁడేనా? లేక
భిన్నులా? ‘నవనాథచరిత్రము’ మున్నగు ద్విపదకావ్యములను రచించిన
గౌరనకు నీలక్షణగ్రంథమును రచించిన గౌరనకు సంబంధ మేమేని గల
దా? అను నీవిషయము సంశయగ్రస్తముగ నున్నది. విమర్శకు లీయు
భయఃపదగ్రంథములఁ బఠింపఁగలిగి నిర్ణయించెదరుగాక!

10. లక్షణగ్రంథము—గ్రం॥ సం॥ 3488.

ఇందు 48 పత్రములు కలవు. ఆద్యంతభాగములు లేవు. గ్రంథ
మును రచించినకవిపేరు కానరాదు. వ్రాత బాగుగనే యున్నది.
గ్రంథపాతము లేదు. సంధిలక్షణముతోఁ బ్రారంభమై విభక్తులు యతి
ప్రాసములు మున్నగు కొన్నివిషయము లిందుఁ జర్చింపఁబడినవి. కొన్ని
తావుల లక్షణములు వానివివరణములు సంస్కృతభాషలో రచింపఁ
బడినవి. లక్ష్యములు ప్రాచీనప్రబంధములనుండి విపులముగఁ గైకొనఁ
బడినవి.

గ్రంథారంభము:—

అథసంధిః:—

ఉత్తోచి పరమాపం—ఉత్తః=ఉకారమునకు అచ్చుపరముగాఁగా
బరమాపము వచ్చును. తాను + అన్న, ఇతి స్థితే నకారాత్పరమైన

ఉకారమునకుఁ బరమం దకారము వచ్చును. తానన్నమాట—తాను + ఇచ్చె తానిచ్చె. తాను + ఈదె=తానీదె.

గ్రంథాంతభాగము:—వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయము.

క. సమవృత్తప్రస్తార

క్రమ మిదియును యుక్తి మొదలుగా నెన్నవ ఛం

దము వలయు నన్ని గురువులు

కమలాప్రియ యడ్డచాలుగా నిడి పిదపక.

పిమ్మటఁ బ్రస్తారపటమును నింప నిరూపింపఁబడినది.

11 కావ్యచింతామణి-గ్రం. సం. 4532.

ఈప్రతి 45 పత్రములు కలది. వ్రాత యున్నంతదనుక బాగుగ నే యున్నది. తొలుతఁ బందొమ్మిది పత్రములలో వెల్లంకి తాతమభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కలదు. ఇదియు నసంపూర్ణమే. 391 సం ఖ్యగల ప్రతిలో నీగ్రంథమే 'కవిచింతామణి' యను "కావ్యానుశాసన ము" అనుపేర వ్యవహరింపఁబడినది. రెండిట లక్ష్యలక్షణస్వరూప మొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁదిగ మార్పులుగలవు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీభూతేశ సుతాగ్రజా గణపతిఃసీతాంశుమౌళిక, సమ

స్తాభీష్టప్రదు, నిర్వికల్పు, జగదాధారుక్ ... ..

... .. స్మితదన్వయైర్ము

సాభిప్రాయము చేసుటకొని చెదక సువ్యక్తపూజాపక.

సీ. శుచి యట్టమాగర్భశక్తిముక్తామణి

యబ్బధీమణిమానుఁ డనఘబుద్ధి

పావన వశితశాలావతనోత్పద

హా... శురామార్యతమ్మ

డప్టభాషాప్రక్రియాలభ్యవర్ణండు
 సన్నతసాహిత్య చక్రవర్తి
 అనవద్య సర్వవిద్యాపారదృశ్యుడు
 విద్యజ్ఞన వ్రాతవిశ్రుతుండు

గీ. సకల హరిదంతరాళవిశ్రాంత విశద
 శార్తికిక చంద్రికాయతకాంతిక్రీరి
 హరిహరాయాస్యండు వాణీవిహరవసతి
 తామసోల్లంఘి నెల్లంకి తాతసుకవి.

క. చేకొని పదరూపంబులు

ప్రాకృతలంకేశ్వరాది బహుశాస్త్రగర్భితా
 లోకమునఁ దెలియఁ జెప్పఁగఁ
 జేకులు నాచేతఁ దగు నశేషమునైనన్

తరువాతి పదునేడు పత్రములలోఁ గేతనవిరచితమగు నాంధ్రభాషాభూషణమును, బిమ్మటి తొమ్మిది పత్రములలో నర్థములతోఁగూడిన చాటుపులును గలవు.

12 లక్షణగ్రంథము-గ్రంథసం॥ 391.

ఇదియొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 130 పత్రములు గలవు. వ్రాత బాగుగ నేయున్నది. 60 పత్రముల వఱకు శైధిల్యత లేదుగాని, తరువాతి పత్రములు మధ్యభాగమునఁ గ్రిమిదప్టములైనవి. ఇందలి గ్రంథముల వివరము:—

తొలుత నిరువదిమూఁడు పత్రములు-ఆంధ్రనామసంగ్రహము-పిమ్మటఁ బదునేను పత్రములు-ఆంధ్రభాషాభూషణము-తరువాత నిరువదిరెండు పత్రములు-అనంతనిఘదస్సు-ఆవెరుకఁ బదునొకండు పత్రములు-దేశితెనుఁగు మఱుఁగులూ- అనంతరము తొమ్మిది పత్రములు నానార్థనిఘంటువు- పదపడి మూఁడున్నర పత్రములు పెద్దపూడి భద్రన రేఫఱ

కారనిర్ణయము-తుదిని వెల్లంకి తాతంభట్ట విరచితంబైన “కవించితామణి” యను కావ్యానుశాసనము నిరుపదియేడు పత్రములలో నిమిడియున్నది. ఇందలి తొలిపత్రము కానరాదు.

గ్రంథారంభము:—

క. క్తవతు క్షేయనలకు (?)

నవిరత మేకాక్ష రాద్యయములకు మణియన్

వివరింప తిజ స్తములకు

భువిలో ముఖ్యప్రయోగములు లేవు హరీ !

ఇందలి ప్రకరణముల ‘సధికారములు’ గఁబేర్చొనినాడు. ఆయాపాద కారముల తుదిని వ్రాసిన గద్యములను బట్టి యీకవికిఁ గల ప్రతిభా విశేషమును, ఇందు నిరూపించిన లక్ష్యలక్షణస్వరూపమును దెలియ వచ్చుచున్నవి.

(1) ఇది వినుత విద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్య చింతామణి కావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము—

(2) ఇది అష్టభాషావత్సర వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవించితా మణియను కావ్యానుశాసనంబునందు భాషాలక్షణాధికారము—

(3) ఇది సారసాహిత్యచతుర.....ప్రాసాధికారము—

(3) ఇది .....వర్ణనీయాధికారము. ఇందు, పావులూరి మల్లిన గణితము భాస్కరరామాయణము, అనంతని ఛందము, మున్నగు గ్రంథములనుండి లక్ష్యలక్షణములు కైకొనఁ బడినవి—

గ్రంథాంతము:—

క. వదలక యర్థముఖంబులు

పదునెనిమిది జగతిఁగలదు పాపాధికముల్

మదిచాని కెఱుగి కబ్బుచు

పదిలముగాఁ జెప్పవలయుఁ బ్రఖ్యాతముగన్.

క. వద డండి కామనాధిక

విదితాలంకారశాస్త్రవిశదములగు న

ర్వది దోషంబులలో కిం

చిదకంబులు (?) మాని కొన్ని చెప్పితిఁ దెలియఁ.

ఇది వినుతవిద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతా
మణికావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము.

13. లక్షణగ్రంథము గ్రం. సం. 580

ఇది యొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 37 ముప్పదియేడు
పత్రములుగలవు. ఉన్నంతదనుక గ్రంథపాతము లేదు. వ్రాత తిన్ననిది.
తప్పులు మెండు. తొలుత నిరుపదిరెండు పత్రములవఱకు ఆంధ్రనామ
సంగ్రహము గలదు. తరువాతి పదిపత్రములో 'లక్షణము' అను పేర
వృత్తములుయతులుచు లక్ష్యలక్షణములతో గూర్పబడినవి. కవిపేరు తెలి
యరాదు. లక్షణములు కవిజనాశ్రయము మున్నగునానిలోనివి. ఇందు
జేర్పొనినయతులు.

1. స్వరయతి, 2. వర్గయతి, 3. లఖండయతి. 4. ప్రాదియతి,
5. బిందుయతి, 6. ప్లుతయతి, 7. ప్రయుక్తాక్షరయతి, 8. యక్షయతి,
9. పోలికయతి, 10. సరసయతి.

గ్రంథారంభము:—

సర్వగురు ర్మగణం ఆదిగురు ర్భగణం మధ్యగురు ర్జగణం

గ్రంథాంతము:—

సగణలయ క్రియాంక సమచక్రమునఁ దొకటాదిగాఁగ త
ద్విగుణము లడ్లనిడి (?) నదలింపుచు కామగృహాంకసంఖ్యలో
ణగితరువాతి యిట్లు వ్రెతు లొడ్డిఁ(?)ధోంకమునం సమాధికం
జగప్రతిమానుచుం కడమ బొల్పు వ్రతుల్ దొరలింపచల్వగుఁ.

“ఈ ఛందస్సు సంజ్ఞాలక్షణము వృత్తలక్షణము మాతృకలోనున్న ప్రకారం గాను సంపూర్ణముగా దుర్భపెద్దిభొట్లు వ్రాసెను” అని కలదు.

తుది మూడుపత్రములలో కవిజనాశ్రయము కొలదిగఁ గలదు.

14 కవిసర్పగారుడము. 4950

ఇందు 39 పత్రములు గలవు. వ్రాతఁ చక్కనిది. తప్పులు లేవు. ఇది కాచన బసవనచే రచింపఁబడినది. అసంపూర్ణము. వ్రాయసగాని పేరు లేదు. లక్షణముల స్వయముగఁ గూర్చి, లక్ష్యముల సనేకప్రబంధముల నుండి సేకరించినాడు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీదేవేంద్రుని శాంతు దంతురవిభారింఘోళి పాణింధమా

ప్రాశాలిప్రమణీ నిలింపమకుట ప్రాసాదభేలత్పినుం

బేశాకల్పని మల్లికార్జునిని సంప్రీతిం గృతిం జేసి వి

ద్యాశక్తిం గవిసర్పగారుడము సుదర్శింతుఁ బూర్వస్థితిఁ.

కావున జగదుపకారంబుగా శారదావిలాసంబును, లక్షణసారంబును, లక్షణదీపికయును, సాహిత్యచూడామణియును, కవికంఠపాశంబును, కవి గజాంకుశంబును, ఉక్తాదిఛందంబుల సంధించి, బంధవిచిత్రసంధాన బంధన గ్రంథం బసవద్యంబుగా సకలలక్షణంబు లీక్షించి, అక్షయాక్షుడైనై లక్షణ్యంబులగు యక్షరంబులకు వివక్షించెద.

గ్రంథాంతభాగము:—అందు లయవిభాతి యచు వృత్తము.

ససనసససంబులును ససనససగంబులును

ససఁగఁ గృతిపాదముల రసికముగఁ జెప్పఁ

కుసుమశరవత్పుభగ యసదృశగుణానుయత

వెస లయవిభాతి యని రసమసుకవీంద్రుల్.

15. కవిసర్పగారుడము. 3575

ఇది 28 కొండపల్లి పీఠకాగితపుఁబత్రములతోఁ గూడినది.

వ్రాత కన్నడమోడీలో నున్నది. తప్పు లంతగ లేవు. పత్రము లచ్చట

చ్చటఁ గ్రిమిదష్టములై నను గ్రంథసాతము మాత్రము లేదు. 4950 ప్రతి లోని విషయము, నిందలివిషయము నొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁది మార్పులు గలవు. గ్రంథారంభమునందలి తొలిపద్యము లిందు లేవు. గ్రంథారంభము:—

కావున జగదుపకారంబుగా శారదాతీలకంబును. వాతూలంబును అక్షమాక్షుద్రవైలక్షణ్యం బమరపీక్షించి, గణంబులకు నుత్పత్తియు, ఫలంబులును, యోనులును, సక్షత్రంబులును, వర్ణంబులును, గ్రహంబులును, కులంబులును, రసంబులును, గణంబులును, అధిదేవతలును, గ్రంథాంతరంబుల ప్రయోగవిధంబు, సహజప్రయోగలక్షణంబు, తత్తద్వాన్విత్యానంబులు, ఫలంబులు, కులంబులు, గ్రహంబులు వర్ణంబులును, నధిదేవతలు, భూతబీజ ప్రకారంబులు, రాసులు సక్షత్రంబులు యోనులు, తత్తద్వాన్విత్యానంబులు, గ్రంథాంతర సమ్మతులు, ప్రయోగలక్షణంబులు, మిత్రాణిశోధనక్రమంబులు, వేధావేధలక్షణంబులు, ప్రయోగవేళలు, స్వరంబులు, గతులు, దిక్కులు, గంధపుష్పభూషణోపహారంబులు, పూజాక్రమంబులు, ప్రస్తారముఖప్రత్నత్యయంబులు, నుదాహరణభేదంబులు, శృంగారాది రసభావంబులు, మదనసాధనంబు తెఱింగించెద.

కాచన బసవన యీగ్రంథమును రచియించినాఁడని తెలుపు నాశ్వాసాంతగద్యము.

ఇతి శ్రీమత్సందవరకులకలశ పారావా రాత్రేయసగోత్ర పవిత్ర సుజనవిధేయ కుకవికార్ద్రవేయవైనతేయ కాచన బసవన నామధేయ ప్రోక్త శ్రీ గిరిమల్లికార్జుననామధేయాంకితంబైన కవిసర్పగారుడంబున గణాక్షరఫలంబునది ప్రథమాశ్వాసము.

యతుల యుదాహరణములతో నీప్రతి ముగిసిపోయినది. ప్రతి తుదిని సముద్రాల కృష్ణమయ్య వ్రాసినదిగాఁ దెలియుచున్నది.

- డింగితజ్జుఁడు రాముఁ డంగజాతహరాంఘ్రి
సంగమానసుని బతంగతేజు
మృగశాచారు విహంగమరాజతు
రంగసన్నిభుఁ శాశికుం గనుఁగొని
- గీ. గంగసత్కథ నీవు చెప్పుంగ వింటి
కొంగున ముడుచు బంగారుభంగి నొప్పు
తుంగసుకృతంబు కాంక్ష దీరంగఁ గలిగె
సంగతానంద ! నిన్ను మెచ్చంగ వశమె ? గీ.౬౭
- చ. అన విని సంతసించుదుఁ గుశాన్వయుఁ డజ్జనపాలనందనుం
గనుఁగొని పల్కె బాహుబలఖండితదానవవీర రాఘవా!
వనజహితుండు గ్రుంకె గనవచ్చె దమిస్రము దిక్కులందు నిం
క ననుజుఁ డీవును సుఖముగా శయనింపుఁడునాదుసన్నిధి. గీ.౬౮
- క. అని పల్కె రామలక్ష్మణు
లనురాగముతోడ మునిజనాధ్యుపమీకం
బునఁ ద్రుణవిరచితశయ్యల
ననువుగ నిద్రింపఁగా నిశాంతం బగును గీ.౬౯
- గీ. అప్పుడు పోలోమి తనవట్టి యాచుకొనఁగఁ
దలఁచి తత్తల్పమున కూర్చవలమునందు
ప్రవేలఁగట్టిన బలుమగతాలబంతి
విధము దోఁపంగ దివి దోచె వేఁగుజుక్క. గీ.౭౦
- గీ. జక్కవలవిందు పొడము ప్రాగ్నిక్కుచందు
మ్రొక్కుడని తెల్పుచుండె నాఁ గుక్కుటములు
తెక్కు లల్లార్చి కంఠముల్ నిక్కఁజేసి
కుక్కురో కో యటంచును గూయ సాగె. గీ.౭౧
- ద ఆసమయంబున రామలక్ష్మణులు మేల్కొంచి సూర్యోదయావసరం
బునం బ్రాతరాహ్నికకృత్యంబుల నిర్వర్తించి సకలమునిజనంబులకు

నమస్కరించి, కాశికసమేతులై యచ్చోటు నిర్గమించి, పరిపూరిత
భక్తమనోరథయగు భాగీరథి ను త్తరించి, యవ్వలితీరంబునఁ బ్రవే
శించి, యాసమీపంబునందు కరితురగాందోళికాదివిరాజితంబును,
ధనధాన్యసంపన్నంబును, నిరంతరజనసంకులంబును, మణిగణాభిర
గోపురంబును, నగు విశాలాపురంబుం గాంచి, తద్విలాసంబునకు
హర్షించి, విశ్వామిత్రుంజూచి, యిన్నగరం బెవ్వరి దెఱింగింపుం
డనిన, రామచంద్రునకుఁ గాశికం డిట్లనియె.

గీ. 2. 1

సీ. విను రామ ! తొల్లింటి వృత్తాంత మంతయు

వినిపింతు నెమ్మది వేడు కలర

బలవంతులగు నిర్జరులు దిలినందనుల్

దమలోన నమృతంబు ద్రావఁ గోరి

వరమందరాద్రీఁ గవ్వంబుఁ గావించియు

నురగేంద్రుఁ ద్రాడుగా గిరికిఁ బన్ని

క్షీరసాగరము దుర్వారులై దరువంగ

నభిఘోషములు బ్రహ్మాండ మెల్ల

గీ. నిండె; నంతట దుగ్ధవార్షిధిని దివ్య

తనుఁడు దివ్యకమండలుధారి యగుచుఁ

బుట్టె ధన్వంతరి యనంగఁ బురుషవరుఁడు

దిశలఁ దనమేనికాంతులు దీటుకొనఁగ.

గీ. 2. 3

వ. మఱియును.

గీ. 2. 4

క. అచ్చుగ నమరులు దనుజులు

మచ్చిక లొదవంగ కడలి మథియిరపంగా

నచ్చర లఱువదికోటులు

చెచ్చర జనియించి రందు సితకమలాక్షా !

గీ. 2. 5

వ. మఱియు నప్పాలవెల్లియందు 'వారుణి' యను సురయును, 'ఉచ్చై
శ్శ్రవం' బను హయంబును, 'ఐరావతం' బను గజంబును, కమలాదేవి

యు, కాస్తుభరత్నంబును, కల్పవృక్షంబు నాదిగా ననేకంబు లుద్భ
వించినవెనుక నమృతం బొదవిన నయ్యమృతంబునకై దేవదానవులు
కలహించుచుండ నాసమయంబున విష్ణుడు జగన్మోహినియై, తన
మాయాప్రభావంబున దైత్యసమూహంబు మోహితంబు గావించి,
యమృతం బపహరించె; నది కారణంబుగా సురాసురుల కధికసంగ్రా
మంబు వర్తించె. నందు నసురుల వధించి విజయంబుచేకొని, సురస
హితుండై యింద్రుండు సురలోకంబున కరిగి లోకత్రయం బేలుచు
సుఖంబుండె; ననంతరంబ.

గీ ౭౬

క. అమృతనిమిత్తంబున న

య్యమరులకును రక్తసులకు నధికము గాఁగఁ
సమరం బగుటయు దానఁ

విమతులచే సుతులు దెగుట విని దితి మదిలోఁ.

గీ ౭౭

సీ. తద్దయు శోకించి తనవిభుఁ గశ్యప

మునివరుఁ గనుఁగొని వినతిఁజేసి

యగఘాత్య ! సురలు మదాత్మజాతుల నెల్లఁ

దునుమాడి రాజిలో దోర్బలమున

నసుతనై యాత్మలో నలమట నంచుచు

నుంటిఁ గావున నాకు నురుబలుండు

పురుహూతహరుఁడగు పుత్రుండు గలుగంగఁ

గరుణింపవలయు శ్రీఘమున దేవ !

గీ. యచుడుఁ దనసతి దితిఁ గాంచి మునివరుండు

భూరికారుణ్యప్రీయూషపూరితాత్మఁ

డగుచుఁ గోమలి సేవు నన్నడిగి నట్ల

సేమ మొనరింతు నెమ్మదిఁ జింత విడువు.

గీ ౭౮

క. తరుణి వేవత్సరములు

నిరుపమశౌర్యమునఁ దపము నీ మోనరింపఁ

గురుతరబలుఁడు పురందర

హరుఁడగు తనయుండు నీకు నరుచుగఁ బుట్టుక.

గీర్ణ

క. అని యంగమార్జనముఁ గై

కొనఁజేసి ముసీంద్రుఁ డేగె గురుతరతప మే

పునఁ జేయఁగఁ గళ్యపుఁ డిటు

చన దితి కడునిష్ఠఁ దవము నలుకుఁగఁ దొడఁగెన్.

గీర్ణ

గీ. దితి తపము సేయుచుండుటఁ జెలిసి యాత్మ

ఁడలి సురలోకనాయకుం డరుగుదెంచి

ఫలజలాదు లొసంగుచుఁ బరమభక్తి

నవతిత్లకి శుశ్రూష నలుపుచుండె.

గీర్ణ

మ. ఇట్లు సంక్రందనుండు సవిత్రికి సవినయంబుగా సపర్య లాచరించు

చుండఁ బదివత్సరంబులు గొఱంతగా సహస్రవర్షంబులు నిండుటయు,

నొక్కనాఁ డపరాహ్లాసమయంబున శిరోభాగంబు చరణప్రదేశంబుగా

విస్త్రుతకేశసాశయై దితి నిద్రించుచుండిన,

గీర్ణ

గీ. అశుచియైయుండె దితి యిది యవసరంబ

టంచు దితి బాజ్జలోఁ బ్రవేశించి యాత్మ

కరకలితవజ్రధారఁ దద్గర్భ మేడు

ఖండములు గాఁగఁ గోసె నాఖండలుండు.

గీర్ణ

గీ. కోయునెడ బాధ కోర్వక కుక్షి నున్న

శిశువు రోదింపఁగా సునాశీరుఁ డుల్ల

మలర'మారుద' 'మారుద'యుంచుఁ గోయ

మిట్టిపడి లేచి యా సాధ్వీ యిట్టు లనియె.

గీర్ణ

క. తెగటార్పకు దెగటార్పకు

తగ వెడలు మటన్న దేవతానాయకుఁ డొ

ప్పుగ వెడలి వినయమొప్పుగ

నగవడి కేల్పొగించి యిట్టు లనియె భక్తి.

గీర్ణ

శా. తల్లీ! నీ వశుఁడవ్వ మొప్పఁ గడు నిద్రం జెందియుండంగ నే
నుల్లంబం దిది వేళయంచు దళనోద్యోగంబు గావించితిక,
తల్లాక్యం బొనరింపకున్న సుతు డుద్యల్లీల నీకబ్బువాఁ
డల్లాసంబున నన్నుఁ ద్రుంచు ననిలో నుగ్రక్రియారంభుఁడై. గీ.౮౬

క. నీ వెఱుంగవె యా చందము

దేవీ నీసుతుఁడు నన్నుఁ దెగటార్పంగా

భావుకమె నీకు మదిలో

భావింపుము నేను నీదుపట్టిని గానే.

గీ.౮౭

ఆ. వె. కాన నీవు నన్ను గరుణఁ బ్రోవు మటంచు

వేల్పుతేఁడు తన్ను వేఁడుచుండ

నమరవరుఁ డసాధ్యుఁడని దితి శపియింప

లేక మిగుల నుమ్మలించి పలికె.

గీ.౮౮

క. తనయుండ వినుము నాచే

సిన దుష్కృత మిట్టి కీడుచేసెను నీ వే

మొనరించెదు నీవైఁ గిని

యను వినుఁ బ్రార్థింతు నాస్పృహను గూర్పు మిఁకఁ.

గీ.౮౯

సీ. సుత ! భవత్కులిశఖండితగర్భసప్తఖం

డంబులు సతమారుతంబు లగుచు

గగనవాతస్కంధగాములు గాఁమ్ము

మఱియును విను మాద్యమారుతంబు

నలువలోకమున రెండవమారుతము సురా

ధీశలోకమునఁ దృతీయమారు

తము గగనంబునం దక్కిన నలుమారు

తమాలు నల్లిక్కుల నమరమూర్తు

లగుచు నీయాజ్ఞ మెలంగని మృతము నీవు

కినక 'మారుద' 'మారుద' యనుట మారు

తాహ్వయంబులఁ దనరని మృనిన వినుచు

నిండ్రుఁ డాదైత్యమాతతో నిట్లు లనియె.

గీ०

వ. దేవీ నీమనోరథంబు సిద్ధించు, నీకొమరులు సప్తమారుతంబులై దేవ
మూర్తులై సకలలోకంబులయందు సుఖంబునం బ్రవర్తించుచుండురు
సంతోషింపు మని పలికి, యప్పకళాసనుండు నాకంబున కరిగె,
నిట్లు పుత్రాశంజేసి తిపోనియతయైన దితికి శతమఘండు పరిచర్య
నొనర్చుచుండిన దేశం బిదియని చెప్పి కౌశికుం డిట్లనియె. గీ०

క. జనవల్లభ ! యిట్వౌకుని

తనయుండు విశాలుఁ డనఁగఁదగు రా జేలున్

ఘనమగు నీపట్టణ మా

తనిపేర విశాల యనఁగఁ దగు నిప్పురియన్.

గీ० ౨

గీ. ఆవిశాలు విశాలాస్వయంబునండు

‘సుమతి’యను రాజు జన్మించి సొంపు మిగుల

నీవిశాలాపురం బిప్పు జేలుచుండె

జనపతులు సంతతముఁ దన్ను సన్నుతింప.

గీ० 3

ఉ. చాపకళాధురీణ నవసారసలోచన రామ ! యీవిశా

లాపురి నేటిరాత్రి మది లాలస మానఁగఁ బవ్వళించుచున్

తేపు విదేహకుం జని విరించిసమున్ జనకక్షితీశ్వరున్

బాపవీహీనుఁ జూత మని పల్కుచుఁ గౌశికుఁ డున్న యత్తతీన్.

ఆ. వె. మునివరేణ్యరాక వినుచు నాసుమతియు

కరము భక్తి నెదురుగాఁగ నేఁగి

మ్రొక్కి యర్ఘ్యపాద్యము లొసంగి మన్నించి

కుశల మడిగి కరుణఁ గోరి మ్రొల.

గీ० ౪

వ. ఉన్న సమయంబున నమ్మునివరుం డజ్జనవరున కిట్లనియె.

గీ० ౬

క. సుమతిగలవాఁడ వగుటను

సుమతి యనెడు పేరు నీకు శోభిలుచుండెన్

సుమతిజవవినుతకీర్తి వ

సుమతిన్ నినుఁబోలు నట్టి సుగుణులు గలరే.

గీ॥ 2

చ. అని వినయంబునం బలికి, యాతనితమ్ముని రాజు వేష్ట దీ
వనలిడి రామలక్ష్మణుల వార్తలు దెల్పఁగ నన్న రేంద్రుఁడున్
మనమునఁ బొంగి రాఘవుల మన్ననఁజేయఁగ సత్వరంబుగాఁ
జని, తగ విశ్రమించి రట్ల సాయమి యున్ నరనాథసూనులున్ గీ॥౪
క. ఆరాతిరి చన మఱునాఁ

డా రాఘవు లమ్మునిండుఁ డాత్మల ముద మే

పారఁగఁ బ్రభాతకృత్యము

లాహుఁగి నొనర్చి మిథిల కరిగిరి సరగన్.

గీ॥ ౪

వ. అప్పు డప్పురోపకంఠంబున నొప్పువన్న యొక్కయారామంబుఁ గని
యారామచంద్రుండు శౌశికమునిండుం గాంచి, మునివరా ! జనర
హితంబయ్యు సతిరమణీయంబగు నీయాశ్రమం బెవ్వరి దెఱింగింపవే
యని యడిగిన విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె.

౬౦౦

ఉ. భూతలనాథ ! రామ ! విను పుణ్యచరిత్రుండు భూరితేజః హే
శాతముడన్ తపోధనుఁడు కాంత యహల్యయుఁ దానుఁ గూడి, ము
న్నాతతన్మిత్ర సన్మునిజనాళులు మెచ్చ ననేకవర్షముల్
ప్రీతిఁ దపంబు సేయుచును బొపువహించుచు నుండ నొక్కడన్.

గీ. అదను వేచి సురేంద్రుఁ డహల్యఁ గవయ

నాత్మఁ దలఁచుచు మదనశరాధిదళిత

హృదయుఁ డగుచును శౌతమాకృతి వహించి

పల్ల శాలఁ బ్రవేశించి పడతిఁ జూచి.

౬౦౧

క. కలకల నవ్వుచు నీతొఁ

గలియఁగ నేతెంచినాడఁ గామిని యనినన్

కలవాణి యతనిఁ గనుఁగొని

బలభేదనుఁ డని యెఱింగి పలికెఁ బ్రేమన్.

౬౦౩

ఆ. మె. అమరవిభుడ వాడు వసఘాత్మ నిక్కంబు

దెలుపు నా కటంచుఁ జెలువ పలుక

నమరవిభుడఁ గానె యతివ నీ కిప్పుడు

దాఁగు నేల యని యతండుఁ బలికె.

౬౦౪

వ. అని పరస్పరంబును మనోరథంబులు తేటపడం జెప్పుకొనుచున్న

యెడ నమరవల్లభుం డహల్య కిట్లనియె.

౬౦౫

క. శాత్రోదరి ! నీకొఱకై

గౌతమవేషంబు పూని కదిసితి నాకున్

జేత్రోమోదం బొదవఁగ

నీతటి రతికేలిఁ దేల్పు మింకునిభాస్య !

౬౦౬

౩. గద్దరి మదనుం డిటు మన

కిద్దఱకుం ఘటనచేసె నిక నీమదిలో

తద్దయుఁ గూరిమి పెనఁగొన

ముద్దియ్యవె నాకుఁ దిసి ముద్దియ వేగన్.

౬౦౭

సీ. కంజాక్షి ! నీచమ్ముఁగవ నంటఁ జాలని

కరముల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు

చంద్రాస్య ! నీమేనిసౌరు గాంచనియట్టి

కన్నుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు

పల్లవపాణి ! నీ పల్కులు వినని క

ర్ణంబుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు

కలకంఠి ! నీతోడఁ గలిసి యుండనిశరీ

రంబున కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు

గీ. నాతి ! నీకూర్చి నాకు నీనాటి కబ్బెఁ

బడఁతి ! నేఁడు త్రిలోకాధిపత్య మబ్బు

నాటికంటెను మిగుల నానంద మయ్యె

నెలఁత ! నాభాగ్యగరిమ వర్ణింపఁ దరమె.

౬౦౮

గీ. తరుణి నామాట లెల్ల చిత్తమునఁ బూని
నమ్మిదో నమ్మిదో సంశయమ్ము గాని
విన్ను శచికంటె సధికగా నెప్పుచునుఁ
దెలుపనేటికి నామది దేవుఁ డెఱుంగు.

౬౦౯

క. ఎవ్వరు గనకుండఁగ నిటు
పువ్వురుంబోడి మనకుఁ బొంకు ఘటిల్లెన్
పువ్వులకోవజీరుని
చివ్వురు సీమెచ్చుఁ గొందు శీతాంశుముఖి !

౬౧౦

గీ. సకలశాస్త్రార్థవిజ్ఞానచతురుఁ డనుచు
వట్టిసూటలు జగతిలోఁ బుట్టెఁ గాని
స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠాన సరణి యట్లు
కామశాస్త్రార్థ మెఱుంగునే శాతముండు.

౬౧౧

గీ. శాతముచకును నీకు సాఘటన మగుట
వనిత ! నీప్రాయ మిన్నాళ్లు వ్యర్థమయ్యె;
నడవిఁ గాచిన చంద్రికయట్లు ధరణిఁ
బాడు గృహమున నున్న దీపంబువోలె.

౬౧౨

గీ. జగతిలోపల వెంత యసాధ్యమైన
తపముచేతను సాధింపఁ దగురు; గాన
భామ ! నీ వొనరించు తపంబువలన
నిండ్ర భోగంబు సమకూరె నింత నిజము.

౬౧౩

క. చిలుకల కొలికీ ! మరువిరి
ములుకులగతి నీ కటాక్షములు నామెదపైఁ
బలుమఱు నాటిన తాళం
గలనా? నను నేలు సురతకలనాసక్తిన్.

౬౧౪

మ. లలనా ! నీపయఁ గూర్చిపెంపున మహోల్లాసంబు దీపింపమున్
గలనైన న్నినుఁ గూడి చొక్క మదిలోఁ గాక్షింతు నట్టైన ను

త్వలవత్రాక్షి ! మదంబకంబులను రెప్పల్ మూయ వేనాడు; మా
యలవైవంబు గృహవిహీనుడయి నన్నస్వప్నుని జేయుటన్. ౬౧౫
వ. అనుచు నేకాంతంబుగా శచీకాంతుండు కంతుశరకంపితస్వాంతుడై,
తనయభిప్రాయంబంతయు నెఱింగించి వేడిన, మునికాంతయగు నహ
ల్య నిరంతరసంతోష భరితాంతఃకరణయై, యామంతైన వింత నొం
దక మంతసంబున నతని కిట్లనియె.

౬౧౬

గీ. అమరవల్లభ ! విను త్రిలోకాధిపతివి

నీకృపావీక్షణమునకు నేడు తగిన

దాననైతిని; నేజేయు తపము పండె;

నామకోరిక కొనసాగె నానలయ !

౬౧౭

క. పనితలు నను గనుచు మహా

మునిమగువా ! యరుచు బిల్వ మోదము గైకొం

దును; శ్రీమంతుని కలికీ !

యరుక్తులు దోచు నప్పదార్థమువలనన్.

౬౧౮

క. ఆ యర్థము నిక్కముగా

నామెన వర్తించె నిపు య నాకేశ ! త్రిలో

కాయతమానితరాజ్య

శ్రీయుక్తుడవైన నీకు జెలినై యుంటన్.

౬౧౯

క. నారూపము నాజన్మన

మూరయ మునిపత్నినగుట యర్హమె చెపుమా

నీరజగర్భుని ప్రాంతలు

భాగుణిలో నేరికైన దప్పునె యకటా !

౬౨౦

గీ. పదము లొత్తుచు దనయొద్ద బవ్వలింప

బర్వ విడి, నేడు వ్రతమని పలుకు గాని

మానివరు డొక్క రేయైన గాని మదన

కదనసుఖ మంద నేరకు గదిసి నన్ను.

౬౨౧

క. సతి కనయగు పతిచే నగు

రతి దలఁపఁగ మిగుల సుఖకరం బగుచుండున్

జతగాని వానిచే నగు

రతి దుఃఖకరంబగు న్సురప్రజనాథా !

౬౨౨

క. శతమముని రూపముచే

నాతో సరియగునె దేవనాయక ! విను మ

చ్చాతుర్యవచనరచనల

కాతతసంతోష మంద స్థుఁడె చెపుమా.

౬౨౩

శా. ఆనందంబున నాభిభుం గనను పాశాకీ ! కృపాకారి నీ

గాన న్నేఁడు దురంతచింత లుడిగెఁ గారాము నాకబ్బె నీ

చాన న్నన్ను వరించు కోర్కులలరన్ సంభోగసంధాయివై

నానాబంధ విచిత్రవైఖరుల నానందాభిలోఁ దేల్పుచున్. ౬౨౪

క. శతమన్యుఁడు పతి యని సం

తతభేదముఁ జెందుచుండ దైవము నాకున్

శతమన్యుని నినుఁ గూరిచి

యతిమోద మొనర్చె నిప్పుఁ డతిచిత్రముగఁ.

౬౨౫

గీ. ఇంద్రుఁడ నటంట కైతవం బింతె కాని

దర్పకుఁడ వంచుఁ దోచు సౌందర్య మరయ

శంబరారివి సుమనః కదంబకృతివి

హరిహయుఁడ వౌట సందియం బగునె నాకు.

౬౨౬

చ మనమున నిన్నుఁ గోరి, కడు మక్కువతోడత నున్న నాపయి

ఘనకృప నీవు వచ్చితివి గావున నీకిక విన్నవించెదఁ

జనవున జాగుసేయక, వెనక మదనాశుగపీడ వీడఁగా

నను రతికేళిఁ దేల్పు సురనాయక ! మాటలు వేయు నేటికిఁ. ౬౨౭

క. అని పల్కు నహల్యం గని

వినయంబునఁ బలికె దేశ విధుఁ డోవనితా !

విను నీ వాడిన మాటలు

వనివడి నావీనులకురు బండువఁజేసెన్.

౬౨౮

క. తరుణీమణి ! సరసత గల

సరసీరుహనేత్రచెల్మి సంగత మైనన్

బురుషునకు నింతకంటెను

బరమామోచకరమైన భాగ్యము గలదే.

౬౨౯

వ. అను సమయంబున,

౬౩౦

క. ఇరువురకు నింత సేపిటు

గురుభృతు లొప్పునె యటంచు గొబ్బునఁ గోపో

ధరుండై మదనుఁ డహల్యా

సురపతులన్ దూలనేసె సుమశరములచేన్.

౬౩౧

వ. అంత నయ్యహల్యాకాంతా శచీకాంతులు పరస్పరసంజనిత ప్రేమా
తిలేక సంభ్రాంతస్వాంతులై గాఢాలింగనంబు లొనర్చుచు, మధురా
ధరసుధాపానంబు లాచరించుచు, నఖిదంతక్షతంబులు సేయుచు, లవన
కపోలచుంబచంబులు గావించుచు సంభోగసమయోచిత మృదుమధు
రవచనంబు లాడికొనుచు, రతిరహస్యాది మదనశాస్త్రోక్తప్రకారాం
గీకృత బహువిధవిచిత్ర బంధబంధున సురతసంజాతానంద విస్మృతశ
రీరు లగుచుండ్రి, కొంతసేపునకుఁ దెలివికొంది, మందహాసభాసుర
వదనావనిమలై, కందర్పప్రభావంబునకు విస్మృతు లగుచున్నయెడ,
రదప్రభావిజితకుందయు, కచనిచయవిజితమిళిందయు, మందగమన
హాసానితగజబృందయు, పురందర సమాగమకృతానందయు నగు
మునిసుందరి సంక్రందనున కిట్లనియె.

౬౩౨

చ. అనిశముఁ బెంపుమీఱుచు మదాత్మనఁ గీల్కొను పంచబాణవే

దన సడలించితీపు కడుధన్యత నొందితి; నింకఁ బాకశా

సన ! నినుఁ బాసి యొక్కనిమిషంబయినన్ నిలు పోవఁజాల నై

నను మదిసాధిసం బొకటి నాటుకొ యున్నది; యేమి సేయుదున్.

వ. అది యెట్టిదంటేని ? యెఱింగించెద నాకర్ణింపుము. ౬౩౪

ఉ. చూతశరాకృతీ ! బలనిషూదన ! నీవు నేను గూడి యి
ట్లాతలలీల ముచ్చటల నాడుచునుండిన నింతలోపలన్
గౌతమమాని వచ్చిన నకారణశాపము లిచ్చు నీకు నా
కీతటి నట్లుగాన దివి కేఁగుము చెచ్చెర నీవు నావుడున్. ౬౩౫

ఉ. కామిని ! నాకు నీపయినఁ గల్గిన కూడిమి నిన్ను వీడఁగా
నామదిఁ దోఁచుదైన నొకనాటికిఁ దీటునె నాదుమోహ; మో
కోమలి ! నీవు దెల్పునటు గొబ్బున నేఁగెద నింటి కాముని
గ్రామణి రాకమున్న ననుఁగన్నసహించునె మాని శాంతుఁడై ౬౩౬

ఆ. వె. అతివ ! యినుము నంటు నగ్నికి సమ్మిట
పెట్టు దగులునట్ల ప్లేవోడ
నన్నుఁ గదిసియున్న నిన్ను శిక్షించుఁ బో
గౌతమండు కోపకలితుఁ డగుచు ౬౩౭

ఆ. వె. కాన సత్వరంబుగా నింటి కేఁగెద
మగువ నన్ను నెపుడు మఱువకుండు
ముచితమైన వేళ నొగి వత్తు నిటకును
తృప్తిఁబొందు ! ఘనకృపా ! యహల్య ! ౬౩౮

వ అని పల్కి, పునఃపునరాలింగనంబు గావించుచు, ప్రణయమధుర
వచనంబు లాడుచుఁ గొంత తడ వుండి, యతిసాహసంబునఁ దదను
రాగరజ్జవుం దెంపుకొని, నిలింపపతి యహల్యాకాంతను వీడ్కొని
యుటజంబు వెలువడి వచ్చునెడ, నతనిముందట గౌతమమునీంఁదుఁ
డెదురేఁగుటయు, మహానీచుతేజోవిరాజితుండును, సురనదీకృతా
వగాహనుండును, కరకలితగంగోదక కనత్కమండలుండును, పింగ
జటాభారసంగతుండును, పరమతపోధనుండును నగు నమ్మని
సింహునిం గాంచి, సురకుంజరుండు భయకంపితాత్ముండై యున్నస
మయంబున, ౬౩౯

క. కన్నుల నిప్పులు రాలఁగఁ

గ్రన్నన సురపతిని జూచి, గౌతముఁ డనియె

మన్నింపఁగ నర్హుండవె

మున్నువలెన్ నీవు నేయు మూర్ఖత దలఁపన్.

౬౪౦

గీ. తప్పుఁ జేసినాఁడ విప్పుడు గావున

లోక మెఱుంగ శిక్ష నీకుఁ జేతు

మమ్మరుండ వగుట మమ్మహీనుండవై

గర్వ ముడిగి యుండు పర్వతారీ !

౬౪౧

గీ. అని శపింప, నిద్రు నండముల్ ధరణిపైఁ

దనిసి రాలె; నంత మునివరుండు

బాయఁదఱిగియున్న జాయను గన్గొని,

యధికకోపుఁ డగుచు ననియె నిట్లు

౬౪౨

ఉ. కోరికదీల నిష్ఠ సురకుంజరుఁ గూడి తవాచ్యమా దురా

చార మొనర్చి తీవు మునిజాయలలోపల నిన్నుఁబోలు వా

రేరి ? వచింపుమీ ? సుగుణహీనవు నిన్నననేమి గల్గు; నో

నీరజనేత్ర నూరిజననిందితవై తివి; ధాత్రి నయ్యయో !

౬౪౩

ఉ. తోయజగంధి ! నీ వొసఁగు తోయము లంటఁగరాదు; గూడి నీ

తో యజనాదికృత్యములు తొల్లీటిభంగి నొనర్పరాదు ; ని

న్నేయెడఁ దల్పరాదు; మదికింపుగ నిగ్గని పల్కురాదు; నిన్

బాయఁగరాదు దుష్కృతము; భామిని మాటలు వేయు నేటికిన్.

క. సుగుణంబులగని మగనికిఁ

దగుమగువ యటంచు మున్ను దగువారలలోఁ

బొగఁదొంచుచుండి, యిట్లులు

దగనిపచుల్ సేయనీకుఁ దగునే తరుణీ !

౬౪౪

గీ. హరికటాక్షంబు గలవారి కవనిలోన

భూరిసంసారబంధముల్ పోవునట్లు

హరి కటాక్షంబు నేడు నీ కబ్బె గాన

బహులసంసారబంధంబు బాయు నబల !

౬౪౬

క. సబలారాతివటంచున్

బ్రబలతపశ్శక్తిగంటి పటుమతిచే ని

న్నబలారాతినిగా జే

సి, బహుస్తుతి గాంతు నే నశేషజ్ఞులచే.

౬౪౭

వ. అని పలికి కోపోద్రేకంబున.

౬౪౮

క. భాషింపరాని దుస్సర

దోషముఁ దెసితిఁ; యిగుల మర్మతి వగుటన్

యోహా ! నీ విచోటన్

పాపాదామ నగుచుండు బహువత్సరముల్.

౬౪౯

చ. అనిశపించి, క్రమృతి సహాయము గాంచి మునింద్రుఁ డాత్మలోఁ

గనికరమూని, రామ ! విను, కంజహితాన్వయవార్ధిసోముఁ డ

త్యనఘుఁడు రామచంద్రుఁడు దయాత్ముఁడు నిగ్గన నేగుడెంచు ని

వ్వని కెపు డప్పు శాపము నివారితమా తదనుగ్రహంబునన్. ౬౫౦

క. నీలోపల బెగడకు మన

నీలోపలమై యహల్య నేలంబడె ద

త్కలమున గౌతముఁడు హిమ

త్రైలాంగంబునకుఁ దపము సలుపఁగఁ జనియెన్.

౬౫౧

వ. అంత.

౬౫౨

చ. అమరులపాలికేగి, దివిజాధిపుఁ డిట్లుకు; వేల్పులార ! గౌ

తముఁడు మహోగ్రహ తపముఁ దానొసరింపఁగఁ దత్తపంబునే

నమరహితుఁబుగాఁ జెఱుప నాత్మఁ దలంచుచు నేగి, తన్నఁ

కమలము నొంప, నన్విఫలుగా శపియించె మునింద్రుఁ డల్కచేన్.

గీ. అటుశపించిన నాదర్ప మడఁగె మీరు

విఫలుడగు నన్ను సఫలుఁ గావింపుఁ డన్న

సురలు పితృదేవతల నెల్లఁ జూచి, హరికి
నెలమి మేషాండములు గూర్చవలయు మీరు.

౬

క. అన విని పితరులు సురలం

గని, మీరలు సెప్పినట్ల గావించుము మే
మని, మేషాధిపు కార్యం
బని మేషాండములు చెచ్చి, యదికిరి హాకిక్.

౬౧

వ. నాట నుండి యిద్రుండు మేషాండండయ్యె; నిది గౌతమాశ్రవ
వివ్వంబునఁ బతిద త్తశాపతప్తమానసయగు సహస్రశిలాకూప
ణియై భవద్దర్శనంబుఁ గోరియున్నది; గావున రఘువరా ! యచ్చో
నీ వదిగి, యచ్చునిసతిని శాపరహితం జేయుమని పల్కిన, వల్లె
కృపాసాంద్రుండగు రామచంద్రుండు విశ్వామిత్ర లక్ష్మణ సహి
డగుచుఁ దదాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించె; సయ్యవసరంబున.

౬౨

చ. వసజవళాక్షుండైన రఘువర్చునిరాక విహీనపాపయై,
యచుపమభాగ్యయై, నిజశిలాకృతి వీడి, నిరస్తభేదయై,
తననును మేనికాంతులను దద్వన మెల్ల నెలుంగఁ జేయుచు
గనకశలకయో యనఁగఁ గప్పడె గౌతమకాంత వింతగా

౬౩

సీ. రామలక్ష్మణులంత రయమునఁ బావని

యగు నా మహాల్మపాదాబ్జములకు

మ్రొక్కిన వారల ముదముతో దీవించి,

పతిపల్కు వాక్యముల్ భావమునను

దలఁచుచు, సతిధిసత్కారంబు గావించి,

సన్నతించుచునుండ, సరగ సురలు

కుసుమవర్షమువేక్కఁ గురియించి; రట దివ్య

భూరిభేరిస్వరంబులు నెలంగె;

గీ. సకల దివిజులు సరుదెంచి సాధురీతి

సయ్యహాల్మను విచుతించి యరిగి; రంత

గౌతముఁడు వచ్చి, తనభార్యఁ గదిసి, మదిని

సమృద్ధంబున నారామచంద్రుఁ బొగడె.

౬౪

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతి సార్యారావుబహద్దరవాహ పితామహులు
మహారాజావారు. పరిషద్ధానన్వేషకములు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొమ్మిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరవారు. ఉమ్మూక జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుకార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యవారాహుణమూర్తిసా నాయకుగారు (కోశాధ్యక్షులు)

వెద్దాన రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహుగారు.

సాహిత్యచారణ కాశీభట్ట శుబ్బయ్యకాశ్రిగారు.

కోశాధికారికాశ్రిగారు,

నిడుదినోలు వేంకటరావుగారు, బి. ఏ.

అశక్తి వేంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

శిల్పకళా రంగప్రహరారావునాయకుగారు.

ప్రతిపాదితయంగరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

శ్రీనూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ద్వితీయ సంపుటము.

ముద్రితమై విక్రయమునకు సిద్ధముగా నున్నది.

ఈ సంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకు శబ్దములున్నవి.

సాదాప్రతి మూల్యము 4-0-0. మేలుప్రతి (Art paper) 5-0-0.

పోస్టువ్యయము ప్రత్యేకము. వర్తకులకు కమీషను ఈయబడును.

లక్షణ సార సంగ్రహము.

విన్నకోట పెద్దనకవిచే రచింపబడినది. చిరకాలమునుండి కాల గర్భమున నణగియున్న, యీ యమూల్యమైన లక్షణగ్రంథము నేటికి వెలువడినది. ఇది పులమగు పీఠికలతోఁ గూడి చక్కఁగ ముద్రింపబడినది. డెమ్మీసైజు. పుటలు 146. మూల్యము 0-8-0 మాత్రమే.

కావ్యాలంకారచూడామణి.

పాకభేదములు.

కవిపత్నుస్తక భాండాగారము నందలి వ్రాతప్రతులలోని పాఠముల నెత్తి ముద్రితపాఠములతోపాటు ముద్రించినారము. ఈ గ్రంథము కఠితాథులకు, విమర్శకులకు విశేషముగ నుపయోగించును. వెల 0—0—0 మాత్రమే.

